

Brüsszel, XXX
[...] (2013) XXX draft

BIZOTTSÁGI SZOLGÁLATI MUNKADOKUMENTUM

GYAKORLATI ÚTMUTATÓ

A KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ MŰKÖDÉSÉRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉS 101. ÉS 102. CIKKÉNEK MEGSÉRTÉSE ALAPJÁN INDÍTOTT KÁRTÉRÍTÉSI KERESETEK BEN

amely a következő dokumentumot kíséri:

A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE

**az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 101. és 102. cikkének megsértése alapján
indított kártérítési keresetekben a károk számszerűsítéséről**

TARTALOMJEGYZÉK

1. rész — Általános összefüggések és a károk számszerűsítésének általános kérdései versenyjogi ügyekben.....	11
I. Jogi háttér	11
A. A kártérítéshez való jog	11
B. A számszerűsítésre vonatkozó nemzeti szabályok és e gyakorlati útmutató viszonya	11
II. A károk számszerűsítésének általános kérdései versenyjogi ügyekben	14
III. A gyakorlati útmutató felépítése.....	16
2. rész — Módszerek és technikák.....	18
I. Áttekintés	18
II. Összehasonlító módszerek.....	19
A. A jogsértés nélküli helyzet megállapítására használt módszerek	20
(1) Azonos piacon belül idősorok összehasonlítása	20
(2) Más földrajzi piacok adataival való összevetés	23
(3) Más termékek piacaira jellemző adatokkal való összevetés	24
(4) Idősorok és piacok közötti összevetések kombinációja	25
B. A módszer gyakorlati végrehajtása: az ár vagy más gazdasági változó jogsértéssel nem érintett helyzetben történő megbecslésére szolgáló technikák.....	26
(1) Egyszerű technikák: egyedi adatmegfigyelések, átlagok, interpoláció és egyszerű korrekciók	27
(2) Regressziószámítás	29
a. A regressziószámítás fogalma és célja	29
b. Példák és bemutató ábrák.....	30
c. A regressziószámítás alkalmazásával kapcsolatos követelmények	33
(3) Az alkalmazandó technika megválasztása	36
III. Szimulációs modellek, költségalapú és pénzügyi alapú elemzés, valamint egyéb módszerek	37
A. Szimulációs modellek	37
B. Költségalapú és pénzügyi alapú módszer	40
C. Egyéb módszerek	42
IV. Az alkalmazott módszer megválasztása	43
3. rész — Az árnöveléssel okozott károk számszerűsítése.....	45
I. Árnöveléssel járó jogsértések hatásai.....	45
II. Az árnövelés számszerűsítése	47
A. Kartellek okozta árnövelés számszerűsítése	47

(1)	A kartell hatásai.....	47
(2)	A közvetlen vásárló által kifizetett első többletár.....	49
a.	Idősorok összehasonlítása.....	51
b.	Más összehasonlító módszerek.....	52
(3)	Az árnövelések továbbhárítása.....	53
B.	Árnövelés okozta kárral járó más típusú jogsértések által okozott többletár számszerűsítése.....	56
III.	A mennyiségi hatás által okozott kár számszerűsítése.....	56
4. RÉSZ — Kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos károk számszerűsítése	58	
I.	A kirekesztő gyakorlat következményei.....	58
II.	A versenytársaknak okozott kár számszerűsítése.....	59
A.	A kirekesztő gyakorlat időbeli vetülete.....	59
B.	Az elmaradt haszon számszerűsítésének általános kérdései	60
C.	Meglévő versenytársak.....	61
(1)	Idősorok összehasonlítása	62
(2)	Más összehasonlító módszerek	65
D.	A versenytársak piacra lépésének megakadályozása	66
E.	Jövőbeli veszteség miatti kártérítés.....	67
III.	A vásárlóknak okozott kár számszerűsítése	68
A.	A jogsértő vállalkozás veszteségkompenzáló magatartása	69
B.	A versenytársaknak, mint a jogsértő vállalkozások vásárlóinak okozott kár.....	70
	Hivatkozott ügyek táblázata.....	70

BIZOTTSÁGI SZOLGÁLATI MUNKADOKUMENTUM

GYAKORLATI ÚTMUTATÓ

A KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSE AZ EURÓPAI UNIÓ MŰKÖDÉSÉRŐL SZÓLÓ SZERZŐDÉS 101. ÉS 102. CIKKÉNEK MEGSÉRTÉSE ALAPJÁN INDÍTOTT KÁRTÉRÍTÉSI KERESETEK BEN

amely a következő dokumentumot kíséri:

A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE

az Európai Unió működéséről szóló Szerződés 101. és 102. cikkének megsértése alapján indított kártérítési keresetekben a károk számszerűsítéséről

A TARTALOM ÁTTEKINTÉSE

		<i>Pont</i>
1. RÉSZ	ÁLTALÁNOS ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉS A KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI VERSENYJOGI ÜGYEK BEN	1–25
I.	JOGI HÁTTÉR	1–10
A.	<i>A kártérítéshez való jog</i> A kártérítéshez való jog az uniós jogban – a tényleges érvényesülés és az egyenértékűség elve [1].	1–2
B.	<i>A számszerűsítésre vonatkozó nemzeti szabályok és e gyakorlati útmutató viszonya</i> Jogsértés és okozati összefüggés [3]; A kártérítési igények nemzeti és uniós összefüggései [4]; Gyakorlatias megközelítések a nemzeti jogban [5]; Az útmutató célja [6]; Az útmutató jogi természete [7–9].	3–10
II.	A KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI VERSENYJOGI ÜGYEK BEN Az „elszenvedett károkért nyújtott kártérítés” fogalmának terjedelme [11,20]; „Jogsértés nélküli helyzet” [12]; A bíróságok rendelkezésére álló bizonyítékok [14]; A számszerűsítés legfontosabb lépései [13–15]; A károk számszerűsítésében rejlő bizonytalanságok [16–17].	11–20
III.	A GYAKORLATI ÚTMUTATÓ FELÉPÍTÉSE	21–25
2. RÉSZ	MÓDSZEREK ÉS TECHNIKÁK	26–125
I.	ÁTTEKINTÉS Különböző módszerek áttekintése [27]; Összehasonlító módszerek [27]; Egyéb módszerek [28].	26–31
II.	ÖSSZEHASONLÍTÓ MÓDSZEREK Példa az összehasonlító elemzésre [32]; Az összehasonlító módszer előnyei [37].	32–95

A.	<i>A jogsértés nélküli helyzet megállapítására használt módszerek</i>	38–58
(1)	Azonos piacon belül idősorok összehasonlítása Különböző viszonyítási alapok az összehasonlításhoz [39]; Adatkorrekció [40]; Választás a különböző megközelítések közül [43]; A jogsértés vége [44]; Oligopolisztikus piacok [45].	38–48
(2)	Más földrajzi piacok adataival való összevetés Földrajzi piacok közötti hasonlóság megfelelő mértéke [50]; Szomszédos piacok [53].	49–53
(3)	Más termékek piacaira jellemző adatokkal való összevetés	54–55
(4)	Idősorok és piacok közötti összevetések kombinációja A „különbségek közötti különbségek” módszere [56]; Előnyök és hátrányok [58].	56–58
B.	<i>A módszer gyakorlati végrehajtása: az ár vagy más gazdasági változó jogsértéssel nem érintett helyzetben történő megbecslésére szolgáló technikák</i> A közvetlenül hozzáférhető adatok felhasználásának lehetősége [60]; Korrekció szükségessége (egyéb okok) [61]; Választás a különböző megközelítések közül [62].	59–95
(1)	Egyszerű technikák: egyedi adatmegfigyelések, átlagok, interpoláció és egyszerű korrekciók Rendelkezésre álló adatok [64]; Átlagok használata [66]; Lineáris interpoláció [67]; Megkülönböztető tényezők meghatározása [68].	63–68
(2)	Regressziószámítás	69–90
<i>a.</i>	<i>A regressziószámítás fogalma és célja</i> Mi a regressziószámítás? [69]; A regressziószámítás típusai [71].	<i>69–72</i>
<i>b.</i>	<i>Példák és bemutató ábrák</i> A regressziószámítás alapvető lépései [73–76]; Többváltozós regressziószámítás [77]; Előrejelzési módszer [80].	<i>73–80</i>
<i>c.</i>	<i>A regressziószámítás alkalmazásával kapcsolatos követelmények</i> Adatmegfigyelések [81–84]; Bizonytalanságok kezelése (statisztikai szignifikancia) [87–88]; „Redukált formájú számítás” [90].	<i>81–90</i>
(3)	Az alkalmazandó technika megválasztása Számszerűsítési technikák megválasztása és arányossági megfontolások [92–93].	91–95
III.	SZIMULÁCIÓS MODELLEK, KÖLTSÉGALAPÚ ÉS PÉNZÜGYI ALAPÚ ELEMZÉS ÉS EGYÉB MÓDSZEREK	96–121
A.	<i>Szimulációs modellek</i> Oligopolisztikus piacok modelljei [98]; Szimulációs modellek használata [100]; Példa [101–102]; A megközelítés előnyei és hátrányai [103–105].	97–105
B.	<i>Költségalapú és pénzügyi alapú módszer</i> Alapvető megközelítés [107]; A releváns költségek meghatározása [109]; Haszonkulcs [111]; Pénzügyi alapú módszer [114–118].	106–118
C.	<i>Egyéb módszerek</i>	119–121
IV.	AZ ALKALMAZOTT MÓDSZER MEGVÁLASZTÁSA	122–125
3. RÉSZ	AZ ÁRNÖVELEÉSSEL OKOZOTT KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSE	126–179

I.	ÁRNÖVELÉSEL JÁRÓ JOGSÉRTÉSEK HATÁSAI	126–135
	Közvetlen és közvetett vásárlók [126]; Példák a jogsértésekre [127]; Kétféle kár: „árnövelés”, valamint „mennyiségi hatás” [128].	
II.	AZ ÁRNÖVELÉS SZÁMSZERŰSÍTÉSE	136–174
A.	<i>Kartellek okozta árnövelés számszerűsítése</i>	137–171
(1)	A kartell hatásai	139–145
	A kartell által elkövetett jogsértések meghatározása [139]; A kartellek összehatásával kapcsolatos tapasztalatok/gazdasági tanulmányok [141–145].	
(2)	A közvetlen vásárló által kifizetett első többletár	146–160
	A kartellek által a közvetlen vásárlóknak okozott kárra vonatkozó gyakorlati példa bevezetése [147].	
a.	<i>Idősorok összehasonlítása</i>	149–154
	Idősorok összehasonlítása a gyakorlati példában [149]; A jogsértés utáni árak összehasonlításra való alkalmassága [153].	
b.	<i>Más összehasonlító módszerek</i>	155–160
	Más földrajzi piac áraival való összehasonlítás [155]; Más termékpiac árai [160].	
(3)	Az árnövelések továbbhárítása	161–171
	A továbbhárítás, és ennek következtében az értékesítések/mennyiség csökkenése [162]; A „továbbhárítással való védekezés”, valamint a közvetett vásárlók jogsértők elleni keresetei [164]; Felperesi és alperesi stratégiák az igények alátámasztására [166]; A továbbhárítás mértékét adott esetben befolyásoló piaci jellemzők [167].	
B.	<i>Árnövelés okozta kárral járó más típusú jogsértések által okozott többletár számszerűsítése</i>	172–174
III.	A MENNYISÉGI HATÁS ÁLTAL OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE	175–179
4. RÉSZ	KIREKESZTŐ GYAKORLATTAL KAPCSOLATOS KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSE	180–183
I.	A KIREKESZTŐ GYAKORLAT KÖVETKEZMÉNYEI	180–183
	Versenytársak kizárása a piacról: a piac lezárása [180]; A versenykorlátozó gyakorlatok hatásai [181–182].	
II.	A VERSENYTÁRSAKNAK OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE	184–208
A.	<i>A kirekesztő gyakorlat időbeli vetülete</i>	185–187
B.	<i>Az elmaradt haszon számszerűsítésének általános kérdései</i>	188–193
	A kontrafaktuális helyzet meghatározása [188]; Az elmaradt haszon számítása [189–190]; Az elszenvedett kárral kapcsolatos részleges igényérvényesítés lehetősége [191].	
C.	<i>Meglévő versenytársak</i>	194–199
(1)	Idősorok összehasonlítása	195–198
	Gyakorlati példa [195–196]; Piaci részesedés felhasználása [197].	
(2)	Más összehasonlító módszerek	199
D.	<i>A versenytársak piacra lépésének megakadályozása</i>	200–205
	Konkrét problémák [200]; Gyakorlati példa [202–204].	
E.	<i>Jövőbeli veszteség miatti kártérítés</i>	206–208

III.	A VÁSÁRLÓKNAK OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE	209–216
A.	<i>A jogsértő vállalkozás veszteségkompenzáló magatartása</i> Felfaló árképzéssel kapcsolatos ügy példája [210–212]; Piacról kizárt vállalkozás példája [213].	210–214
B.	<i>A versenytársaknak, mint a jogsértő vállalkozások vásárlóinak okozott kár</i>	215–216

SZEMLÉLTETŐ PÉLDÁK JEGYZÉKE

Lisztkartell [32], [147]

Egy vállalkozás megtagadja a kereskedelmi oldószerek egyik alapvető összetevőjének a szállítását [194], [195], [196], [208]

Orvostechnikai eszközökkel kapcsolatos ügy [203], [205]

Veszteségkompenzálás felfaló árképzéssel kapcsolatos ügyben [211], [214]

1. rész — Általános összefüggések és a károk számszerűsítésének általános kérdései versenyjogi ügyekben

I. JOGI HÁTTÉR

A. A kártérítéshez való jog

1. Aki az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 101. vagy 102. cikkének megsértése következtében kárt szenvedett, jogosult annak megtérítésére. Az Európai Unió Bírósága kimondta, hogy ezt a jogot az elsődleges uniós jog garantálja¹. A kártérítés annyit jelent, hogy a károsult felet olyan helyzetbe kell hozni, mint amilyenben akkor lett volna, ha a jogsértés nem következik be. A kártérítés ennek megfelelően nemcsak az elszenvedett tényleges kár (*damnum emergens*) jóvátételét tartalmazza, hanem az elmaradt haszon (*lucrum cessans*) jóvátételét és a kamatok megtérítését is.² A tényleges kár valamely személy vagyonának csökkenését jelenti; az elmaradt haszon azt jelenti, hogy elmaradt a szóban forgó vagyonnak az a növekedése, amely akkor következett volna be, ha a jogsértésre nem került volna sor.³
2. A kártérítésre irányuló polgári jogi keresetek ügyében rendszerint a nemzeti bíróságok döntenek⁴. Amennyiben az ügyre vonatkozóan nincs uniós szabályozás, az egyes tagállamok nemzeti jogrendszerén belül kell meghatározni az uniós jog által garantált kártérítéshez való jog gyakorlását érintő részletes szabályozást. E szabályozás mindazonáltal nem nehezítheti meg túlzott mértékben, illetve nem teheti lehetetlenné az uniós jog által az egyénekre ruházott jogok gyakorlását (a tényleges érvényesülés elve), és nem lehet kedvezőtlenebb a nemzeti jog által biztosított hasonló jogok megsértésén alapuló kártérítési keresetekre vonatkozó szabályoknál (az egyenértékűség elve).⁵

B. A számszerűsítésre vonatkozó nemzeti szabályok és e gyakorlati útmutató viszonya

3. Az EUMSZ 101. és 102. cikkének megsértése miatt elszenvedett károk vonatkozásában fizetendő kártérítésre irányuló perekben a nemzeti bíróságoknak meg kell állapítaniuk, hogy a felperest a jogsértés következtében kár érte-e, és ha igen, akkor mekkora összeget

¹ A C-453/99. sz. *Courage*-ügyben hozott ítélet (EBHT 2001., I-6297. o.) 26. pontja; a C-295/04–C-298/04. sz. Manfredi egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006., I-6619. o.) 60. pontja, a C-360/09. sz. Pfeiderer-ügyben hozott ítélet (EBHT 2011., I-5161. o.) 36. pontja és a C-199/11. sz., Európai Közösség kontra Otis NV és társai ügyben hozott ítélet (EBHT 2012., még nem tették közzé). Ezek az ügyek az EUMSZ 101. cikkéhez (korábban az EK-Szerződés 81. cikke) kapcsolódnak; ugyanezek az elvek érvényesek azonban az EUMSZ 102. cikkére (korábban az EK-Szerződés 82. cikke) – a C-360/09. sz. Pfeiderer-ügyben hozott ítélet (EBHT 2011., I-5161. o.) 36. pontja.

² A C-295/04–C-298/04 sz. Manfredi egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 95. pontja.

³ Capotorti főtanácsnok 238/78. sz., Ireks-Arkady GmbH kontra Tanács és Bizottság ügyre vonatkozó indítványának (EBHT 1979, 2955.o.) 9. pontja.

⁴ A nemzeti bíróság joghatóságát gyakran a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. december 22-i 44/2001/EK tanácsi rendelet (HL L 12., 2001.1.16., 1. o.) határozza meg. E rendeletet nemrég felváltotta a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2012. december 12-i 1215/2012/EU rendelet (HL L 351., 20.12.2012, 1. o.), amelynek legnagyobb része 2015. január 10-én fog hatályba lépni. Gyakorta uniós rendeletek – különösen a szerződésen kívüli kötelmi viszonyokra alkalmazandó jogról szóló 864/2007/EK rendelet (HL L 199., 2007.7.31., 40. o.) 6. cikke – határozzák meg, hogy egy adott ügyben mely anyagi jogot kell alkalmazni. Az irányadó eljárásjogi szabályok rendszerint a keresetet tárgyaló bíróság országában hatályos szabályok (*lex fori*). Kártérítési kereseteket választottbíróságok, valamint EU-n kívüli államok bíróságai is elbírállhatnak.

⁵ A C-453/99. sz., *Courage* ügyben hozott ítélet (EBHT 2001, I-6297. o.) 29. pontja; a C-295/04–C-298/04. sz., Manfredi egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 62. pontja.

kell a felperes részére megítélni az adott kár orvoslása érdekében.⁶ Ez – a károk mértékének meghatározása és bizonyítása – gyakran nehéz feladatnak bizonyul⁷. Mindez rendszerint csak azt követően válik szükségessé, hogy a nemzeti bíróság megállapította a kártérítési keresetre irányadó többi jogi követelmény fennállását, különös tekintettel a jogsértés megtörténtére, valamint e jogsértés és a felperest ért kár közötti ok-okozati összefüggésre⁸.

4. Az uniós és a nemzeti jog határozza meg azt a jogi keretet, melyben a bíróságok a károk számszerűsítésével foglalkoznak; e jogi keretbe tartoznak például a következőkre vonatkozó szabályok:

- a kártérítésre jogosító kárkategóriák és a kártérítési igényekkel kapcsolatos általános felelősségi szabályok;
- a jogellenes cselekmény és a kár közötti kapcsolatra vonatkozó követelmények (például az okságra vagy a közelségre vonatkozó követelmény). A Bíróság e tekintetben egyértelművé tette, hogy vonatkozó uniós szabályozás hiányában a nemzeti jogban kell előírni az „ok-okozati összefüggés” fogalmának alkalmazásával kapcsolatos szabályokat, feltéve, hogy az egyenértékűség és tényleges érvényesülés elveit tiszteletben tartják;⁹
- a kártérítési igények elbírálásának eljárásjogi keretrendszere. A nemzeti szabályok jellemzően rendelkeznek a bizonyítási teher felek közötti megoszlásáról és a feleknek a tények a bíróság felé történő előterjesztésével kapcsolatos feladatairól;¹⁰
- a megfelelő bizonyításra vonatkozó követelmény, amely az eljárás különböző szakaszaiban, illetve a kártérítési felelősséggel és a kár mértékével kapcsolatos kérdésekben eltérő is lehet;
- az, hogy a bíróságok milyen mértékig és milyen módon rendelkeznek felhatalmazással az elszenvedett kár legjobb közelítő becslés vagy méltányos megfontolások alapján történő számszerűsítésére; és
- a bizonyítékok elfogadhatósága és szerepe a polgári peres eljárásokban, és azok értékelése (különös tekintettel a szakértői bizonyításra).

5. A jogalkotók és a bíróságok a rájuk irányadó jogi keretek között gyakran követnek pragmatikus felfogást a megítélendő kár összezszerűségének meghatározásakor, például vélelmek megállapításával. A bizonyítási teher áthárítható, ha például valamelyik fél bizonyos mennyiségű tény és bizonyítékot mutatott be. A tagállamok nemzeti joga továbbá előírhatja, hogy a jogsértő vállalkozás(ok) által tisztességtelen módon szerzett

⁶ Ez a gyakorlati útmutató kizárólag az anyagi (pénzbeli) kártérítési keresetek vonatkozásában foglalkozik a keletkezett kár megállapításával. Annak ellenére, hogy a dokumentum nem foglalkozik külön a más polgári jogi jogorvoslat alapján megítélendő kártérítés meghatározásával, szempontjai hasznosak lehetnek a kártérítés megállapítása során, különös tekintettel a helyreállításra irányuló keresetekre.

⁷ Részletesebben lásd a I. és az azt követő pontokat a II. szakaszban.

⁸ Az 1/2003/EK rendelet 16. cikke. E dokumentum nem foglalkozik külön a kérdéssel, hogy egy bizonyos gyakorlat sérti-e az EUMSZ 101. vagy 102. cikkét.

⁹ A C-295/04–C-298/04 sz., *Manfredi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 61. és 64. pontja és a C-453/99 sz., *Courage* ügyben hozott ítélet (EBHT 2001, I- 6297. o) 29. pontja.

¹⁰ A bizonyítási teher versenyjogi ügyekben történő megoszlását illetően lásd például a *Kammergericht Berlin* (Berlini Másodfokú Területi Bíróság) a 2 U 10/03 Kart sz. (*Vitaminpreise*) ügyben hozott 2009. október 1-jei ítéletét.

nyereség – közvetlenül vagy közvetve – szerepet játszik a károsult felek által elszenvedett kár becslésében.¹¹

6. E gyakorlati útmutató célja, hogy olyan közgazdasági és gyakorlati szempontokat bocsásson a kártérítési keresetekben eljáró bíróságok és érintett felek rendelkezésére, melyek a nemzeti szabályok és gyakorlatok alkalmazásakor hasznosak lehetnek. A gyakorlati útmutató ebből a célból betekintést ad a Szerződésben tiltott versenyellenes gyakorlatok révén okozott károk szempontjaiba, és tájékoztat az ilyen károk számszerűsítésére szolgáló főbb módszerekről és technikákról.¹² Ez az útmutatás a felperesnek akkor nyújthat segítséget, amikor bíróság elé terjeszti az igényelt kártérítés összegére vonatkozó tényeket, az alperesnek pedig akkor, amikor e felperesi állításokkal kapcsolatos álláspontját ismerteti. Az útmutatás segítséget nyújthat a feleknek jogvitájuk egyezséggel történő rendezésében is, akár bírósági eljárás, akár alternatív vitarendezési mechanizmusok keretében.
7. E gyakorlati útmutató kizárólag tájékoztatási céllal készült, a nemzeti bíróságokra nem kötelező és nem módosítja a tagállamokban az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése alapján indított kártérítési keresetekre vonatkozó jogi szabályokat.¹³
8. Különösen a tényleges érvényesülés és az egyenértékűség fentebb említett uniós jogi elvének megfelelően alkalmazott nemzeti jogtól függ az, hogy az e gyakorlati útmutatóban ismertetett módszerek és technikák közül megfelelőnek tartják-e valamelyiket arra, hogy egy adott ügyben alkalmazzák, és ha igen, akkor melyiket. Az ebben a tekintetben lényeges szempontok közé tartozik valószínűleg az, hogy
 - az adott módszer vagy technika megfelel-e a nemzeti jog által előírt követelménynek,
 - a módszer vagy technika alkalmazásához elégséges adat áll-e annak a félnek a rendelkezésére, akire a bizonyítási teher hárul, és
 - a kapcsolódó teher és költségek arányban állnak-e a szóban forgó kártérítési igény értékével.Az uniós jog által garantált kártérítéshez való jog gyakorlásában túlzott nehézségek, és ennél fogva a tényleges érvényesülés elvével kapcsolatos aggályok merülhetnek fel például az aránytalan költségek vagy az elszenvedett kár számszerűsítésének bizonyossága és pontossága tekintetében támasztott túlzott követelmények révén.¹⁴
9. Ezt a gyakorlati útmutatót nem szabad akként értelmezni, hogy az gyakorlatiasabb megközelítés alkalmazása ellen szól, illetve hogy megemelné vagy leszállítaná az adott tagállam jogrendszerében a felek által szolgáltatandó ténybeli előterjesztések szükséges bizonyítási fokára vagy részletességi szintjére vonatkozó kívánalmakat. Az is elegendő lehet, ha a felek a kár mértékével kapcsolatban az e gyakorlati útmutatóban tárgyalt módszereknél és technikáknál kevésbé részletes tényeket és bizonyítékokat adnak elő.
10. Lényeges továbbá, hogy a trösztellenes szabályok megsértésével okozott károkkal és a károk számszerűsítését szolgáló módszerekkel és technikákkal kapcsolatos közgazdasági szempontok az idők folyamán az elméleti és tapasztalati kutatás és a bíróságok ítélezési

¹¹ Lásd a 146 pontot a 3. részben

¹² A gyakorlati útmutató készítése során a Bizottság segítségére voltak az általa megrendelt különféle tanulmányok és a külső szakértőktől érkező hozzászólások; lásd: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/index.html>.

¹³ Továbbá nem érinti a tagállamok és a természetes vagy jogi személyek uniós jog értelmében fennálló jogait és kötelezettségeit.

¹⁴ Lásd még a 12. és 17. bekezdést.

gyakorlata fejlődésével együtt változhatnak. Ezért e dokumentum nem tekinthető kimerítő jellegűnek.

II. A KÁROK SZÁMSZERŰSÍTÉSÉNEK ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI VERSENYJOGI ÜGYEKBEN

11. Az elszenvedett károkért nyújtott kártérítés célja visszaállítani azt a helyzetet, amelyben a károsult akkor lenne, ha az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése nem következett volna be; a károsult tényleges helyzetét össze kell vetni azzal a helyzettel, amelyben akkor lenne, ha a jogsértésre nem került volna sor. Ezt a típusú kármegállapítást „*but-for*” („mi lett volna, ha”) elemzésnek is szokták nevezni.
12. A trösztellenes szabályok megsértésével okozott károk számszerűsítésének központi kérdése tehát annak megállapítása, hogy valószínűsíthetően mi történt volna, ha nem következik be a jogsértés. Ez az elméleti helyzet nem figyelhető meg közvetlenül, és bizonyos fokú becslés szükséges egy olyan referencia-eshetőség kialakításához, melyhez a tényleges helyzetet hasonlítani lehet. Erre a referencia-eshetőségre a dokumentumban „jogsértés nélküli helyzetként” vagy „kontrafaktuális helyzetként” hivatkozunk (angolul „counterfactual scenario”).
13. Azt, hogy a jogsértés egy konkrét ügyben valóban okozott-e kárt a felperesnek, és ha igen, mekkorát, a szóban forgó ügy sajátosságaiból és a bíróság rendelkezésére álló bizonyítékokból (köztük a versenyhatóságok határozataiból) kiindulva kell megállapítani. A jogsértés által okozott kár mértékének megállapítását mindig a szóban forgó konkrét (feltételezett) jogsértéssel és annak egy adott piacra gyakorolt esetleges hatásával kell kezdeni.
14. A nemzeti bíróságok egy adott ügyben felhasználhatják a kár számszerűsítése tekintetében jelentőséggel bíró közvetlen bizonyítékokat – például a jogsértő vállalat által készített, az egyeztetett áremeléssel és annak végrehajtásával kapcsolatos, vagy a vállalat piaci helyzetének alakulását értékelő dokumentumokat. Szóbeli tanúvallomások is felhasználhatók. Az ilyen bizonyítékok rendelkezésre állása fontos szerepet kaphat, amikor a bíróság eldönti, hogy az alkalmazandó jogban megkívánt bizonyítási szint eléréséhez a fél használhatja-e az alábbiakban ismertetett módszereket és technikákat, és ha igen, melyeket.
15. A kár jellege, amelyért a károsult kártérítést igényel, meghatározza, hogy melyik típusú gazdasági változót (például árak, árbevétel, nyereség, költségek vagy piaci részesedés) kell figyelembe venni. Például a kartelltagok vásárlóinál áremelkedést előidéző kartell esetében becsléssel kell meghatározni azt az árat, mely a jogsértés hiányában érvényesült volna, ahhoz, hogy az kiindulási pontként szolgálhasson a vásárlók által ténylegesen fizetett árral való összehasonlításhoz. A versenytársaknak a piacról való kizárását eredményező erőfölénnyel való visszaélés esetén az érintett versenytársak elmaradt hasznát lehet felmérni, összehasonlítva tényleges árbevételüket és haszonkulcsaikat azzal az árbevétellel, illetve haszonkulccsal, amelyet a jogsértés hiányában valószínűsíthetően elérhettek volna.
16. Lehetetlen teljes bizonyossággal meghatározni, hogy pontosan miképpen alakult volna valamely piac, ha nem következik be az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése. Az árak, az árbevétel és a haszonkulcsok számos nehezen megbecsülhető tényezőtől és a piaci szereplők közötti bonyolult – gyakran stratégiai jellegű – kölcsönhatásoktól függnak. A jogsértés nélküli elméleti (hipotetikus) eshetőségről alkotott feltevés becsléssel történő kialakítása során tehát a dolog természetéből adódóan számos feltételezésre kell

hagyatkozni.¹⁵ A gyakorlatban az adatok hiánya vagy hozzáférhetetlensége sok esetben fokozza ezt a dolog természetéből adódó korlátot.

17. A fenti okokból kifolyólag versenyjogi ügyekben a károk számszerűsítése a dolog természetéből adódóan jelentős korlátokba ütközik az elvárható bizonyosságot és pontosságot illetően. Az elszenvedett kárnak nem állapítható meg egyedüli „igazi” értéke, kizárólag a feltevésekre és közelítésekre alapuló megközelítő becslés állhat rendelkezésre¹⁶. Az alkalmazandó nemzeti jogi szabályokban és azok értelmezésében meg kell jelenniük az EUMSZ 101. és 102. cikke megsértése miatti kártérítési keresetekkel kapcsolatos károk számszerűsítésével kapcsolatos természetes korlátoknak a tényleges érvényesülés uniós jogelvének megfelelően annak érdekében, hogy a kártérítéshez való, a Szerződésben garantált jog gyakorlása ne lehetetlenüljön el, illetve azt ne akadályozzák túlzott nehézségek.
18. E gyakorlati útmutató számos olyan módszert és technikát ismertet, amelyeket a közgazdasági és jogi gyakorlat alakított ki egy megfelelő referencia-eshetőség kialakításához, valamint a kérdéses gazdasági változó értékének megbecsléséhez (árkartell esetében például azon valószínű ár megbecslésére, mely a jogsértés hiányában kialakult volna).¹⁷ A módszerek és technikák alapját különböző megközelítések alkotják, és változhatnak az alapul szolgáló feltételezések, illetőleg a szükséges adatok köre és részletessége tekintetében. Eltérőek továbbá abban a tekintetben, hogy milyen mértékben veszik figyelembe a jogsértésen kívüli egyéb tényezőket, amelyek befolyásolhatták volna a károsult helyzetét. Ebből kifolyólag a szóban forgó módszerek és technikák alkalmazása kisebb-nagyobb nehézségekkel járhat, időigényes és költséges lehet.
19. Ha már sikerült megbecsülni a lényeges gazdasági változó (például ár, haszonkulcs vagy árbevétel) értékét az elméleti jogsértés nélküli eshetőséget illetően, az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése következtében okozott kár számszerűsítése érdekében el kell végezni annak összevetését a tényleges körülményekkel (pl. a károsult által fizetett árral).
20. A kamat hozzáadását szintén mérlegelni kell. A kamat megítélése alapvető eleme a kártérítésnek. Amint arra a Bíróság felhívta a figyelmet, az elszenvedett kár miatti teljes kártérítésnek a jogsértés okozta kár bekövetkezte óta eltelt idő miatti negatív hatások jóvátételére is ki kell terjednie.¹⁸ Ezek közé a hatások közé tartozik az infláció miatti

¹⁵ Az elméleti helyzetre vonatkozó feltevéssel kapcsolatos korlátokat és következményeket a Bíróság is elismerte (az Európai Közösség ellen a mezőgazdasági ágazatban indított kártérítési perben a kiesett jövedelem összegének meghatározásával kapcsolatban): „az elmaradt jövedelem nem egyszerű matematikai számítás, hanem összetett gazdasági adatok értékelésének és becslésének az eredménye. A Bíróságnak tehát nagymértékben feltételezésen alapuló gazdasági tevékenységeket kell értékelnie. A nemzeti bíróságokhoz hasonlóan tehát széles körű hatáskörrel rendelkezik a számadatok és statisztikai adatok megválasztását illetően, valamint mindenekelőtt abban a tekintetben, hogy miképpen használja fel ezeket az adatokat a kár kiszámítása és értékelése céljából” – lásd: a C-104/89 és C-37/90 sz., Mulder és társai kontra Tanács és Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2000, I-203 o.) 79. pontját.

¹⁶ A kontrafaktuális helyzet nemzeti bíróság általi modellezésével, valamint az alapfeltevésekből eredő problémákkal kapcsolatban lásd például a *Competition Appeal Tribunal* (Versenyjogi Fellebbviteli Törvényszék) 1166/5/7/10. sz., *Albion Water Limited kontra Dŵr Cymru Cyfyngedig* ügyben 2013. március 28-án hozott határozatát.

¹⁷ Lásd a 2. részben.

¹⁸ Lásd a C-271/91. sz., *Marshall* ügyben hozott ítélet (EBHT 1993, I-4367. o.) 31. pontját; a C-295/04 - C-298/04 sz. *Manfredi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 97. pontját; ld. továbbá az Európai Bizottság, Fehér Könyv az EK trösztellenes szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetekről (COM(2008) 165), 2.5. szakaszát és az ehhez kapcsolódó bizottsági szolgálati munkadokumentum (SEC(2008) 404), 187 bekezdését.

értékvesztés¹⁹ és a károsult elvesztett lehetősége arra, hogy a tőke a rendelkezésére álljon.²⁰ A nemzeti jog tekintetbe veheti ezeket a hatásokat a törvény által szabályozott kamat vagy más típusú kamat formájában abban az esetben, ha az így meghatározott kamat összhangban van a tényleges érvényesülés és az egyenértékűség említett elveivel.

III. A GYAKORLATI ÚTMUTATÓ FELÉPÍTÉSE

21. A kártérítési igény alapja annak állítása, hogy az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése hátrányos hatással volt a károsult helyzetére. Tágabb értelemben a jogsértések káros hatásainak két alapkategóriája különböztethető meg:

(a) A jogsértések következtében megemelkedhetnek a jogsértő vállalkozások vásárlói által fizetett árak.²¹ Az ilyen hatású jogsértések körébe tartoznak az EUMSZ 101. cikke értelmében vett, kartellek által elkövetett jogsértések, például az árak rögzítésére, a piacok felosztására vagy a termelés korlátozására létrejött kartellmegállapodások. Hasonló hatással járhat az EUMSZ 102. cikke szerinti erőfölénnyel való visszaélés is.

Az árak emelése azzal jár, hogy az érintett terméket vagy szolgáltatást²² megvásárló vásárlók túlzottan magas árat fizetnek. Az árak emelése továbbá a kereslet csökkenését, illetve azoknak a vásárlóknak a számára, akik az érintett terméket saját kereskedelmi tevékenységükhöz használják fel, elmaradt hasznot is eredményezhet.²³

(b) A vállalkozások a Szerződés 101. és 102. cikkét olyan jogellenes gyakorlatokkal is megsérthetik, amelyek kizárják versenytársaikat a piacról vagy csökkentik azok piaci részesedését²⁴. Ennek jellemző példái az erőfölénnyel való, árprésben megnyilvánuló visszaélés, a felfaló (ragadozó, kiszorító) árképzés vagy az árukapcsolás, illetve a szállítók és forgalmazók között létrejött, a versenyjogot sértő bizonyos vertikális kizárólagossági megállapodások.²⁵ Ezek a módszerek jelentős hatást gyakorolnak a versenytársakra, akik kárt szenvednek, mivel elveszítenek bizonyos üzleti lehetőségeket és nyereséget az érintett piacon. Ahol sikerül kizárni a versenytársakat és csökken a versenynek köszönhető piaci nyomás, a vásárlók is kárt szenvednek, jellemzően az árak emelkedése következtében.

22. Az EUMSZ 101. és 102. cikkének megsértései további káros hatásokat is eredményezhetnek, például hátrányosan befolyásolhatják a termékek minőségét és az innovációt. A gyakorlati útmutató a károk két alapkategóriájára és a károsultak²⁶ 18

¹⁹ Lásd a C-308/87 sz., *Grifoni II* ügyben hozott ítélet (EBHT 1994, I-341. o.) 40. pontját és Tesaro főtanácsnok a C-308/87 sz., *Grifoni II* ügyre vonatkozó indítványának (EBHT 1994, I-341. o.) 25. pontját; a C-104/89 és C-37/90, sz., *Mulder és mások kontra Tanács és Bizottság* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2000, I-203. o.) 51. pontját. A vásárlóerő csökkenésével kapcsolatban lásd a T-17/89., T-21/89. és T-25/89. sz., *Brazzelli Lualdi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 1992., II-293. o.) 40. pontját.

²⁰ Saggio főtanácsnok a C-104/89 és C-37/90. sz., *Mulder és társai kontra Tanács és Bizottság* egyesített ügyekre vonatkozó indítványának (EBHT 2000, I-203. o.) 105. pontja.

²¹ Abban az esetben, ha a jogsértés a jogsértő vállalkozások beszerzési tevékenységét érinti, az ennek megfelelő hatás az érintett vállalkozások által a szállítóik felé fizetendő beszerzési árak csökkenése. A részleteket lásd a 134 bekezdésben, a 3. rész 1. szakaszában.

²² A könnyebb átláthatóság érdekében az alábbiakban kizárólag a jogsértéssel érintett „termékekre” hivatkozunk, de ez természetesen az érintett „szolgáltatásokra” is ugyanúgy vonatkozik.

²³ Részletesebben lásd a 3. rész I. szakaszának 128. és azt követő bekezdéseiben.

²⁴ Lásd a C-209/10. sz., *Post Danmark* ügyben hozott ítélet (az EBHT-ban még nem tették közzé) 22., 23. és 24. pontját.

²⁵ Vertikális megállapodásoknak a szállítói lánc különböző szintjein működő vállalkozások közötti megállapodásokat nevezik.

²⁶ A gyakorlati útmutató nem foglalkozik külön a 21. pont a) és b) alpontjában említett személyeken kívüli személyek helyzetével, noha más személyek (például a jogsértő beszállítói vagy a jogsértő jogkövető

pontban ismertetett kategóriáira összpontosít. A gyakorlati útmutatóban ismertetett módszerek és technikák ugyanakkor más típusú károkkal és más károsultakkal kapcsolatos kártérítési kereseteknél is lényegesek lehetnek.

23. A gyakorlati útmutató 3. része kifejezetten a 18. bekezdés a) pontjában említett károk számszerűsítésével foglalkozik. Ez a rész ismerteti a jogsértésből eredő áremelések alapvető piaci hatásait, és bemutatja, hogy miképpen számszerűsíthetők az ilyen jellegű károk (különös tekintettel a túl magas ár érvényesítéséből és a kereslet csökkenéséből eredő károokra).
24. A gyakorlati útmutató 4. része a 18. bekezdés b) pontjában említett károk számszerűsítésével foglalkozik. Ez a rész ismerteti a versenytársak a piacról történő kizárásának lehetséges hatásait és példákon keresztül mutatja be, hogy miképpen számszerűsíthetők az ilyen jellegű károk (nevezetesen a piacról kiszorult versenytárs elmaradt haszna és a vásárlók által elszenvedett kár).
25. Az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértéséből eredő károk számszerűsítésére szolgáló főbb módszerek és technikák bármely ilyen jellegű jogsértés esetén alkalmazhatók. A gyakorlati útmutató 2. része ezért általános áttekintést nyújt e módszerekről és technikákról, és bővebb tájékoztatást nyújt a módszerek kiindulási pontját képező alapfeltételezésekről, és kifejti azok gyakorlati alkalmazását.

versenytársainak vásárlói) is kárt szenvedhetnek a magasabb ár felszámítása vagy a versenytársak kizárása révén; lásd még a 107 lábjegyzetet.

2. rész — Módszerek és technikák

I. ÁTTEKINTÉS

26. Többféle módszer ismeretes a nem jogsértő eshetőség megalkotására a kár számszerűsítése céljából a versenyjogi ügyekben indított kártérítési keresetekben.
27. Az érintettek és a bíróságok által legszélesebb körben alkalmazott módszerek segítségével a jogsértést megelőző és azt követő időszakok, illetve a jogsértés által nem érintett más piacok vizsgálatával arra vonatkozó becslést állítanak fel, hogy hogyan alakult volna a helyzet, ha nem történik meg a jogsértés. Az ilyen összehasonlításra alapuló módszerek a jogsértés által nem érintett időszakokra, illetve piacokra jellemző adatokat (árak, árbevétel, haszonkulcsok vagy egyéb gazdasági változók) tekintik a jogsértés nélküli elméleti lehetőséget jellemző adatoknak. Ezek a módszerek esetenként ökonometriai technikák alkalmazásával párosulnak, amelyek az elméleti közgazdaságtant statisztikai vagy kvantitatív módszerekkel ötvözik a változók közötti gazdasági összefüggések azonosítása és mérése érdekében. Az alábbi II. szakasz (32–95. pont) különféle összehasonlításra alapuló módszereket és ezeknek a módszereknek az alkalmazására szolgáló technikákat ismerteti.
28. Az alábbi III. szakasz (96–121. pont) a nem összehasonlításra alapuló módszerekkel foglalkozik. Az egyik ilyen módszer az adott piacra kidolgozott gazdasági modelleket alkalmaz annak szimulálására, hogy hogyan alakult volna a helyzet a jogsértés hiányában. Ezek a modellek a piac főbb jellemzőinek (pl. a versenytársak száma, a versengés módja és jellege, a termékek megkülönböztetésének mértéke, a piacra lépést akadályozó tényezők) figyelembevételével közgazdasági elméletek alapján mutatják be a piac valószínű működését. A másfajta módszerek közé tartozik a költségalapú módszer, amelyben az érintett termék termelési költségeit és egy „ésszerű” haszonkulcsot vesznek alapul a jogsértés nélküli elméleti állapot becsléssel történő meghatározásához, illetve a pénzügyi alapú megközelítések, amelyek a felperes vagy az alperes pénzügyi teljesítményéből indulnak ki.
29. E módszerek és technikák mindegyikének megvannak a maguk jellemzői, előnyei és hátrányai, amelyek adott körülmények között alkalmasabbá vagy kevésbé alkalmassá teszik azokat az elszenvedett kár megállapítására. A különféle módszerek és technikák többek között abban térnek el egymástól, hogy milyen mértékben alapulnak a tényleges piaci kölcsönhatások eredményét jelző adatokon vagy közgazdasági elméletekből kiinduló feltevéseken, illetve, hogy milyen mértékben veszik figyelembe a jogsértés mellett a károsult helyzetét potenciálisan befolyásoló egyéb tényezőket. A különféle módszerek és technikák abban is különböznek, hogy azok alkalmazása mennyire egyszerű, továbbá milyen és mennyi adatot igényel.
30. Míg ezek a módszerek azt próbálják modellezni, hogy hogyan alakult volna az érintett piac a jogsértés hiányában, a felek és a bíróság rendelkezésére álló közvetlenebb bizonyítékok (például a jogsértő vállalkozások belső dokumentumai a közös megállapodással végrehajtott áremelésekről) az alkalmazandó nemzeti jogi szabályoknak megfelelően adott ügyekben szintén hasznos információkkal szolgálhatnak a károk mértékének felméréséhez.²⁷

²⁷

Jó példa erre a szemléletre az *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Karlsruhe-i Másodfokú Területi Bíróság) a 6 U 118/05 sz. ügyben hozott 2010. június 11-i ítélete (fellebbezés folyamatban), ahol a jogsértő kartellben résztvevő vállalkozások között létrejött megállapodáson alapuló áremeléseket alkalmazták az alkalmazandó jogi szabályoknak megfelelően a tények előadásának megosztására és a *prima facie* bizonyíték bemutatására a

31. Az alábbi IV. szakaszban szerepelnek a módszer megválasztására vonatkozó megfontolások, ami rendszerint az adott ügy egyedi körülményeitől és az irányadó jog támasztotta követelményektől függ.

II. ÖSSZEHASONLÍTÓ MÓDSZEREK

32. Az összehasonlító módszerek gyakorlati alkalmazásának bemutatására kiválóan alkalmas egy (teljesen fiktív) példa az EUMSZ 101. cikkébe ütköző hipotetikus kartell miatt indított kártérítési perrel kapcsolatban.²⁸

Lisztkartell

Tételezzük fel, hogy egy nemzeti versenyhatóság megállapítása szerint az adott tagállamban működő valamennyi malomipari vállalat egymás között rögzített árakat alkalmazott a gabonafélék őrlését és a liszt előállítását illetően.

Egy az elmúlt évek során lisztet rendszeresen vásárló pékség kártérítési keresetet indít az egyik malomipari vállalat ellen. A pékség előadja, hogy a jogsértés eredményeképpen az általa a szóban forgó malomipari vállalatnál beszerzett liszt ára a törvénybe ütköző mértékben emelkedett. A pékség kártérítést követel az általa az elmúlt évek folyamán kifizetett túlzottan magas ár miatt.

33. A fenti példában az elszenvedett kár számszerűsítésekor az alapvető kérdés az, hogy milyen áron vásárolta volna a lisztet a károsult pékség abban az esetben, ha nem kerül sor a jogsértésre. Ha összehasonlító módszert alkalmaznak ennek megállapítására, akkor a jogsértéses esetben érvényesített árakat vetik össze a jogsértés nélküli helyzettel, amelyet a következő módon megállapított árak alapján következtetnek ki:

- az adott piacon a jogsértést megelőzően, illetve azt követően alkalmazott árak (1); vagy
- egy földrajzilag eltérő, de az előzőhöz hasonló piacon alkalmazott árak (2); vagy
- egy eltérő, de az előzőhöz hasonló termék piacán alkalmazott árak (3).

Az idősor összehasonlítást akár ötvözhetik is a különböző földrajzi vagy termék piacokkal való összehasonlítás módszerével (4).

34. A lisztkartelles példában az árak állnak az alkalmazandó módszerek középpontjában. Ezeket a módszereket ugyanakkor más közgazdasági változók, pl. piaci részesedés, árrés, megtérülési arány, eszközérték vagy a vállalkozás költség szintjének becsléssel történő megállapítására is fel lehet használni. Mindig az adott eset konkrét körülményei határozzák meg, hogy melyik gazdasági változó a legalkalmasabb a kár számszerűsítésére.
35. A különböző piacok, illetve időszakok összehasonlításához felhasznált adatok vonatkozhatnak a piac egészére (egy földrajzilag szomszédos piacon működő összes pékség által a lisztért fizetett átlagár), de bizonyos piaci szereplőkre is korlátozódhatnak (adott vásárlói kör, pl. egy szomszédos piacon működő nagykereskedelmi ügyfelek által a lisztért fizetett ár).
36. Különösen kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos ügyekben megfelelő módszer lehet az egyetlen piaci szereplőre vonatkozó adatok összevetése is. Jó példa lehet az egyes vállalatok, azaz a károsult fél és a vele való összehasonlításra alkalmas másik vállalat közti összehasonlításra egy új piacra belépni kívánó és ott az uniós versenyjogi szabályokkal

megítélendő kártérítés megállapítása érdekében. A határozat e részét másodfokon helyben hagyta a *Bundesgerichtshof* (Szövetségi Törvényszék) a KZR 75/10. sz. ügyben 2011. június 28-án hozott határozatával.

²⁸

A példa részletesebben a 147 pontban kerül kifejtésre.

ellentétes kirekesztő gyakorlatba ütköző vállalat által elért nyereség, illetve egy földrajzilag eltérő, de hasonló piacra betörni próbáló, és ott versenyellenes gyakorlattal nem szembesülő, az előzővel összehasonlítható másik vállalat által elért nyereség összehasonlítása. Az alábbi A.1 – 4. szakasz az összesített piaci adatok és a vállalati szintű adatok összehasonlításával egyaránt foglalkozik.²⁹

37. Valamennyi összehasonlító módszer hatékonysága abban rejlik, hogy valós életből vett, ugyanazon vagy hasonló piacokon megfigyelt adatokat használnak.³⁰ Az összehasonlító módszerek azon a feltevésen alapulnak, hogy az összehasonlításra használt helyzet reprezentatívnak tekinthető a valószínűsíthető jogsértés nélküli helyzetet illetően, valamint, hogy a jogsértésre jellemző adatok és az összehasonlításra használt adatok közötti eltérések a jogsértés következményei. Annak megítélésében, hogy két piac között megfelelő mértékű-e a hasonlóság, olyan fontos piaci jellemzők játszhatnak szerepet, mint a piaci verseny és koncentráció mértéke, a költségekkel és a kereslettel kapcsolatos jellemzők, valamint a piacra lépés akadályai. A nemzeti jogrendszerek határozzák meg, hogy a jogsértéssel érintett és az összehasonlításra használt piacok, illetve időszakok közötti hasonlóság mértéke elegendő-e ahhoz, hogy az ilyen összehasonlítás eredménye a károk számszerűsítéséhez felhasználható legyen.³¹ Amennyiben a vizsgált időszakok vagy piacok között jelentősek a különbségek, e különbségek figyelembe vételére különféle technikák léteznek³².

A. A jogsértés nélküli helyzet megállapítására használt módszerek

(1) Azonos piacon belül idősorok összehasonlítása

38. Az egyik széles körben alkalmazott módszer lényege, hogy a jogsértés hatása által érintett időszakban kialakult tényleges helyzetet hasonlítják össze az ugyanazon a piacon a jogsértés hatását megelőző vagy a hatások megszűntét követően előállt helyzettel.³³ Abban az esetben például, ha egy vállalkozás olyan módon élt vissza erőfölényével, hogy kiszorított a piacról egy versenytársat a 2004-2005-ös időszakban, meg lehet vizsgálni például a versenytárs által elért nyereséget a jogsértéssel érintett időszakban és ezt összehasonlítani a 2002-ben és 2003-ban elért nyereségével, amikor még nem állt fenn a jogsértés.³⁴ Egy másik lehetséges példa 2005 és 2007 között működő árrögzítő kartell (lásd a lisztkartell esetét a fenti példában), ahol ezzel a módszerrel a kartell üzletfelei által a

²⁹ A más vállalatokra vonatkozó cégszintű adatok összehasonlítását elvileg nemcsak egy másik földrajzi területen vagy egy másik termék piacán működő vállalatok vonatkozásában lehet elvégezni az alábbiakban a 2-4. szakaszokban tárgyalt módon, hanem a terméket, illetve a földrajzi területet tekintve a károsult féllel azonos piacon működő cégek adatain is. A gyakorlatban azonban az ilyen piacon belüli összehasonlításoknak nincs jelentős szerepük, valószínűleg azért, mert ugyanazon a piacon belül nehéz a jogsértés által nem érintett, érvényesen összehasonlítható másik vállalkozást találni. Az alábbi szakaszok ennek megfelelően a piacon belüli összehasonlításokkal érdemben nem foglalkoznak.

³⁰ Ezt az aspektust hangsúlyozza például a Bundesgerichtshof (Német Szövetségi Bíróság) a KRB 12/07 sz. (Papírnagykereskedői kartell) ügyben hozott 2007. június 19-i ítélete.

³¹ Részletekért lásd a **Error! Reference source not found.** pontot. Az adatok összehasonlíthatóságának értékelésekor esetlegesen felmerülő problémákkal kapcsolatban lásd például a *Tribunal Administratif de Paris* (Párizsi Közigazgatási Bíróság) *SNCF* kontra *Bouygues* ügyben 2009. március 27-én hozott határozatát.

³² Részletesebben lásd a B. szakasz 59–95. bekezdését.

³³ Lásd például a *Corte d'Appello di Milano* (Milánói Fellebbviteli Bíróság) a *Bluvacanze* ügyben hozott 2003. július 11-i ítéletét és a *Corte d'Appello di Milano* (Milánói Fellebbviteli Bíróság) az I, 308 sz., *Inaz Paghe* kontra *Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro* ügyben hozott 2000. február 3-i ítéletét (mindkét ügyben „előtte”, „közben” és „utána” összehasonlítás); a *Landgericht Dortmund* (Dortmundi Tartományi Bíróság) 13 O 55/02. Kart sz. (*Vitaminpreise*) ügyben hozott 2004. április 1-jei ítéletét („közben” és „utána” összehasonlítás); a *Landesgericht für Zivilrechtssachen Graz* (Grazi Tartományi Polgári Bíróság) 17 R 91/07 p. sz., *Driving school* ügyben hozott 2007. augusztus 17-i ítéletét („közben” és „utána” összehasonlítás).

³⁴ A kirekesztő gyakorlatra alkalmazott módszerrel kapcsolatos részletesebb példák a 4. részben találhatók.

jogsértéssel érintett időszak alatt fizetett árakat az üzletfelek által a jogsértést követő időszakban, pl. 2008-ban és 2009-ben.³⁵

39. Alapjában véve az időbeli összehasonlításhoz három eltérő referenciapont használható:³⁶

- a jogsértést megelőző, annak hatásaitól érintetlen időszak („előzetes és a jogsértés alatti időszak” összehasonlítása – a lisztkartelles példában: az ugyanazon piacon a jogsértés hatásait *megelőzően* a lisztért fizetett árak összevetése a jogsértéssel érintett árakkal);
- a jogsértést követő, annak hatásaitól érintetlen időszak („a jogsértés alatti és utólagos” összehasonlítás – a lisztkartelles példában: a jogsértéssel érintett árak összevetése ugyanazon a piacon a jogsértés lezárulását *követően* fizetett árakkal); valamint
- a jogsértést megelőző és a jogsértést követő, mindkét esetben annak hatásaitól mentes időszakok („előzetes, a jogsértés alatti és utólagos” összehasonlítás):

40. A referencia-időszak és az adattípusok tudatos megválasztásához általában az érintett ágazat alapos ismeretére van szükség, és a szóban forgó konkrét ügyből kell kiindulni. A választást az adatok elérhetősége, valamint a vonatkozó szabályokban szereplő, a bizonyítás szintjével és a bizonyítási teherrel kapcsolatos követelmények is befolyásolják.

41. A földrajzi terület és a termék szempontjából azonos piacokra jellemző idősor-adatok összevetésén alapuló valamennyi módszer egyik előnye, hogy a piaci jellemzők, pl. a verseny mértéke, a piac szerkezete, a költségek és a kereslet jellegzetességei ezzel a módszerrel esetleg jobban összevethetők, mint az eltérő termékek vagy földrajzi piacok esetén.

42. Az idősor-összehasonlítások esetén ugyanakkor előfordulhat, hogy a két adatsor közötti eltérések nem csupán a jogsértés következményének tulajdoníthatók. Ilyen esetekben célszerű lehet korrekciót végezni az összehasonlításra szolgáló időszak adataiban, hogy kiküszöböljék a jogsértéssel érintett időszakhoz képest észlelt bizonyos eltéréseket³⁷ vagy egy másik referencia-időszakot vagy piacot választani. Hosszú időn át folytatódó jogsértések esetén például valószínűleg túlzó az a feltevés, hogy a 10 évvel korábbi árak az eltelt idő alatt nem változtak volna, ha nem következik be a jogsértés, ezért feltehetően célszerű pl. a jogsértést megelőző és az azt követő időszakokkal való összevetést is elvégezni. Hosszú időn át tartó jogsértések esetén célszerű lehet továbbá az adatok összehasonlíthatóságával kapcsolatos, a cégek által az adatok nyilvántartására használt módszerek (pl. a számviteli gyakorlatok vagy az adatszervezési szoftverek változásának köszönhető) váltoásaival összefüggő gyakorlati kérdéseket is megvizsgálni.

43. Azokban az esetekben, ahol rendelkezésre állnak a szükséges adatok, többféle tényező határozza meg, hogy „az előzetes és a jogsértés alatti időszak”, „a jogsértés alatti és utólagos”, illetve „az előzetes, a jogsértés alatti időszak és utólagos” összehasonlítás közül melyiket célszerű választani. Igen valószínűtlen, hogy sikerül olyan referencia-időszakot találni, amelynek során a piaci viszonyok pontosan tükrözik, hogy hogyan zajlottak volna az események a jogsértéssel érintett időszak alatt, ha nem kerül sor a jogsértésre. Csak olyan megközelítően hasonló időszakot lehet kijelölni, amely lehetővé teszi a

³⁵ Az árnöveléshez vezető jogsértésekre alkalmazott módszerrel kapcsolatos részletesebb példák a 3. részben találhatók.

³⁶ Az idősorokon alapuló összehasonlító módszert „előtte-utána” vagy „referencia-módszernek” is szokták nevezni.

³⁷ Az ilyen jellegű korrekciókkal és különösen a regressziós elemzés lehetőségével kapcsolatban lásd a B. szakasz 59–95. bekezdését.

valószínűsíthető jogsértés nélküli eshetőség közelítő meghatározását. Ebben az összefüggésben figyelembe lehet venni az azzal kapcsolatos bizonytalanságokat, hogy mely időszakokat nem érintett valójában a jogsértés. Bizonyos jogsértések fokozatosan kezdődnek vagy végződnek; és gyakran merülnek fel kételyek arra vonatkozóan, hogy mikor kezdődött pontosan a jogsértés, különös tekintettel annak hatásaira. A versenyhatóságok határozataikban rendszeresen említést tesznek az arra utaló bizonyítékokról, hogy a jogsértés valójában a határozat szempontjából a jogsértéssel érintett időszaknak minősülő időszaknál korábban is elkezdődhetett.³⁸ A vizsgált adatok ökonometriai elemzése révén adott esetben meghatározható, hogy mikor kezdődtek vagy értek véget a jogsértés hatásai.

44. Annak ellenére, hogy könnyebb meghatározni, hogy mikor ért véget valamely jogsértés és annak hatása, mint azt, hogy mikor kezdődött, itt is jelentkezhetnek bizonytalansági tényezők arra vonatkozóan, hogy a jogsértés lezárulását közvetlenül követő időszakot érintette-e a versenyellenes magatartás hatása.³⁹ Amikor például a piaci viszonyok bizonyos késéssel állnak vissza a jogsértéssel nem érintett szintre a közvetlenül a jogsértést követő idősziakra jellemző adatok használatának eredményeképpen könnyen alábecsülhető a jogsértés hatása. Az is előfordulhat, hogy az árak a kartelltevékenység lezárulását követően rövid ideig különösen alacsony szinten alakulnak annak következtében, hogy a vállalatok átmenetileg agresszív árképzési stratégiát folytatnak, amíg ki nem alakul a „szokásos”, azaz jogsértés nélküli piaci egyensúly.
45. Különösen oligopolisztus piacokon jelentkezhet egy másik probléma, nevezetesen az, hogy egy kartellben résztvevő vállalatok a kartellen keresztül megszerzett tudásukat későbbi magatartásuk összehangolására használhatják anélkül, hogy a 101. cikket megsértenék. Ilyen helyzetben a jogsértést követő árak valószínűleg magasabbak a jogsértés nélküli árnál, és csupán az elszenvedett kár alsó értékének becslésére alkalmazhatók. A jogsértést megelőző időszak alkalmasabb viszonyítási pontot kínálhat olyan esetben, ahol a piac alapvető tulajdonságai a jogsértéssel érintett időszak vége felé külső okok (pl. a nyersanyagköltségek jelentős mértékű emelkedése vagy a termék iránti megnövekedett kereslet) következtében gyökeresen megváltoztak).⁴⁰
46. Mindazonáltal: még ha kételyek is merülnek fel azt illetően, hogy a jogsértést megelőző vagy azt követő bizonyos időszakot a jogsértés érintette-e, ezt az időszakot elvileg még mindig lehet referencia-időszakként használni annak érdekében, hogy biztonsággal meg lehessen becsülni, hogy mekkora a minimálisan keletkező kár (alsó határértékre vagy a kár minimumösszegére vonatkozó becslés).⁴¹
47. Bizonyos körülmények között a jogsértés nélküli helyzet tekintetében megfelelő becslés végezhető két (a jogsértés előtti és az az utáni) referencia-időszak alapján, például ezen időszakok átlagának felhasználásával vagy más olyan technikák alkalmazásával, amelyek

³⁸ Előfordulhat, hogy a versenyhatóság a jogsértést csak egy bizonyos időszakra vonatkozóan állapítja meg annak ellenére, hogy a jogsértés valójában ennél hosszabb ideig tarthatott.

³⁹ Lásd az *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Karlsruhe-i Másodfokú Területi Bíróság) a 6 U 118/05. sz. ügyben hozott 2010. június 11-i ítéletét, amelyben egy nemzeti bíróság úgy határozott, hogy a kartell hatása a jogsértés lezárulását követő öt hónap során továbbra is érintette az árakat.

⁴⁰ Egy ilyen változás után a jogsértés rövid idejére megfelelőbb összehasonlítási alapként szolgálhatnak a jogsértés utáni adatok, mivel jobban tükrözhetik a változást követő piaci jellemzőket. Azokban az esetekben ugyanakkor, ahol a piac jellemzőinek változását maga a jogsértés okozta (pl. ha a versenyellenes kizárás következtében több versenytárs is kilépett a piacról), a jogsértést követő időszak természetesen alkalmatlan viszonyítási pont a jogsértés feltételezett hiányában kialakult helyzet modellezésére.

⁴¹ Ha valamely jogsértés során külső tényezők (pl. a jogsértő inputköltségeinek jelentős mértékű csökkenése) árcsökkenést idéztek elő, az alsó határérték levezetése elutasítható.

tükrözik a piaci körülmények jogsértés alatti alakulásának tendenciáját.⁴² A jogsértés előtt adatok is felhasználhatóak a jogsértés egy olyan adott pontjáig terjedő referencia-időszakként, amikor a piaci körülmények jelentősen megváltoztak, illetőleg a jogsértést követő adatok felhasználhatóak referencia-időszakként is az azt követő időszak tekintetében.

48. Az adatok megválasztása továbbá hozzájárulhat a megfelelően hasonló viszonyítási alap kiépítéséhez: bizonyos esetekben az összesített adatok, pl. az ágazati átlagárak (vagy vállalatok bizonyos csoportjainak átlagárai) megfelelően reprezentatívak lehetnek⁴³, míg más esetekben célszerűbb lehet kizárólag a károsult vállalat a jogsértést megelőző és azt követő időszakban végzett tranzakcióit vagy hasonló társaságok átlagos adatait alkalmazni. Azokban az esetekben például, ahol a károsult fél a piaci szereplők egy bizonyos csoportjába, pl. a nagykereskedelmi ügyfelek közé tartozik (szemben a végfelhasználókkal), a jogsértés előtt és azt követően a nagykereskedelmi ügyfelek felé érvényesített árak megfelelő viszonyítási alapot képezhetnek.

(2) Más földrajzi piacok adataival való összevetés

49. A másik összehasonlításon alapuló módszer a más földrajzi piacokon⁴⁴ a jogsértés nélküli helyzet becslésének⁴⁵ céljaira megfigyelt adatok vizsgálata. Ezek lehetnek a viszonyítási alapul alkalmazott teljes földrajzi piacon vagy csak egy adott piaci szereplő vonatkozásában megfigyelt adatok. A fenti 28. bekezdésben példaként említett lisztkartell esetében például a károsult pékség által a jogsértés folyamán fizetett árak összevethetők a hasonló pékségek által a jogsértés által nem érintett más földrajzi piacon fizetett átlagárakkal. Ugyanilyen összehasonlítást lehet elvégezni más közgazdasági változókat, pl. a piaci részesedést, árrest, megtérülési arányt, eszközértéket vagy a vállalkozás költség szintjét illetően. A jogsértéssel nem érintett más földrajzi piacokon tevékenykedő vállalkozások kereskedelmi teljesítményével történő összehasonlítás⁴⁶ különösen kirekesztő magatartás esetén lehet célszerű.

⁴² Például interpoláció vagy regressziószámítás. Az összehasonlításon alapuló módszerek alkalmazásának ezen eltérő technikáit illetően lásd az alábbi B. szakasz 59–95. bekezdését.

⁴³ Az összehasonlításon alapuló módszereknél az átlagok alkalmazásának részletesebb leírásához lásd a 2. rész II. szakaszának 70. bekezdését.

⁴⁴ Az érintett (földrajzi és termék-) piac meghatározását illetően lásd a közösségi versenyjog alkalmazásában az érintett piac meghatározásáról szóló bizottsági közleményt, HL C 372, 1997.12.9., 5. o.

⁴⁵ Ezt a módszert mércemódszernek vagy párhuzamos módszernek is nevezik. Ezek a kifejezések használatosak az eltérő, de hasonló termékpiacokat vizsgáló, összehasonlításon alapuló módszerre is; lásd a lenti 3. szakaszban az 54–55. pontot.

A különböző földrajzi piacokat vizsgáló, összehasonlításon alapuló módszer alkalmazása tekintetében lásd pl. a *Cour d'Appel de Paris* (a párizsi Fellebbviteli Bíróság) *Lescarcelle-De Memoris* kontra *OGF* ügyben hozott 2003. június 23-i ítéletét; a *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (madridi Kereskedelmi Bíróság) 85/2005. sz. *Conduit-Europe, S.A.* kontra *Telefónica de España S.A.* ügyben hozott 2005. november 11-i ítéletét, melyet helyben hagyott az *Audiencia Provincial de Madrid* (madridi Fellebbviteli Bíróság) 73/2006. sz. ügyben hozott 2006. május 25-i ítélete; a *Bundesgerichtshof* (németországi Szövetségi Bíróság) KBR 12/07. sz. *Papírnagykereskedelmi kartell* ügyben hozott 2007. június 19-i ítélete (a kartelltagok jogsértő módon szerzett nyereségének a bírság kiszámítása céljából történő értékelésével összefüggésben).

⁴⁶ A viszonyítási alapul szolgáló vállalkozás elvileg a jogsértéssel érintett piacon tevékenykedő cég is lehet, feltéve, hogy a teljesítményét a kirekesztő magatartás érdemben nem befolyásolta. Az összehasonlításhoz használt vállalkozást a jogsértés közvetve – pl. a kirekesztést elszenvető versenytárs piaci részesedésének megszerzése révén – még akkor is érinthette, ha annak hatásai közvetlenül nem érintették. Alacsonyabb a jogsértés közvetlen vagy közvetett befolyásának kockázata, ha az összehasonlítást eltérő földrajzi piacon működő hasonló vállalkozáson végzik el. A vállalkozások kielégítő hasonlóságának elbírálásakor lényeges tulajdonságok közé tartozik a cég mérete, költség szerkezete, ügyfélköre és az általa forgalmazott termék jellemzői.

50. Minél nagyobb a hasonlóság egy adott földrajzi piac és a jogsértéssel érintett piac között (leszámítva a jogsértés hatásait), annál valószínűbb, hogy a viszonyítási alapul használható. Ez azt jelenti, hogy termékeknek, amelyekkel a két összehasonlított földrajzi piacon kereskednek, azonosnak vagy legalábbis kellően hasonlóknak kell lenniük. A jogsértés kivételével az összevetésben szereplő földrajzi piac versenyjellemzőinek is hasonlóknak kell lenniük a jogsértéssel érintett piacéhoz. Könnyen előfordulhat, hogy nem a tökéletes versenymodellbe tartozó piacról van szó.
51. A földrajzi összehasonlító piacok módszerét a jogsértés nélküli helyzet levezetésére a gyakorlatban elsősorban akkor alkalmazzák, ha a jogsértés helyi, regionális vagy országos kiterjedésű földrajzi piacokat érint.⁴⁷ Abban az esetben, ha a jogsértéssel érintett piac és a viszonyítási alapként szolgáló földrajzi piac egymással szomszédosak, esetleg egy országon belül találhatók, fokozott lehet annak a valószínűsége, hogy kielégítő hasonlóságot mutatnak, ami alkalmassá teheti őket az összehasonlításra.⁴⁸
52. A viszonyítási alapul szolgáló piacnak nem kell minden esetben teljes egészében megfelelnie a kielégítő hasonlóság követelményének. Abban az esetben például, ha a vásárlók bizonyos csoportja (pl. nagykereskedők) által fizetett árakat vagy egy bizonyos versenytárs vállalkozás (pl. a piacra újonnan belépő vállalkozás) által a viszonyítási alapul szolgáltatás piacon elért nyereséget használják referenciaként, az a fontos, hogy a szóban forgó vásárlói csoport vagy versenytárs piaci pozíciója megfelelően hasonló legyen a jogsértéssel érintett piacon működő károsult fél pozíciójához.
53. A viszonyítási alapul szolgáló piac megválasztását a jogsértés földrajzi kiterjedésével kapcsolatos bizonytalanságok is befolyásolhatják. Az ugyanolyan vagy hasonló jogsértéssel érintett földrajzi piacok elvileg nem alkalmasak viszonyítási alapként. Előfordulhat továbbá, hogy azokat a szomszédos piacokat, ahol nem fordult elő hasonló jogsértés, a jogsértéssel érintett piacon folytatott versenyellenes gyakorlat ennek ellenére befolyásolhatta (pl. azáltal, hogy a jogsértéssel érintett piacon érvényesülő magasabb árak következtében a szomszédos piacon is emelkedtek az árak, mivel ezen a piacon kisebb volt a versenyből eredő nyomás). Bár az ilyen piacokkal végzett összehasonlításból nem derül ki az elszenvedett kár teljes nagysága, ennek ellenére hasznos alapul szolgálhat a jogsértéssel érintett piacon okozott kár alsó határértékének becsléséhez. Ez annyit jelent, hogy a kártérítési perben részes fél elvileg megbízhat az ugyanolyan vagy hasonló jogsértéssel érintett eltérő földrajzi piaccal való összehasonlításban, különösen, ha az valószínűleg viszonylag csekély hatást fejtett ki az említett piacra.

(3) Más termékek piacaira jellemző adatokkal való összevetés

54. A földrajzi piacok összehasonlításához hasonló az olyan eltérő termékpiacok⁴⁹ összehasonlítása, melyek piaci jellemzői hasonlóak.⁵⁰ Például olyan kirekesztő magatartás esetében, amely részben elzár egy vállalatot valamely termék értékesítésétől, az adott vállalat által a jogsértéssel érintett piacon elért haszonkulcsot lehet összehasonlítani egy másik olyan termék haszonkulcsával, amellyel egy megkülönböztethető, de hasonló termékpiacra kereskedik (az adott vállalat vagy egy hasonló vállalat).

⁴⁷ Olyan esetekben is használható ugyanakkor, ha az érintett piac az országos piacnál szélesebb, feltéve, hogy meg lehet határozni egy hozzá kielégítően hasonló piacot.

⁴⁸ Lásd ugyanakkor az 53 pontot.

⁴⁹ Az érintett (földrajzi és termék-) piac meghatározását illetően lásd a közösségi versenyjog alkalmazásában az érintett piac meghatározásáról szóló bizottsági közleményt, HL C 372., 1997.12.9., 5. o.

⁵⁰ Ezt a módszert időnként mércemódszernek („yardstick method”) vagy párhuzamos módszernek is nevezik (miként az eltérő földrajzi piacokat vizsgáló, összehasonlításra alapuló módszert is).

55. A földrajzi összehasonlító piacoknál tárgyalt szempontok értelemszerű módosításokkal érvényesek lehetnek a viszonyítási alapul szolgáló termékek piacára is. Fontos tényező a két termék piaca közötti hasonlóság mértéke. Különösen a viszonyítási alapul szolgáló termék megválasztásakor kell körültekintően eljárni, figyelemmel az összehasonlított termékek jellegére, a velük folyó kereskedelem módjára és a piac jellegzetességeire, pl. a versenytársak számára, költségstruktúrájukra és a vásárlók vásárlóerejére⁵¹. Szerepet kaphatnak az azt illető bizonytalanságok is, hogy a potenciálisan viszonyítási alapul szolgáló terméket a jogsértés, illetve az EUMSZ 101. vagy 102. cikke szerinti hasonló jogsértés érintette-e.

(4) Idősorok és piacok közötti összevetések kombinációja

56. Ha megfelelő adatok állnak rendelkezésre, kombinálni lehet az idősorok és piacok közötti összevetéseket. Ezt a megközelítést időnként különbségek közötti különbségek módszerének is nevezik, mivel a jogsértéssel érintett piacon egy lényeges gazdasági változó (pl. a liszt ára) meghatározott időszakban történő változását (a jogsértéssel érintett piac idősorait) vizsgálja és ezeket veti össze ugyanezen változónak azonos időszakban egy viszonyítási alapként használt és a jogsértéssel nem érintett piacon történő alakulásával (a jogsértéssel nem érintett piac idősoraival).⁵² Az összevetés megmutatja a két idősor eltéréseit. Ezzel hozzávetőlegesen megbecsülhető a változónak a jogsértés következtében bekövetkezett változása, kizárva minden olyan tényezőt, amely ugyanolyan módon hatott a jogsértéssel érintett és az összevetés alapjául szolgáló piacra. E módszer segítségével tehát a jogsértés hatásai elkülöníthetők az érintett – a két piacon egyaránt érvényesülő – változóra gyakorolt egyéb hatásoktól.
57. A módszert a lisztkartell korábbiakban tárgyalt esetéből levezetett egyszerű példával lehet megvilágítani: tételezzük fel, hogy a megelőző, a jogsértéssel érintett időszak alatti és az azt követő időszakra kiterjedő összehasonlításból az derül ki, hogy 2005 és 2008 között abban a tagállamban, ahol a kartell működött, 100 kg liszt ára 40 EUR összeggel emelkedett. Egy a jogsértéssel nem érintett földrajzi piacot vizsgálva ugyanezen időszak alatt, azt találjuk, hogy 100 kg liszt ára 10 euróval nőtt a felhasznált termék (gabona) megnövekedett költségének köszönhetően. Feltételezve, hogy a megnövekedett input-költség a jogsértéssel érintett piacon is érvényesült, az árak a jogsértéssel érintett és az összehasonlító piacon megfigyelt eltérő mértékű változásának összehasonlítása megadja a választ a kifejezetten a lisztkartell által okozott árkülönbség mértékével kapcsolatos kérdésre. A fenti példában ez a különbség 30 EUR/egység.
58. A „különbségek közötti különbségek” módszer előnye tehát abban rejlik, hogy képes kiszűrni a jogsértéssel össze nem függő, de azzal egyidejűleg lejtőszódott változásokat.⁵³ Ugyanakkor nagymértékben azon a feltevésen alapul, hogy a szóban forgó egyéb változások a két piacon hasonló módon érintették.⁵⁴ A különböző időszakokat és piacokat összehasonlító módszerek alkalmazásával kapcsolatos szempontok, különösen a szóban forgó piacok megfelelő mértékű hasonlóságának igénye a különbségek közötti

⁵¹ Valószínűbb lehet a hasonlóság a piaci jellemzők között, ha az összehasonlítandó termékeket ugyanazon a földrajzi piacon forgalmazzák. A körülmények kielégítően hasonlóak lehetnek abban az esetben is, ha egy eltérő földrajzi piacon forgalmazott azonos vagy hasonló terméket hasonlítanak össze.

⁵² Ez lehet összehasonlító földrajzi vagy termékpiac is.

⁵³ A piacok közötti egyszerű összehasonlítással összevetve a különbségek közötti különbségek módszere azzal az előnnyel is jár, hogy kiszűri a piacok közötti állandó eltéréseket (úgy mint a piacok egyikén állandóan alacsony input-költségekből eredő különbségeket).

⁵⁴ Ha például a jogsértéssel össze nem függő áremelkedések a jogsértés ideje alatt a jogsértéssel érintett piacon jelentősebb mértékűek voltak, mint az összehasonlító piacon, a különbségek közötti különbségek módszer egyszerű átlagértékek mellett történő alkalmazása a kár mértékének alábecsléséhez vezetne. A különbségek közötti különbségek módszer ökonometria alkalmazásával az ilyen tényezők jobban kezelhetők.

különbségek módszer esetén is lényegesek. Gyakorlati szempontból ez a módszer általában különböző piacokról és eltérő időszakokból származó különféle adatokat igényel, amelyeket nem mindig könnyű összegyűjteni; a szükségesnél kevesebb adat is elég lehet ugyanakkor az alsó határérték meghatározásához vagy közelítő becslésekhez.⁵⁵

B. A módszer gyakorlati végrehajtása: az ár vagy más gazdasági változó jogsértéssel nem érintett helyzetben történő megbecslésére szolgáló technikák

59. Ha sikerült kiválasztani a megfelelő összehasonlító módszert a jogsértés nélküli helyzet meghatározására, különféle technikák közül lehet választani a módszer gyakorlatba történő átültetésére. Ezek a technikák elsősorban abban térnek el egymástól, hogy milyen mértékben használnak egyedi vagy átlagos (pl. az árakra vonatkozó) adatokat, és hogy milyen további finomításoknak vetik alá a viszonyítási alapul szolgáló piacon⁵⁶ vagy időszakban megfigyelt adatokat. A technikák következésképpen abban a tekintetben is eltérnek, hogy milyen mennyiségű adatot igényel az alkalmazásuk.
60. Az összehasonlító módszereket úgy is lehet alkalmazni, hogy az összehasonlító adatokat közvetlenül a megfigyelt formában használják fel, és ennek alapján állapítják meg a vizsgált gazdasági változó (a fenti példában a liszt ára) becsült értékét a jogsértés nélküli helyzetben. Amennyiben több adatmegfigyelés is rendelkezésre áll (pl. a liszt ára a földrajzi összehasonlító piacon végzett ügyletek sorából), ezek átlagszámítás útján egyesíthetők a jogsértés nélküli helyzetre vonatkozó egy vagy több értékke. A jogsértés nélküli helyzetre vonatkozó ilyen átlagérték(ek)et lehet aztán összevetni a jogsértés során ténylegesen megfigyelt átlagérték(ek)kel, pl. a lisztért ténylegesen fizetett árral (lásd részletesebben később, az 1. szakaszban).
61. Abban az esetben, ha bizonyos tényezők (mint például a nyersanyagok árának emelkedése) kizárólag a viszonyítási alapul szolgáló piacot vagy időszakot, illetve csak a jogsértéssel érintett piacot vagy időszakot befolyásolták, a bizonyítási követelményektől és az okozati viszonyra alkalmazandó szabályoktól függően figyelembe kell venni, hogy szükséges-e korrekciót végezni a vizsgált adatokon ezeknek az egyoldalú hatásoknak a kiszűrésére. Ezek lehetnek egyszerű adat-korrekciók olyan esetekben, ha a befolyásoló tényezőket és hatásai nagyságrendjét viszonylag könnyen meg lehet határozni és indokolni (lásd az (1). szakaszt). Az ökonometriai technikák, különösen az (2). szakaszban ismertetett regressziószámítás alkalmazása a vizsgált összehasonlító adatok bonyolultabb korrekcióját teszi lehetővé. Az alkalmazandó jogtól függ, hogy a korrekciókat az alperesnek vagy a felperesnek kell-e megvédenie, igazolnia és bizonyítania.⁵⁷
62. Adott esetben a megfelelő eljárás megválasztása az ügy konkrét körülményeitől és az alkalmazandó jogi szabályoktól függ, figyelembe véve az egyes módszerek különféle előnyeit és hátrányait, például azok pontosságát és alaposságát és a velük járó adatkövetelményeket illetően (lásd a 3). szakaszban).

⁵⁵ Lásd például a kár mértékének becslése során (noha nem a különbségek közötti különbségek módszere, hanem az idősorok összehasonlítása alkalmazásával) alacsonyabb határértéket megállapító nemzeti bíróságot: a *Kammergericht Berlin* (berlini Másodfokú Területi Bíróság) 2 U 10/03 Kart. sz. ügyben 2009. október 1-jén hozott ítélete.

⁵⁶ A fenti 35. bekezdésben említetteknek megfelelően a különböző piacok vagy időszakok közötti összehasonlításban felhasznált adatok lehetnek a teljes piacra vagy kizárólag bizonyos piaci szereplőkre vonatkozó adatok.

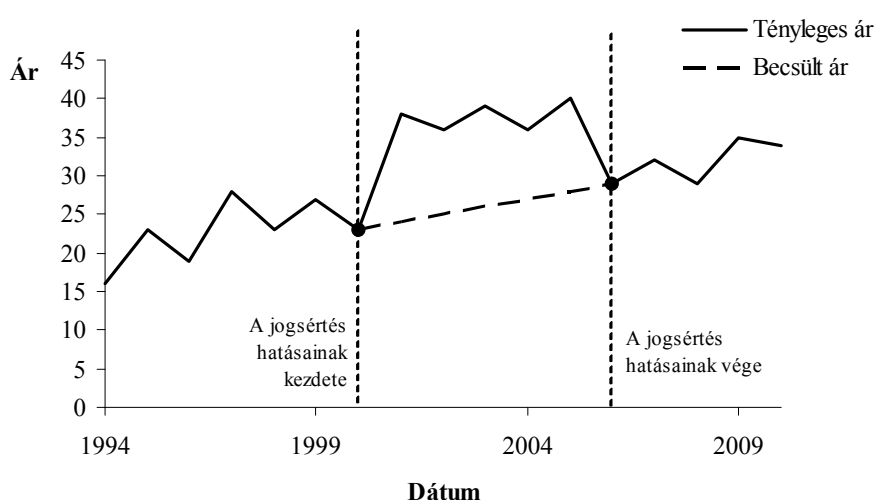
⁵⁷ Lásd a *Kammergericht Berlin* (Berlini Másodfokú Területi Bíróság) a 2 U 10/03 Kart sz. ügyben hozott 2009. október 1-jei ítéletét, mint példát a tények előadására vonatkozó kötelezettségek megosztására a károk számszerűsítése során.

- (1) **Egyszerű technikák: egyedi adatmegfigyelések, átlagok, interpoláció és egyszerű korrekciók**
63. Az alkalmazandó nemzeti jog előírásaitól és az ügy körülményeitől, különösen a jogsértéssel érintett, illetve a viszonyítási alapul szolgáló piacok vagy időszakok hasonlóságának mértékétől függően a vizsgált adatokat közvetlenül, azaz további korrekciók nélkül is össze lehet hasonlítani a jogsértéssel érintett piacra jellemző adatokkal.⁵⁸
64. Az érintett változó (a lisztkartelles példában a liszt ára) vonatkozásában az összehasonlító piacokon vagy az összehasonlító időszakokban vizsgált adatok mennyisége az egyetlen vagy nagyon kevés adattól (vagyis néhány tranzakció esetén vizsgált ár) nagyszámú adat vizsgálatáig terjedhet. Ajánlattételi piacokon (*bidding markets*) például előfordulhat, hogy csak nagyon ritkán írnak ki tendereket, s így a kárbecsléskor csupán a jogsértést követő egyetlen tenderre állnak rendelkezésre ár-adatok. Hasonló helyzet állhat elő olyan ágazatokban, ahol a hosszú távú szerződések az általánosak. Célszerű lehet a kárbecslést egyetlen adat vizsgálatára alapozni, ha az kellőképpen reprezentatív a vizsgált időszak vonatkozásában.
65. Ha az összehasonlító piacok vagy időszakok vizsgálatához nagyobb számú adat – pl. a károsult fél által a jogsértést követő több tranzakcióban vagy egy másik földrajzi piacon több vásárló által fizetett árak – áll rendelkezésre, a vizsgált adatokat önmagukban vagy átlagolva is alkalmazni lehet.⁵⁹
66. Többféleképpen számított átlagokat vagy más módon aggregált adatokat lehet célszerű alkalmazni, feltéve, hogy a hasonlót a hasonlóval vetik össze. Például ha egy nagykereskedő amiatt kér kártérítést, hogy 2009. januárban, májusban, júliusban és októberben terméket vásárolt az árkartellben résztvevő vállalatoktól, és ha a választott módszer egy másik földrajzi piaccal való összevetés, az *ugyanezen hónapok során ugyanilyen típusú vásárló* (nagykereskedő) által az adott piacon fizetett havi átlagárak képezhetik a megfelelő viszonyítási pontot (vagyis a januári adatokat januári adatokkal, a májusi adatokat májusi adatokkal stb. hasonlítják össze). Az ugyanazon hónapokból származó adatok összehasonlítása révén például figyelembe veszik az év során jelentkező szezonális eltéréseket, ami növeli az összehasonlítás megbízhatóságát. Ha az ár havonkénti mozgása kicsi, az összehasonlító piacon megfigyelt, a teljes 2009-es évre vetített átlagár lehet a megfelelő mutató. Ugyanígy előfordulhat, hogy kizárólag éves vagy más átlag adatok (pl. aggregált ágazati adatok) állnak rendelkezésre. A tagállamokban a jogrendszerek általában lehetővé teszik, hogy a felek átlagadatokat alkalmazzanak, az alperesnek pedig biztosítják a lehetőséget annak bizonyítására, hogy lényeges eltérések vannak, amelyek szükségessé teszik az adatok részletesebb bontásban történő alkalmazását.
67. A különféle megfigyelt adatokból összehasonlító értékek előállítására szolgáló másik egyszerű eljárás a lineáris interpoláció. Amennyiben az idősorok összehasonlítása a

⁵⁸ Például az időbeli összehasonlítás alapulhat az árak jogsértés előtti és utáni megfigyelésén is. Az ilyen módszer jogi folyamányait lásd például a *Corte Suprema di Cassazione* (az olasz Legfőbb Semmítőszék) 2305. sz. *Fonditaria SAI SpA* kontra *Nigriello* ügyben hozott 2007. február 2-i ítéletét.

⁵⁹ A gyakorlati útmutató alkalmazásában az „átlag” a vizsgált elemek összege és az elemek számának hányadosaként számított matematikai átlagot jelenti. Bizonyos esetekben ugyanakkor célszerűbb lehet más leíró statisztikákat (vagyis medián vagy módusz értéket) használni. Például ha egy 25 vállalatból álló piacon 21 vállalat 50 EUR, négy pedig 75 EUR árat számít fel valamely termékért, az 50 EUR, mint módusz ár (a mintában leggyakrabban megfigyelt ár) reprezentatívabb lehet a piaci ár vonatkozásában, mint az 54 eurós átlag (ebben a példában a módusz ár megegyezik a felező árral, vagyis a középén elhelyezkedő vállalat által felszámított árral).

jogsértés előtti és azt követő időszakra is eredményezett ársorokat, a jogsértéssel nem érintett időszakban a jogsértéssel nem érintett vagy kontrafaktuális ár a jogsértés előtti és azt követő ár egyenessel való összekötésével becsülhető meg, az alábbi illusztráción bemutatottak szerint. Az összekötő vonalon leolvasható a jogsértéssel érintett időszak minden időbeli értékéhez tartozó összehasonlító érték. A jogsértéssel érintett teljes időszakra vonatkozó ár egyetlen átlagértékkel összevetve az interpoláció ezért lehetővé teszi az idővel bekövetkező, nem a jogsértésnek betudható árfejlémények tendenciájának bizonyos mértékig történő figyelembe vételét. Az interpolált egyenesről leolvasott összehasonlító adatok tehát az adott időszak átlagértékénél pontosabb eredményt adnak pl. olyan ügyeknél, ahol olyan tranzakciókkal (vagy eseményekkel) kapcsolatban követelnek kártérítést, amelyekre kizárólag a jogsértéssel érintett időszak elején vagy végén került sor.⁶⁰ Az alábbi ábra egy egyszerű példát mutat be a lineáris interpolációra (a pontozott vonal a jogsértéssel nem érintett interpolált árat, a folyamatos vonal pedig a ténylegesen megfigyelt árakat jelöli):

A lineáris extrapoláció az interpolációhoz hasonlóan működik, azzal a kivétellel, hogy a vonalat csak a jogsértést megelőző, vagy csak az azt követő adatokkal folytatják.⁶¹

68. Előfordulhat, hogy a jogsértéssel érintett piac (vagy időszak) és a viszonyítási alapul szolgáló piac (vagy időszak) közötti megkülönböztető tényező viszonylag egyszerűen meghatározható, és a vizsgálat összehasonlító adatokat illetően a szükséges korrekció viszonylag könnyen elvégezhető. Bizonyos szezonális piaci hatások, illetve az inputárak vagy az árfolyamok változásának hatásai például meghatározott rendszer szerint és meghatározott nagyságrendben jelentkeznek, amelyek egyes esetekben az adott piaci szereplő belső üzleti nyilvántartása vagy más források, pl. szakértői vélemények alapján viszonylag könnyen értelmezhetők. Ilyen esetekben például az egyszerű lineáris interpolációval kapott egyenest kell korrigálni úgy, hogy megfelelően tükrözze ezeket a sémákat.⁶²

⁶⁰ Az interpolációnak megvannak az előnyei az átlagok használatához képest olyan esetekben is, ahol a tranzakciók (vagy események) száma egyenlőtlenül oszlik meg a jogsértéssel érintett időszakon belül.

⁶¹ Az extrapoláció így kiterjeszti az idősorban a jogsértés előtt vagy az után fennálló tendenciát. Ha például a kartell-tevékenységet megelőző három évben az ár 12, 13,20 és 14,52 EUR volt (évi 10%-os áremelkedés), az egyik lehetséges egyszerű becslési eljárás az volna, hogy a kartell két évére 15,97, illetve 17,57 EUR árat állapítanak meg; a regressziós elemzés az alapvető trend pontosabb becslését teszi lehetővé.

⁶² Ha az adatok ezt lehetővé teszik, a korrekciót komplexebb módon is el lehet végezni a következő szakaszban ismertetett regressziós elemzés segítségével.

(2) Regressziószámítás

a. A regressziószámítás fogalma és célja

69. A regressziószámítás olyan statisztikai módszer, amely segíti a gazdasági változók közötti összefüggésekben jelentkező törvényszerűségek vizsgálatát, valamint annak mérését, hogy milyen hatással vannak valamely változóra⁶³ (pl. a lisztkartelles példában a liszt árára⁶⁴) a jogsértés, valamint a jogsértéssel nem érintett más változók⁶⁵ (pl. a nyersanyagköltségek, a kereslet alakulása, a termék jellemzői, a piaci koncentráció szintje⁶⁶). A regressziószámítás tehát lehetővé teszi annak elbírálását, hogy a jogsértésen kívül más mérhető tényezők is hozzájárultak-e a vizsgált változónak a jogsértéssel érintett piacon a jogsértéssel érintett időszak alatt megfigyelt értéke és az összehasonlító piacon vagy összehasonlító időszakban megfigyelt értéke közötti eltéréshez, és ha igen, milyen mértékben. A regressziószámítás tehát az összehasonlított adatkészletek közötti eltérés különféle lehetséges okainak a megmagyarázására szolgáló módszer. Elvben minden összehasonlításon alapuló módszer elvégezhető regressziószámítással, feltéve, hogy elegendő megfigyelt adat áll rendelkezésre.⁶⁷
70. Regressziószámítás esetén a vizsgált változóra vonatkozó többféle adatot és a valószínűsíthető befolyásoló változókat vizsgálják statisztikai módszerekkel. A felismert összefüggéseket többnyire egyenlet formájában írják le (ez a „regressziós egyenlet” vagy „regressziós modell”). Ez az egyenlet lehetővé teszi, hogy megbecsüljék a befolyásoló változók a vizsgált változóra gyakorolt hatásait, és így elkülönítsék azokat a jogsértés hatásaitól. A regressziószámítással azt állapítják meg, hogy milyen szoros az összefüggés a szóban forgó változók között⁶⁸, ami egyes esetekben a két változó közötti okozati összefüggést jelezheti.⁶⁹
71. A kárbecsléssel kapcsolatos regressziószámítást alapvető kétféleképpen lehet elvégezni attól függően, hogy a regressziós egyenlet felállításához kizárólag a jogsértéssel nem érintett időszakokból (piacokról) származó adatokat használják, vagy felhasználnak-e a jogsértéssel nem érintett adatok mellett a jogsértéssel érintett időszakból (piacról) származó adatokat is. Ha kizárólag a jogsértéssel nem érintett időszakokból származó adatokat használnak a regresszió számításához, a regressziós egyenlet a jogsértéssel érintett időszak alatt a vizsgált változóra gyakorolt hatás „előrejelzésére” szolgál a szóban forgó időszakon kívüli időszakra meghatározott trend alapján („előrejelzési eljárás”).⁷⁰ Ha a regresszió számításához ezen kívül a jogsértéssel érintett időszakból (piacról) származó

⁶³ Más néven „magyarázandó változó” vagy „függő változó” vagy „célváltozó”.

⁶⁴ A regressziós elemzés más változókra is alkalmazható, pl. az értékesítési mennyiségre, a piaci részesedésre vagy a haszonkulcsra (pl. egy a piacról kizárt versenytárs esetében, amely vállalat az értékesített mennyiség csökkenése vagy árrésének szűkülése következtében elszenvedett kiesett nyereség miatt követel kártérítést), az előállítási költségekre (amely a kiesett nyereség meghatározásával összefüggésben is lényeges lehet).

⁶⁵ Más néven „magyarázó változó(k)” vagy „regresszor(ok)” vagy „független változó(k)”.

⁶⁶ Az érintett változót befolyásoló egyéb tényezők lehetnek például a vásárló és a megrendelés mérete, a termelési technológia, a terméket kínáló vállalkozások mérete és költség szerkezete vagy a reklámkiadások.

⁶⁷ A statisztikai módszerek értelmes alkalmazásához elegendő számú adatra van szükség. Az ehhez szükséges adatok (idősorok összevetése esetén) a vizsgált idősorokból, illetve (egyidejű összehasonlítás esetén) különféle összehasonlító piacokról, különféle vállalkozásoktól vagy tranzakciókból, illetve ezek kombinációjából (különböző időszakokból származó, többféle piacra, vállalkozásra vagy tranzakcióra vonatkozó adatok) származhatnak.

⁶⁸ Többváltozós regressziószámítás esetén (részletesebben lásd a későbbiekben), a megállapított összefüggés feltételes, azaz olyan összefüggés, ahol a többi változó hatását is figyelembe veszik.

⁶⁹ Feltéve, hogy ez megfelel egy egységes gazdasági keretnek, és más kvalitatív és kvantitatív bizonyítékoknak.

⁷⁰ Ezt az „előrejelzési eljárást” „reziduum modell eljárásnak” is szokták nevezni. Ezt a módszert szemlélteti az alábbi 79. lábjegyzetben lévő ábra.

adatokat is felhasználnak, a jogsértés hatását a regressziós egyenletben külön indikátor változón („álváltozó” vagy dummy változó) keresztül magyarázzák.⁷¹

72. Mindig az adott ügy körülményei döntenek el, hogy az előrejelzési vagy az álváltozós eljárást célszerűbb-e alkalmazni. Míg az előrejelzési módszernek megvan az az előnye, hogy lehetővé teszi olyan regressziós modell választását, amely kizárólag a jogsértéssel nem érintett időszakból származó (és így a jogsértés hatásai által nem befolyásolt) adatmegfigyeléseken alapul, a mindkét időszakból/piacról származó adatok alkalmazása a lényeges paraméterek pontosabb és tényszerűbb becslését teheti lehetővé, különösen akkor, ha a jogsértéssel nem érintett adatok hiányosak, vagy nem teszik lehetővé a szóban forgó ágazat dinamikájának teljes megjelenítését. A gyakorlatban a kétféle módszert sokszor ötvözni is lehet, például úgy, hogy a jogsértéssel érintett időszakot megelőző időszakot választják a modell alapjául, és álváltozós regressziós számítását végeznek a kétféle időszakból származó adatok felhasználásával (illetve adott esetben megengedik, hogy az egyéb befolyásoló változók hatásai a jogsértéssel érintett és a jogsértéssel nem érintett időszakokon belül eltérjenek).

b. Példák és bemutató ábrák

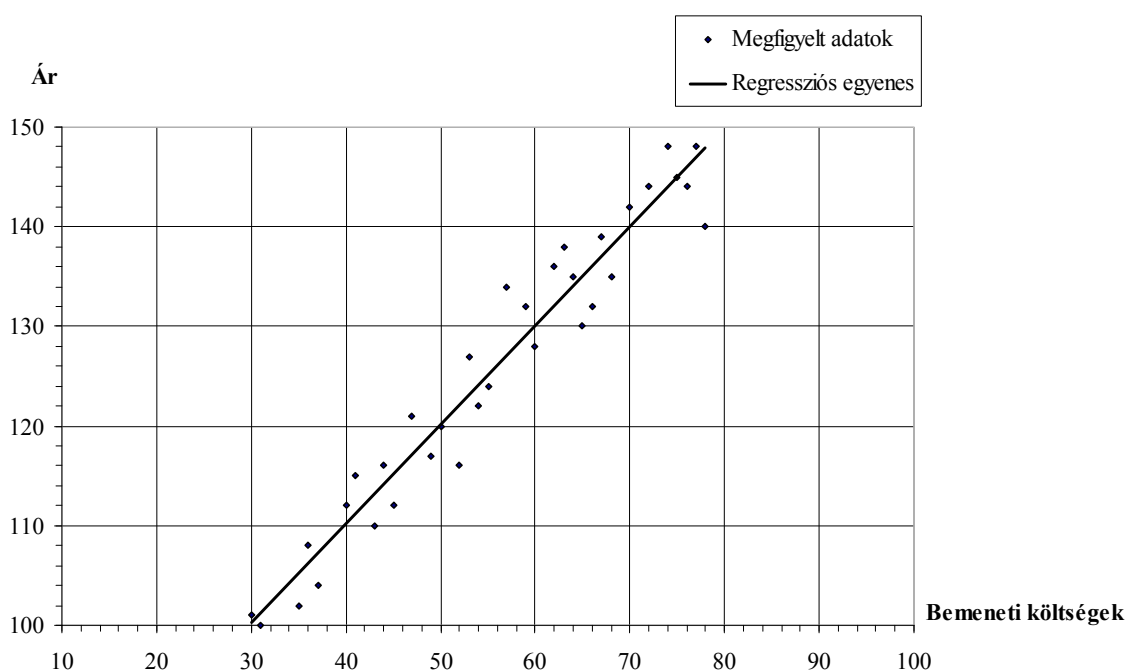
73. Szemléltetésképpen egy egyetlen befolyásoló változót vizsgáló egyszerű példán lehet bemutatni a regressziószámítás alapvető lépéseit. Tételezzük fel, hogy a fenti lisztkartellről szóló példában a pékségek által a malomipari vállalatok részére a kartell időszakában fizetett árakat a pékségek által a malomipari vállalatok számára a jogsértést megelőző időszakban fizetett árakkal hasonlítják össze, és hogy az összevetésből kiderül, hogy a jogsértéssel érintett időszakban az árak 20%-kal emelkedtek. Tételezzük fel továbbá, hogy az említett áremelkedés nem kizárólag a kartelltevékenység következménye, hanem részben annak tulajdonítható, hogy egy fontos input anyag (pl. a gabona) ára szintén jelentősen megemelkedett. Nem egyértelmű tehát, hogy a liszt árának emelkedését milyen mértékben okozta a jogsértés, és milyen mértékben tulajdonítható a megnövekedett input-költségeknek (a gabonaárak emelkedésének).
74. Az említett bizonytalanság eloszlatásának egyik lehetséges módja, hogy egy másik időszakból vagy egy olyan piacról származó adatokat használnak, ahol az input-költségek (gabonaárak) hasonlóbbak voltak és nem volt jogsértés, ám bizonyos helyzetekben ez a módszer nem alkalmazható.⁷² A regressziószámítás olyan eszköz lehet, amely az input-költségek és a liszt ára közötti statisztikai összefüggésen keresztül figyelembe veszi az input-költségek változásait. Ennek érdekében az input-költségekkel (gabonaárak) és a jogsértéssel nem érintett időszak alatt érvényesített liszt árakkal kapcsolatos különféle adatokat és lehet vizsgálni.⁷³ A megfigyelt adatokra statisztikai módszereket alkalmazva lehet meghatározni, hogy hogyan befolyásolták a gabonaárak a liszt árának alakulását egy olyan időszakban, amikor a jogsértés nem volt hatással a liszt árára. Ezt követően lehet levezetni a statisztikai összefüggést a liszt ára és a gabonaárak között az adott időszakban. E szempontnak a liszt jogsértéssel érintett időszakból vett áraival való kapcsolatra alkalmazásával ki lehet szűrni a liszt áremelkedésének azon részeit, amelyek nem a jogsértésnek, hanem az input-költségek emelkedésének tudhatóak be. Ez lehetővé teszi a kartellnek betudható drágulás nélküli, de az input-költségek emelkedését figyelembe vevő lisztárak „előrejelzését”.

⁷¹ Ez az „álváltozó” méri, hogy a vizsgált változó elmozdult-e felfelé a jogsértéssel érintett időszakban.

⁷² Ha például nem állnak rendelkezésre megbízható adatok más időszakokból (vagy piacokról), illetve ha a másik időszakok (vagy piacok) piaci jellemzői jelentős eltérést mutatnak.

⁷³ A jogsértéssel érintett időszakból (piacról) származó adatok alkalmazásának lehetőségét illetően lásd a 82. bekezdést.

75. Az alábbi grafikon egyszerűen mutatja be ennek a statisztikai összefüggésnek a levezetését. A grafikon a bemeneti költségekre (gabonaárak) vonatkozó vizsgált adatokat és a liszt árát mutatja ugyanazokban az időpontokban a jogsértéssel nem érintett időszak során. Egy adott időpontban a gabona ára például 60, a liszt ára pedig 128 volt. Ki lehet számítani annak az egyenesnek a koordinátáit, amely a megfigyelt adatokat a legjobban megközelíti, jelezve a gabona és a liszt ára közötti statisztikai összefüggést (korrelációt). Az alábbi grafikon egy egyenes segítségével mutatja be ezt az összefüggést, amely egyenlet formájában is kifejezhető, és általában így is szokták kifejezni.⁷⁴ Az egyenes meredeksége jelzi, hogy a gabona árának bizonyos mértékű emelkedéséhez a liszt árának milyen mértékű emelkedése tartozik. A grafikon által bemutatott példában a meghatározott összefüggés azt mutatja, hogy pl. a gabona árának 50-ről 60-ra történő emelkedése a liszt árának 120-ról 130-ra történő emelkedésével van összefüggésben. Mivel az input-költségek (gabona) 10 eurós emelkedéséhez a liszt árának 10 eurós emelkedése tartozik, a statisztikai összefüggés azt jelzi, hogy ennek az input-költségnek az emelkedését teljes mértékben továbbhárítják.

76. Annak ismeretében, hogy a bemeneti költség (gabonaárak) milyen törvényszerűségnek megfelelően befolyásolták a liszt árának alakulását a jogsértéssel nem érintett időszakban, megbecsülhetjük („előre jelezhetjük”), hogy hogyan befolyásolták ezeknek a költségeknek (a gabonaáraknak) a jogsértéssel érintett időszak során megfigyelt magasabb értékei a liszt árát ebben az időszakban. Ezeknek a hatásoknak az árak összehasonlításából való kiszűrése lehetővé teszi, hogy a jogsértés következtében érvényesített többletárat megbízhatóbb módon becsüljük meg, mint ha nem alkalmaztunk volna regressziószámítást. A fenti példában, ha a jogsértéssel érintett időszakban a liszt ára 140 volt a jogsértéssel nem

⁷⁴

Az ár (mint vizsgált változó) az input-költségekhez (mint befolyásoló változóhoz) viszonyított regressziójának becsült értékei adják meg az egyenes koordinátáit. Ebben a példában a legkisebb négyzetek (*ordinary least squares*, OLS) módszerét alkalmaztuk a grafikonon található pontthalmaztól legkisebb távolságra („legkisebb négyzetek”) eső egyenes koordinátáinak kiszámítására. Az OLS módszer a lineáris regressziós modell paramétereinek meghatározására széles körben alkalmazott statisztikai eljárás.

érintett időszakban megfigyelt 120-hoz képest, de az input-költség (gabonaárak) 50-ről 60-ra nőtt, a liszt a kartell nélkül valószínűsíthető ára nem 120, hanem 130 lenne.

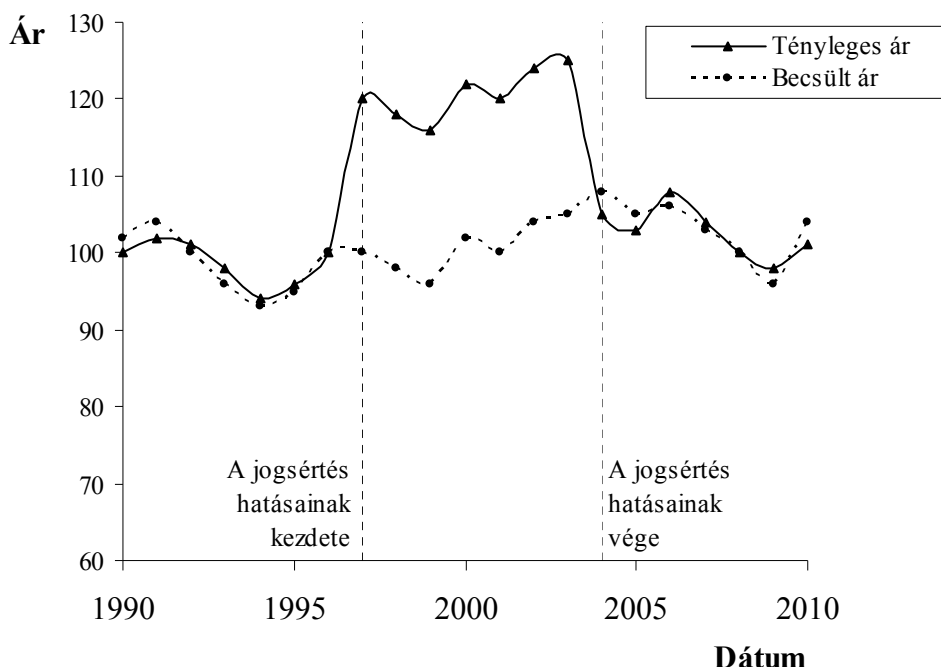
77. Míg az eddigiekben leírt példa a vizsgált változón kívül (a liszt ára) csupán *egyetlen* más változót (a gabona ára, mint input-költség) vett figyelembe, a versenyjogi gyakorlatban alkalmazott regressziószámítás során általában a vizsgált változót befolyásoló *több* más tényezővel is számolni kell (*többváltozós* regressziószámítás⁷⁵). Ebben a helyzetben az adatmegfigyelést további jelentőségteljes befolyásoló változókra is el kell végezni és a regressziós egyenletet ezekből az adatokból kell felállítani, amelyek tükrözik a kérdéses változóval való kapcsolatukat. A fenti lisztkartelles példában például lehetséges, hogy a jogsértéssel érintett időszakban a malomipari vállalatoknak nemcsak magasabb árat kellett fizetniük a gabonáért, de az energiaárak és a munkaerő-költségek emelkedésével is szembesültek, miközben hatékonyabb őrlési és csomagolási technológiát vezettek be; e tényezők mindegyike befolyásolhatta az általuk a kartell-időszak alatt a pékségek felé értékesített liszt árát. Annak a statisztikai összefüggésnek a meghatározásához, hogy hogyan befolyásolták ezek a tényezők a liszt árát, az összes befolyásoló változóra vonatkozó adatsorok elemzését el kell végezni.
78. Regressziószámítás végzésekor fontos, hogy az adott esetben érdemleges összes változót figyelembe vegyük. Tételezzük fel, hogy az alperes vagy a felperes a valamely malom által a jogsértést megelőzően és a jogsértés ideje alatt felszámított lisztárak összevetéséhez többváltozós regressziószámítást alkalmaz annak érdekében, hogy kiszűrje a fenti tényezők (azaz a gabonaárak, az energia- és munkaerő-költségek, valamint a malomipari és csomagolástechnológia) a liszt árára gyakorolt lehetséges hatásait. Ha azonban a kartellidőszakban jelentős keresletváltozás következett be (pl. a kenyér és a sütemény végső fogyasztói részéről megnövekedett kereslet miatt a pékségek nagyobb lisztkereslete miatt) és ezen esemény lisztárakra gyakorolt hatását a regressziós egyenlet nem veszi figyelembe, a jogsértés hatásának becslése valószínűleg elfogult, az egyébként átfogó regressziószámítás ellenére.⁷⁶ Az irányadó nemzeti jogra tartozik annak a tényleges érvényesülés elvével összhangban történő meghatározása, hogy melyik felet terheli az ilyen tényekre – így a fent említett keresletváltozásra vagy a regressziószámításban vizsgált változók teljességére – való hivatkozás és azok bizonyítása.
79. A károk regressziószámítással történő számszerűsítésének alapja tehát a vizsgált változó (pl. az ár) és a megfelelő magyarázó változó(k) között fennálló, a regressziós egyenlet által kifejezett statisztikai összefüggés. Az előrejelzési módszer alkalmazásakor⁷⁷ az első lépés a jogsértéssel nem érintett időszakból származó adatokat tartalmazó regressziós egyenlet felállítása. Második lépésként ennek a regressziós egyenletnek és a megfelelő változók a jogsértéssel érintett időszakban észlelt értékeinek a felhasználásával megbecsülhető az az ár, amelyet a károsult felek valószínűsíthetően fizettek volna abban az esetben, ha nem

⁷⁵ A „többváltozós regressziószámítás” kifejezést gyakran a fenti példában bemutatott „egyváltozós regressziószámítástól” (*single variable* vagy *univariate regression analysis*) való eltérések hangsúlyozására használják.

⁷⁶ Fontos azonban, hogy ne csak beépítésre kerüljön az összes jelentős tényező a regressziós modellbe, hanem hogy abban ne szerepeljenek az (iparági ismeretek alapján) egyértelműen jelentéktelen tényezők. Valójában a kártérítés becslése helytelenül csökkenhet (akár zérusig), ha a modell árváltozásainak magyarázata érdekében abban jelentéktelen változók is szerepelnek.

⁷⁷ A másik lehetséges eljárás az álváltozós módszer alkalmazása; lásd a fenti 70. bekezdést. Az álváltozós módszer az előrejelzési módszertől eltérően a jogsértés hatását egyetlen lépésben számszerűsíti oly módon, hogy a jogsértéssel érintett és a jogsértéssel nem érintett időszakokból származó adatok felhasználásával végzi el a regressziószámítást. A fenti példa esetén ez a módszer a kartell hatását az árak a kartell-időszak alatt megfigyelt felfelé történő elmozdulásaként (azaz a regressziós egyenletben használt álváltozó együttműködéséül) értékelné, és nem venné figyelembe a többi befolyásoló tényező, pl. a nyersanyagköltségek változását.

kerül sor a jogsértésre. Harmadik lépésként az így megállapított jogsértés nélküli valószínűsíthető ár és a károsultak által ténylegesen kifizetett ár közötti különbség adja meg a jogsértésből eredő többletár becsült értékét. Az alábbi grafikon a második és a harmadik lépést mutatja be. Az álváltozós eljárás alkalmazásakor a regressziószámítás az előbbieken leírt három lépést ötvözi.⁷⁸

80. Az ezen a grafikonon ábrázolt regressziószámítás az előrejelzési módszeren alapul, amelyben elvégezzük a jogsértést megelőző és azt követő adatok regresszióját, hogy egyenlet formájában megállapítsuk az ár és a különböző lényeges magyarázó változók (input-költségek és egyéb lényeges tényezők) közötti statisztikai összefüggést. Ennek az egyenletnek és a lényeges magyarázó változók megfigyelt értékeinek a felhasználásával kaphatjuk meg azt a becsült árat, amely a jogsértés hiányában valószínűleg érvényesült volna a piacon (szaggatott vonal). A folyamatos vonal a ténylegesen észlelt árat jelöli. A becsült többletár a folyamatos és a szaggatott vonal közötti eltérés a jogsértéssel érintett időszakban. A szaggatott vonal a jogsértéssel nem érintett időszakban is a regressziós egyenleten alapszik, és a jogsértéssel nem érintett, ténylegesen tapasztalt árakkal (folyamatos vonal) történő összehasonlítás révén jelezheti, hogy milyen mértékben képes a regressziós modell előre jelezni a változók alakulását.

c. A regressziószámítás alkalmazásával kapcsolatos követelmények

81. A regressziószámításhoz különféle statisztikai módszerek ismerete szükséges annak érdekében, hogy mérni tudjuk a változók közötti összefüggéseket, felállíthassuk a helyes regressziós egyenletet, és ki tudjuk számítani az egyenletben szereplő paraméterek pontosságát. A fentiekén kívül rendkívül fontos az érintett ágazat alapos ismerete ahhoz, hogy helyes hipotéziseket fogalmazhassunk meg a regressziós egyenlet felállításakor, továbbá, hogy eldönthessük, mely tényezők befolyásolhatják jelentős mértékben a kérdéses

⁷⁸

Ebben az esetben a regressziós egyenletet a jogsértéssel érintett és a jogsértéssel nem érintett időszakokból származó adatok felhasználásával állítják fel, és az a többi magyarázó tényező hatásának kiszűrése után közvetlenül megmutatja, hogy a vizsgált változó milyen mértékben változott meg a jogsértéssel érintett időszakban.

változót (s ennek megfelelően mely tényezőket kell figyelembe venni a számítás során). Az ágazat ismeretére szükség van ahhoz is, hogy megbízható döntéseket hozhassunk arról, hogy mely statisztikai módszereket kell használni egy adott helyzetben, például szokatlan megfigyelési adatok (kiugró értékek) vagy az adatsorokban szereplő egyéb sajátosságok értékelésekor. Különösen olyan esetekben, amikor a jogsértés magukat a befolyásoló változókat is érintette, hibás eredményeket kaphatunk, ha nem vesszük figyelembe ezt az aspektust pl. konkrét statisztikai módszerek⁷⁹ vagy a nem a jogsértéssel érintett időszakból vagy piacról származó adatok alkalmazásával.⁸⁰

82. Elegendő számú megfigyelt adat hiányában a statisztikai elemzéssel nem állapíthatók meg a gazdasági változók közötti összefüggések. A befolyásoló változók a kérdéses változóra gyakorolt hatásának megállapítása tehát feltételezi az összes figyelembe vett változóra vonatkozó megfelelő adatsorok meglétét. A regressziószámításhoz tehát jellemzően kiterjedt adathalmazra van szükség. Statisztikai módszerek ugyanakkor segíthetnek megoldani az adatok bizonyos hiányosságaiból vagy hibás értelmezésükből adódó problémákat⁸¹, illetve bizonyos helyzetekben elegendő lehet kevesebb adat elemzése is.
83. Az adatpontok elvileg különböző aggregáltsági szinteken gyűjthetők. Abban az esetben például, ha az ár és az input-költség közötti összefüggést kívánjuk elemezni, az árakra vonatkozó, tranzakció-szintű, éves átlagos ágazat-szintű vagy – a kettő közötti – cégszintű havi adatok vethetők össze rendre a tranzakció-, illetve cégszintű input-egységköltségekkel vagy az éves átlagos ágazati költségekkel. Dezaggregált adatok használata révén több adatot elemezhetünk, s ennek megfelelően pontosabb eredményeket kaphatunk. Ha nincsenek ilyen dezaggregált adatok, vagy azok nem állnak a regressziószámítást végző fél rendelkezésére, az aggregált adatok elemzésével is tanulságos eredményre juthatunk, különösen ha az aggregált adatok nagy gyakoriságúak.
84. A rendelkezésre álló megfigyelt adatok elégséges volta, valamint az adatok aggregáltsági szintje a gazdasági elemzések esetében a megbízható és releváns adatok fontosságának példái. Ugyanakkor a legtöbb adatsor hiányos, és az is előfordul, hogy nem minden releváns tény megfigyelése vagy mérése pontos. Ezért indokolt e tökéletlenségek kifejezett elismerése. Az adatok hiányosságai nem akadályozhatják meg, hogy egy gazdasági elemzés megfelelő súlyt kapjon, jöllehet a következtetések levonásakor óvatosságnak kell lenni⁸².
85. A megfelelően alkalmazott és elegendő számú adaton alapuló regressziószámítás az összehasonlító módszerek alkalmazása révén jelentős mértékben pontosíthatja a kárbecslést. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy még az igen bonyolult és összetett regressziós egyenletek is különféle feltételezéseken alapulnak, és (bármely fiktív helyzet előrejelzésére szolgáló eljáráshoz hasonlóan) csak becsült értékeket eredményezhetnek. Célszerű mérlegelni a regressziós egyenlet alapjául szolgáló feltételezéseket, mivel egy adott helyzetben nem minden feltételezés egyformán helyénvaló, és az alapul szolgáló feltételezésektől függően lényegesen eltérő eredményekre juthatunk.

⁷⁹ Például az alapvető változók használata, egy ökonometrikus módszer használható az ilyen torzulások korrekciójára.

⁸⁰ Különösen a korábbiakban bemutatott előrejelző módszer alkalmazásával, ahol a kontrafaktuális előrejelzésére a modellben szereplő befolyásoló változók értékét korrigálják a jogsértésnek e változókra gyakorolt hatásával.

⁸¹ Pl. ha a megfigyelt adatokból álló minta nem teljesen reprezentatív.

⁸² A megbízható és releváns adatok fontosságával kapcsolatos további magyarázatért lásd a Versenypolitikai Főigazgatóság „Bevált gyakorlatok a gazdasági bizonyítékok benyújtására és az adatgyűjtésre az EUMSZ 101. és 102. cikkének alkalmazásával és a vállalatok egyesülésével kapcsolatos ügyekben” című dokumentumát, a következő címen: http://ec.europa.eu/competition/antitrust/legislation/best_practices_submission_en.pdf.

86. A becslés bizonytalansága kezelésének egyik módja, ha az eredményeket nem pontbecslésként adjuk meg („a jogsértés nélküli helyzetben az ár 10 EUR”), hanem tartományként („a jogsértés nélküli helyzetben az ár 9 és 11 EUR között van”). A „megbízhatósági intervallum” – statisztikában bevett – fogalma annak leírására szolgál, hogy a valós érték mekkora valószínűséggel esik a tartományba. A kialakult közgazdasági konvenció azt tekinti nagyfokú biztonságnak, ha egy konkrét tartomány 95%-os valószínűséggel tartalmazza a valós értéket.
87. A becslések bizonytalansága kezelésének hasonló módja a „statisztikai szignifikancia” fogalmának segítségével hívása, amely annak eldöntésére szolgáló bevett módszer, hogy a regressziószámítás során kapott eredmények véletlen egybeesés következményei, vagy valódi korrelációt tükröznek. Ehhez egy meghatározott feltételezést kell ellenőrizni: kártérítési perek esetében ilyen feltételezés lehet például az, hogy a kartell által elkövetett jogsértés valóban gyakorolt-e tényleges hatást az árakra vagy sem. Azon feltételezést, miszerint a jogsértés *nem* gyakorolt ilyen hatást (ezért a jogsértés nélküli ár nem különbözik a jogsértés esetén fennálló ártól), „nullhipotézisnek” nevezik. Ezt követően a regressziószámítást használják a nullhipotézis ellenőrzésére. A regressziószámítás eredménye akkor minősül statisztikailag szignifikánsnak, ha a nullhipotézis elvethető, mert nagyon valószínűtlen, hogy az észlelt eredmények pusztán a véletlennek köszönhetőek. A kialakult közgazdasági konvenció szerint az eredmények akkor tekinthetők „statisztikailag szignifikánsnak”, ha a nullhipotézis elvetésének valószínűsége legalább 95%.
88. Mint azt a fentiekben említettük, a kialakult közgazdasági konvenció mind a „megbízhatósági intervallum”, mind a „statisztikai szignifikancia” fogalma esetében 95%-os valószínűségi küszöbértéket használ. Hangsúlyozandó, hogy ez pusztán a kialakult konvenciót tükrözi, és ennél magasabb, illetve alacsonyabb küszöbérték (például 99%-os vagy 90%-os valószínűség) is hasznos információkkal szolgálhat. Ennek oka az, hogy a statisztikai szignifikanciát részben az adatsoron végzett megfigyelések száma határozza meg: a többi tényező változatlansága mellett a minta nagyságának növekedésével a statisztikai szignifikancia is nő. Bevált gyakorlat a választott valószínűségi küszöbérték megadása. Kártérítési perben ezt követően a bíróság feladata, hogy az alkalmazandó jogszabályok keretein belül meghatározza az ilyen regressziószámítás bizonyító erejét és esetleges eljárási következményeit (különös tekintettel a tények állításával és bizonyításával kapcsolatos teherre).
89. Az, hogy egy bírósági ügyben végeznek-e regressziószámítást, és azt melyik fél végzi az eljárás melyik szakaszában, függ többek között az adatok rendelkezésre állásától, illetve az alkalmazandó jog értelmében a tények előadására vonatkozó követelményekkel, a bizonyíték bemutatásával, a bizonyítás szükséges fokával és a bizonyítási teher a felperes és az alperes közötti megosztásával kapcsolatos szabályoktól.
90. A regressziószámítás az előzőekben tárgyalt különböző formáit (65. és az azt követő bekezdések) néha „redukált formájú” módszereknek is nevezik, mivel azok közvetlenül becslik egy egyenlet eleve más gazdasági összefüggésekből (pl. a kínálat és kereslet kölcsönhatásából) levezetett paramétereit, anélkül, hogy ezeket az összefüggéseket expliciten modelleznék. A redukált formájú egyenletek alternatívájaként olyan ökonometria modellek is építhetők, amelyekkel ezeket a mögöttes gazdasági összefüggéseket lehet megbecsülni. Annak ellenére, hogy ezek az általában „strukturálisként” emlegetett ökonometria modellek gyakran különösen erős előfeltevéseken alapulnak, az érintett piac alaposabb ismeretét eredményezhetik, valamint a károk becslésére szolgáló (és a III.A. szakaszban részletesebben ismertetett) szimulációs gyakorlatok szerves részét képezik.

- (3) Az alkalmazandó technika megválasztása
91. A fenti 1. és 2. szakasz különféle technikákat ismertetett az összehasonlításon alapuló módszerek gyakorlati alkalmazására. Az, hogy adott esetben melyik technikát választjuk, általában különféle szempontok, elsősorban a jogi követelmények és a konkrét tényállás függvénye. A gyakorlatban többnyire nagy szerepet játszanak a bizonyítás fokával és a bizonyítási teherrel kapcsolatos megfontolások.
92. Az ökonometria teknikák növelhetik a kárbecslés pontosságát, s ezen keresztül hozzájárulhatnak az alkalmazandó szabályok által esetlegesen előírt magasabb fokú bizonyítási követelményeknek való megfeleléshez. Ebben a tekintetben az alkalmazandó jogtól függ (beleértve a tényleges érvényesülés uniós jogi elvét), hogy szükség van-e regressziószámításra (esetleg más rendelkezésre álló bizonyítékok mellett) a bizonyítási követelmények kielégítése érdekében, illetve, hogy melyik felet terheli a bizonyítási teher. Figyelembe kell venni, hogy az ökonometria elemzéshez rendszerint jelentős számú adatpont szükséges, melyek nem mindig állnak rendelkezésre. Előfordulhat az is, hogy adott eljárási helyzetben az alkalmazandó bizonyítási követelmények nem teszik szükségessé, hogy a bizonyítási terhet viselő fél a fenti I. szakaszban felsorolt technikákon kívül más módszereket is alkalmazzon. Ennek az lehet az oka, hogy az érintett nemzeti jogrendszerben az összehasonlítás alá vetett piacokat vagy időszakokat kellően hasonlóknak, az egyszerű összehasonlításon alapuló kárbecslést pedig kellően pontosnak ítélik az adott eljárási helyzetben előadandó bizonyítás szempontjából. Előfordulhat, hogy a jogrendszer a felperes által előadott kárbecslés és a rendelkezésére álló adatok alapján úgy rendelkezik, hogy a bizonyítási teher a felperes helyett az alperest terhelje. Ilyen helyzetekben az alperes adott esetben regressziószámítást végezhet, hogy megcáfolja a felperes által előadottakat.
93. Fontos szerepet játszhatnak az arányossági szempontok is, hiszen az adatok összegyűjtése és ökonometria elemzése jelentős költségekkel járhat (beleértve a harmadik felek költségeit); ezek a költségek aránytalanul nagyok lehetnek, sőt akár meg is haladhatják a szóban forgó kártérítési követelés értékét. Hasonló szempontok a tényleges érvényesülés elvét illetően is lényegesek lehetnek.⁸³
94. Az Unióban működő bíróságok főként egyszerűen, regressziószámítás nélkül alkalmazzák a gyakran átlagértékeken alapuló összehasonlító módszereket.⁸⁴ Elfogadták a megfigyelt adatok egyszerű korrekcióit is olyan esetekben, ahol a jogsértéssel érintett piac (vagy időszak) és a viszonyítási alapul szolgáló piac (vagy időszak) közötti megkülönböztető tényező viszonylag egyszerűen meghatározható. Egyelőre nincs sok tapasztalat a trösztellenes szabályok megsértése miatt uniós bíróságoknál indított kártérítési perekben⁸⁵ alkalmazott ökonometria elemzéseket illetően, annak ellenére, hogy ezek a technikák a korábban leírtak szerint jelentős mértékben hozzájárulhatnak az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértése miatt elszenvedett kár számszerűsítéséhez.
95. Az uniós bíróságok egyes esetekben „biztonsági levonást” is alkalmaznak, azaz a kárbecsléssel kapcsolatos bizonytalansági tényezők figyelembevételével a megfigyelt adatok értékéből levonnak az alkalmazandó jogban alkalmazott szabványoknak megfelelő

⁸³ Lásd az 1. rész I. szakaszának 2. bekezdését.

⁸⁴ Elfogadták az átlagértékek alkalmazását pl. a *Landgericht Dortmund* (Dortmundi Területi Bíróság), a 13 O 55/02 Kart sz. (*Vitaminpreise*) ügyben hozott 2004. április 1-jei ítéletében; WuW/DE-R 1352. o.

⁸⁵ Kirekesztéses ügyben az elmaradthaszon-számítás közelmúltbeli példájáért lásd a *Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona* (Kereskedelmi Bíróság, Barcelona) 45/2010. sz. ügyben (Céntrica Energía S.L.U./Endesa Distribución Eléctrica S.A.) 2011. január 20-án hozott határozatát.

bizonyos összeget.⁸⁶ A regressziószámítás úgy is tekinthető, hogy figyelembe veszi ezeket az egyéb lehetséges befolyásoló tényezőket, és a bekövetkezett károk „alsó határértékének becslésére” is szolgál.⁸⁷

III. SZIMULÁCIÓS MODELLEK, KÖLTSÉGALAPÚ ÉS PÉNZÜGYI ALAPÚ ELEMZÉS, VALAMINT EGYÉB MÓDSZEREK

96. Az összehasonlításra alapuló módszerek mellett vannak más módszerek is a jogsértéssel nem járó feltételezett helyzet hozzávetőleges meghatározására. Ilyen módszer többek között a piaci következmények szimulációja gazdasági modellek alapján (A), illetve a jogsértéssel nem érintett valószínűsíthető helyzet becsléssel történő meghatározása az előállítási költségek és az ésszerű haszonkulcs alapján (B).

A. Szimulációs modellek

97. A szimulációs módszerek a piac működésének közgazdasági modelljein alapulnak. A piac működésére és a vállalkozások versengésére vonatkozó közgazdasági kutatások kimutatták, hogy a piacok bizonyos jellemzőinek ismeretében megjósolhatók a piaci kölcsönhatások valószínűsíthető következményei, pl. a várható ár- vagy termelési szint, illetve a haszonkulcs. A közgazdaságtan piaci szerkezetekkel foglalkozó ága (*industrial organisation*, magyarul: piacszerkezet) versenymodelleket dolgozott ki a különféle piacoknak megfelelően, amelyek segítségével ezek a következmények modellezhetők. A modellek a monopólium-modelltől a skála másik végén található tökéletes versenymodellig terjednek.
98. Az oligopolisztikus piacokon működő vállalkozások magatartását modellező köztes modellek között a legismertebbek az eredetileg Augustin Cournot és Joseph Bertrand közgazdászok által a XIX. században kidolgozott modellek. A Bertrand-féle oligopolisztikus versenymodell olyan piacot ír le, ahol viszonylag kisszámú cég működik (és jelentősek a piacra lépést korlátozó tényezők), amelyek áraikban és nem az előállított mennyiséget illetően versengenek egymással. A vállalkozások egyidejűleg, a versenytársaik által meghatározott árakra vonatkozó feltevésnek az alapján állapítják meg saját áraikat. Ebben a modellben az árak nőnek a termék-differenciálás erősödésével. A Cournot-féle oligopolisztikus versenymodell által leírt piacon viszonylag kevés cég működik (és jelentősek a piacra lépést korlátozó tényezők), amelyek az általuk előállított mennyiség értékesítésében versengenek. Az árak megállapítását megelőzően egyszerre határozzák meg a termelendő mennyiséget (vagy kapacitásukat) annak a feltevésnek az alapján, hogy mekkora lesz a többi vállalat termelése. A Cournot- és Bertrand-féle modellek számos kiterjesztése és változata létezik. Ezek a modellek a játékelméletre épülő dinamikus oligopolisztikus modelleket⁸⁸ tartalmazzák, amelyek a piacon működő vállalkozások közötti ismétlődő interakciókat is figyelembe veszik.⁸⁹

⁸⁶ Például más lehetséges tényezőknek a kérdéses változóra gyakorolt hatásainak kiszűrése érdekében. Lásd a *Kammergericht Berlin* (Berlini Másodfokú Területi Bíróság) 2 U 10/03 Kart sz. ügyben hozott 2009. október 1-i ítéletét, az *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Karlsruhei Másodfokú Területi Bíróság) 6 U 118/05. sz. ügyben 2010. június 11-én hozott ítéletét.

⁸⁷ A regressziószámítás, amellyel, hogy lehetővé teszi az egyéb tényezők hatásaival már számoló kárbecslést, ezeknek a becsléseknek a pontosságát is méri (standard hibák formájában), amelynek alapján megállapítható a becsült károk alsó (és felső) határértéke.

⁸⁸ A játékelmélet azt kutatja, hogy hogyan viselkednek az emberek és vállalkozások stratégiai helyzetekben, ahol minden résztvevőnek figyelembe kell vennie, hogy esetleges lépésére a többi szereplő hogyan reagál.

⁸⁹ A piacon működő vállalkozások közötti ismétlődő interakciók figyelembevétele például a vállalkozások közötti összehangolt magatartásnak vagy új versenytárs piacra lépésének a megmagyarázásánál lehet hasznos.

99. Az árak valószínűleg a monopólium-modellben a legmagasabbak (és az értékesített mennyiség is itt a legalacsonyabb), és a tökéletes versenymodellben a legalacsonyabbak (és itt a legmagasabb az értékesített mennyiség). A differenciált termékek piacán megvalósuló Bertrand oligopólium⁹⁰, valamint a Cournot-oligopóliumok esetében az árak és a mennyiségek általában valahol a tökéletes verseny és a monopóliumok szintje között vannak; a pontos eredmény egyebek mellett a piacon működő vállalkozások számától és a piacra lépést korlátozó tényezőktől, a vállalkozások és termékeik közötti differenciálódás mértékétől és a vizsgált piac egyéb tulajdonságaitól, pl. a kereslet jellemzőitől (különös tekintettel a vásárlók az árváltozásokkal szembeni érzékenységre) és a termelők kapacitásaitól és költségszerkezetétől függ.
100. Ezeknek az elméleti meglátásoknak az alapján, amelyek összekötik egymással a piaci eredmény-állapotokat pl. abból a szempontból, hogy adott piaci jellemzők milyen árakat eredményeznek, szimulációs modellek állíthatók fel azoknak az áraknak (vagy más változóknak) becsléssel történő megállapítása céljából, amelyek nagy valószínűséggel érvényesültek volna a piacon, ha nem került volna sor az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének a megsértésére. A szimulációs modellt olyan módon kell kialakítani, amely visszaadja a) a kínálatot befolyásoló legjelentősebb tényezőket (különösen a cégek közötti versengés módját [versennyel kapcsolatos kölcsönhatások]⁹¹ és a cégek költségstruktúráját), valamint b) a keresleti viszonyokat (például a vásárlók árváltozásokra való érzékenysége mértéke). Ezeket a tényezőket különféle egyenletek formájában lehet kifejezni, amelyekben többféle paraméter-értéket kell felhasználni. Ezek lehetnek ismert értékek, ökonometriaival módszerrel megbecsült vagy oly módon feltételezett értékek, hogy a modell eredménye megfelelően bizonyos megfigyelt változóknak. Szimulációs modelleknek a jogsértés nélküli állapot létrehozására történő felhasználásakor a releváns piaci struktúrának és egyéb jellemzőknek meg kell felelniük a jogsértés nélküli állapotnak – ez megfelellhet a piac jogsértés idején megfigyelt struktúrájának és egyéb jellemzőinek, de attól bizonyos mértékig el is térhet⁹².
101. A kárbecslésre használt szimulációs modellezést példával is meg lehet világítani. A differenciált termékpiacon (pl. desszertcsokoládé piaca) a jogsértés nélküli árak a jogsértés nélküli időszak adatainak felhasználásával a következőképpen becsülhetők meg. Először arra kell becslést végezni, hogy az egyes csokoládétermékek kereslete⁹³ miként alakul a saját árak (sajátár-rugalmasság) és a versenytárs termékek árának (keresztár-rugalmasság)

⁹⁰ A homogén áruk piacán, ahol a kapacitást semmi sem korlátozza, a Bertrand-modellben leírt árverseny ugyanakkor nagyon erős versenyhelyzetet eredményez. A homogén áruk olyan termékek, amelyek minőségüket vagy tulajdonságaikat illetően kevésbé térnek el egymástól.

⁹¹ A „versenyen alapuló interakciók” kifejezés arra utal, hogy hogyan zajlik a vállalkozások közötti verseny, pl. (de nem kizárólag) a Bertrand- vagy Cournot-féle versenymodell, illetve, hogy milyen módon kerülnek el a vállalatok a piaci versenyt (a versenyszabályok megsértésével járó összejátszáson alapuló magatartás esetén). Azok a piacok, ahol az árakat árverés vagy más licitjellegű eljárások útján alakítják ki, szintén alkalmasak lehetnek a modellezésre, mivel itt a versenytársak közötti kölcsönhatások gyakran rögzített szabályokon alapulnak (különösen a valószínűsíthetően a jogsértés által nem érintett árverésből vagy más licitjellegű eljárásból származó árakat, illetve mennyiségeket lehet a játékelméletet is felhasználó oligopolisztikus modellek segítségével megbecsülni annak a modellezésére, hogy hogyan licitálnának a versenytársak jogsértéssel nem járó helyzetben).

⁹² Mivel a jogsértés változást eredményezhetett a piacszerkezetben vagy épp ellenkezőleg, megelőzhetette a piacszerkezet egyébként létrejövő változását (pl. egy alacsony hatékonysággal termelő versenytárs kilépését), a jogsértéssel nem érintett helyzet (feltételezett) piaci jellemzői nem feltétlenül egyeznek meg a jogsértéssel érintett helyzetben megfigyelhető jellemzőkkel. Ezen kívül a jogsértés alatt megfigyelt piaci részesedések jelentős mértékben különbözhetnek a jogsértés hiányában valószínűleg érvényesülő részesedésektől, mivel a kartell résztvevői feloszthatták egymás között a piacokat.

⁹³ Ez technikailag egy keresleti rendszer becslését jelenti, ami a 90. bekezdésben említett strukturális ökonometriaival elemzésre példa.

függvényében. Másodszor azt kell eldönteni, hogy melyik modell tükrözi megfelelően a cégek között a jogsértés nélküli időszakban zajló kölcsönhatásokat (pl. a desszertcsokoládé példájában a Bertrand-féle versenymodell). Ezen az alapon kiszámítható, hogy a cégek nyeresége milyen árakon a legmagasabb, figyelemmel a költségtényezőkre (pl. határköltségekre) és a keresleti tényezőkre (pl. a kereslet szintjére).⁹⁴ Ezt követően a tényezők némelyikének értéke korrigálható annak érdekében, hogy azok tükrözzék a jogsértés idején jelentőséggel bíró tényezőket (pl. a kakaó árának 10 %-os emelkedését feltételezve). Az összes információnak az egyenletben történő kifejezésével szimulálható (azt feltételezve, hogy a cégek a legnagyobb nyereségre törekednek), hogy e cégek valószínűleg milyen árakat számítottak fel a jogsértés időszakában. A kartellnek betudható áremelés ezután a megfigyelt árak és a jogsértés nélküli helyzet szimulációjával kapott árak különbségeként számítható ki.

102. Ebben a példában különösen sok adatra és feltevésre van szükség. A kárbecsléshez ennél egyszerűbb szimulációs modelleket is ki lehet tűzni célul, de ezekben a modellekben nagy szerepet játszanak a nehezen ellenőrizhető alapvető feltevések. A kartell-tevékenység miatt bekövetkező jogsértést követő károk kiszámításához például összehasonlíthatjuk (a kartell működése alatt érvényesített árakat tükröző) monopólium-árakat a Cournot-modellben valószínűsíthető (a jogsértéssel nem járó helyzetben érvényesülő árakat tükröző) árakkal, többek között a piaci részesedésre, a költségekre és a piaci ár rugalmasságára vonatkozó adatok alkalmazásával. Ez a módszer mindazonáltal alapvetően függ a versennyel kapcsolatos feltételezett kölcsönhatásoktól a jogsértő és nem jogsértő helyzetekben, és benne rejlik annak a kockázata, hogy ezek nem tükrözik megfelelő pontossággal a kartell működésének módját a jogsértéssel érintett időszak alatt, illetve azt, hogy hogyan működtek volna a piaci versenytársak a jogsértés hiányában.
103. A szimulációs modellek nem csak kartellel kapcsolatos esetekben (vagy áremeléssel járó jogsértéseknél), hanem kirekesztő magatartással kapcsolatos ügyekben is felhasználhatók a piaci következmények becsléssel történő meghatározására. Az oligopolisztikus modellt felhasználhatjuk például egy a piacról kizárt versenytárs által a jogsértés hiányában potenciálisan elért árbevétel és piaci részesedés modellezésére is.
104. A piaci eredmény-állapotok szimulációjára használt modellek a valósághoz közelítő képet adnak, és a piac jellemzőire és a termelők és vásárlók valószínűsíthető magatartására vonatkozó elméleti és gyakran konkrét feltételezéseken alapulnak. Bár a modellek a természetüknél fogva a valóság leegyszerűsítésén alapulnak, bizonyos esetekben még az egyszerű modellek is hasznos meglátásokkal szolgálhatnak a valószínűsíthető károkat illetően. Annak hangsúlyozása tehát, hogy a modell látszólag leegyszerűsítő feltételezéseken alapul, önmagában nem lehet elegendő a szóban forgó modell elvetéséhez; ehelyett azt kell végiggondolni, hogy bizonyos leegyszerűsítő feltevések miképpen befolyásolhatják a modell eredményét. A szóban forgó piac különféle konkrét jellemzőit tükröző átfogó modell felállítása, ha az megfelelően megoldható és értékelhető, növelheti annak valószínűségét, hogy a szimuláció eredménye elfogadható mértékben megközelíti a jogsértés nélküli feltételezett állapotot. Ugyanakkor még a rendkívül átfogó modellek is jelentős mértékben függenek kiinduló feltevéseink helyességétől, különösen azt a központi kérdést illetően, hogy milyen típusú verseny, illetve vásárlói kereslet érvényesül a jogsértéssel nem érintett piacon. A komplex szimulációs modellek kidolgozása továbbá technikai szempontból gyakran nehéz, és jelentős mennyiségű adatot igényel, amely nem feltétlenül áll az érintett fél rendelkezésére, vagy nem lehetséges a kellő megbízhatósággal megbecsülni azokat.

⁹⁴

E tényezők jogsértés nélküli időszakban fennálló értéke (pl. a határköltség számításban felhasznált értéke) meghatározható, hogy a származtatott árak és mennyiségek illeszkedjenek a megfigyelt adatokhoz.

105. Ennek ellenére mind az egyszerű, mind az összetett szimulációs modellek hasznos eredményekkel szolgálhatnak annak értékelésekor, hogy hogyan viselkedett volna a piac, ha nem kerül sor az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértésére. Azt, hogy a jogrendszer mely eljárási helyzetben ítéli úgy, hogy célszerű valamely közgazdasági szimulációs módszer alkalmazása, és hogy annak eredményei kellően megbízhatók-e, az adott ügy konkrét körülményeitől és az alkalmazandó jogi szabályok által előírt követelményektől függ.

B. Költségalapú és pénzügyi alapú módszer

106. A jogsértés hiányában valószínűleg érvényesülő árak becslését célzó további módszerek a költségalapú számítás módszere⁹⁵ vagy a felperes vagy alperes vállalkozás pénzügyi teljesítményén alapuló módszerek (pénzügyi alapú módszerek).
107. A költségalapú módszernél bizonyos fókig az előállítási egységköltséget alkalmazzák, amelyhez hozzáadják a jogsértéssel nem járó feltételezett helyzetben „ésszerűnek” gondolt haszonkulcs mellett számított nyereséget. Az ily módon végzett becsléssel kapott jogsértés nélküli egységárat lehet összehasonlítani a jogsértő vállalkozás(ok) által ténylegesen érvényesített egységárral az árnövelés becsült mértékének megállapításához.⁹⁶
108. A költségalapú módszer alkalmazásakor különféle termelési költségeket lehet figyelembe venni az érintett ágazat jellemzőitől függően. Feltétlenül biztosítani kell ugyanakkor, hogy a költségeket és a haszonkulcsokat következetesen kezeljék. Például ha a számítás változó költségekre (azaz a termelés volumenétől függően változó költségekre) épül, a bruttó haszonkulcsot (azaz a változó költségek levonását követően elért haszonkulcsot) kell figyelembe venni az ár kiszámításához. Előfordulhat továbbá, hogy az árak megállapításakor figyelembe vett költség nem csak a jogsértő költsége, de megegyezik az egyik versenytárs költségével is (pl. ha a piaci árat a legkevésbé hatékony termelő határozza meg).
109. A költség-alapú módszer első lépése az egységre jutó termelési költség meghatározása. Az egységköltségeket úgy becsülhetjük meg, hogy a jogsértő(k) a szóban forgó üzleti tevékenység során felmerülő tényleges termelési költségeit elosztjuk az előállított termékek darabszámával. Ez a módszer viszonylag egyszerűen alkalmazható olyan esetekben, ahol a vállalatok vagy a vállalatok elkülönült üzletágai csak egyfajta fő termék előállításával foglalkoznak. Az ilyen vállalatok vagy üzletágak néha közzéteszik a leglényegesebb költségeikre vonatkozó adatokat, vagy auditált pénzügyi beszámolóik részeként megküldik ezeket az információkat az ilyen információk nyilvántartásával foglalkozó hivatalok részére. Más esetekben nehezebb hozzájutni az adatokhoz és megállapítani a jogsértés által érintett termékre jutó költségeket. Azokban az esetekben, ahol rendelkezésre állnak a számviteli adatok, a számviteli költség és a közgazdasági költség fogalma közötti esetleges eltérések miatt korrekcióra is szükség lehet.
110. Előfordulhat, hogy a jogsértés ideje alatt megfigyelt termelési költségek a jogsértés hiányában valószínűsíthető termelési költségeket illetően nem tekinthetők

⁹⁵ Ezt a módszert „költség és jövedelem (*cost plus*) módszernek” vagy „fordított költségkalkulációs módszernek” is szokták nevezni. Ezt a módszert, mint kiegészítő módszert említi a *Bundesgerichtshof* (Német Szövetségi Bíróság) a KBR 12/07 sz. (*Papírnagykereskedői kartell*) ügyben hozott 2007. június 19-i ítéletében olyan esetekre, ahol az összehasonlításon alapuló módszerek alkalmazása nem javasolt.

⁹⁶ A költségalapú módszer alkalmazására többnyire árnövelések számszerűsítésekor kerülhet sor. A módszer vagy annak bizonyos elemei ugyanakkor más típusú károk, például a kizárt versenytársak kieső nyereségének a számszerűsítésekor is alkalmazható. Például az *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Düsseldorfi Másodfokú Területi Bíróság) a VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 sz. *Stadtwerke Düsseldorf* ügyben 2008. április 16-án hozott határozata úgy becsülte meg a kizárt versenytárs elmaradt nyereségét, hogy figyelembe vette a versenytárs költségeit, valamint az e költségek százalékaként kifejezett valószínű haszonkulcsot.

reprezentatívnak. Ennek két alapvető oka lehet: először, a 101. cikk megsértése esetén előfordulhat, hogy az összejátszás következtében a jogsértéssel nem érintett helyzetben egyébként kialakuló versenypiaci nyomást elkerülő vállalatok alacsonyabb hatékonysággal működnek és ennél fogva a termelési költségeik magasabbak a versenypiaci nyomás hatására kialakuló hatékonyságnál, illetve költségeknél. Másodszor, a jogsértők korlátozhatják a megtermelt mennyiséget, s így a jogsértés ideje alatt lemondhatnak a méretgazdaságosságról, amellyel egyébként csökkenthették volna termelési költségeiket. Ha ilyen helyzetre utaló jelek merülnek fel, előfordulhat, hogy a jogsértő(k) megfigyelt költség-adatai korrekcióra szorulnak. Ha nem végezzük el ezeket a korrekciókat, a megfigyelt költségek alapján a költségalapú módszerrel még mindig megkaphatjuk az esetleges árnövelés alsó határértékét.

111. A költségalapú módszer második lépéséhez meg kell becsülni az „ésszerű” haszonkulcsot, és azt hozzá kell adni a termelési egységköltségekhez. Az „ésszerű” haszonkulcs becslésére különféle módszerek léteznek. Mivel ezek a módszerek idősorok vagy piacok közötti összehasonlításon, illetve közgazdasági modelleken alapulnak, közös vonásokat mutatnak az előző szakaszokban bemutatott módszerekkel. A jogsértés nélküli helyzetben ésszerűen várható haszonkulcsra vonatkozó becslést levezethetjük például a hasonló vállalkozások által a jogsértéssel nem érintett összehasonlítható földrajzi piacon vagy összehasonlítható termékek piacain elért haszonkulcsokból.⁹⁷ A becslés alapjául szolgálhatnak továbbá a jogsértő (vagy ahhoz hasonló) vállalkozás által a jogsértést megelőző vagy azt követő időszakokban elért haszonkulcsok. Mindkét összehasonlítás alapuló módszer alapja egyaránt az a feltételezés, hogy a referencia-időszakok, piacok vagy cégek kellően hasonlóak,⁹⁸ különösen a haszonkulcs tekintetében jelentőséggel bíró piaci jellemzők – úgy mint a piaci verseny szintje⁹⁹, a termelők költségstruktúrája (beleértve az innovációs költségeket), a kapacitáskihasználás és a kapacitáskorlátok – tekintetében. Ezek a feltevések nem mindig könnyen igazolhatók, hiszen az egyes vállalatok ár- és haszonkulcs-képzését valószínűleg számos tényező és stratégiai döntés határozza meg.
112. Az „ésszerű” haszonkulcs becslésére egy másik megközelítés a jogsértés hiányában folyó verseny jellegének és a piac jellemzőinek vizsgálata, és egy valószínű haszonkulcs levezetése a piacszerkezeti modellek szempontjaiból¹⁰⁰. Például jogsértés nélkül az árak esetleg a költségekhez igazodnak az áruk viszonylagos homogenitása és a piaci kapacitástöbblet miatt, ilyen esetekben a termelők valószínű haszonkulcsa viszonylag alacsony lesz¹⁰¹.
113. A fentiek alapján egyértelmű, hogy a gyakorlatban mind a jogsértéssel nem érintett valószínűsíthető költségek, mind az „ésszerű” haszonkulcs becslése egy sor bonyolult kérdés vizsgálatát teszi szükségessé. Ezen túlmenően a költségalapú módszer feltételezi olyan adatok rendelkezésre állását, amelyek esetleg az ellenfél vagy harmadik személy birtokában vannak. Ezzel együtt az adott ügy konkrét körülményeitől és az alkalmazandó

⁹⁷ Lásd a *Bundesgerichtshof* (Német Szövetségi Bíróság) a KBR 12/07 sz. (Papírnagykereskedői kartell) ügyben hozott, az „összehasonlítható ágazatokban” elért haszonkulcsokra utaló 2007. június 19-i ítéletét.

⁹⁸ A kielégítő hasonlóságra vonatkozó szempontokat lásd a 2. rész II. szakaszának 38–58. bekezdésében.

⁹⁹ Pl. hogy elég erős lett volna-e a verseny ahhoz, hogy az árat a határköltségek felé szorítsa le (amint azt a tökéletes versenymodellben feltételezzük), vagy hogy a haszonkulcsok az oligopolisztikus szerkezetnek köszönhetően még a jogsértés hiányában is magasabbak maradtak volna-e.

¹⁰⁰ Lásd a 2. rész III. szakaszának 97. és azt követő bekezdéseit.

¹⁰¹ Ilyen esetekben a tőkeköltséget (azaz az a költség, amely mellett a cég a piacon tőkéhez tud jutni) az ésszerű haszonkulcs megközelítő becslésére használják. A jogsértés hiányában érvényesülő haszonkulcsok ugyanakkor jelentősen eltérhetnek a tőkeköltségtől, például ha nem érvényesül a tökéletes versenyhelyzet, csak az egyes vállalkozásokra jellemző költségelőnyök vagy a kereslet és a kínálat szélsőséges kilengése esetén.

jogi szabályokban előírt követelményektől függően hasznos szempontokat nyújt a trösztellenes szabályok megsértése következtében elszenvedett károk becslésének alátámasztásához.

114. A pénzügyi elemzésen alapuló módszerek a felperes vagy alperes vállalkozás pénzügyi teljesítményéből kiindulva becsülik meg, hogy a felperest érte-e kár, és ha igen, mekkora.
115. Ha a kártérítési per felperese vállalkozás, és a jogsértés neki kárt okozott, a vállalkozás pénzügyi helyzetének (különösen nyereségességének) elemzése hasznos információkkal szolgálhat e kárról. Ez különösen hasznos lehet olyan helyzetekben, amikor elmaradt haszon megtérítését követelik, például a piacról jogellenesen kizárt versenytárs esetében.
116. Ez esetben a vállalkozások nyereségességének meghatározására általában használt módszerek (például a vállalkozás jövőbeli pénzforgalmának jelenértékét kiszámító „nettó jelenérték” módszer) segítségével szerezhetők információk a kár összegéről. Hasznos segítséget nyújthatnak a vállalatértékelési módszerek – köztük a számviteli módszerek – is.
117. E módszerek mindegyike esetében meg kell határozni a megfelelő kontrafaktuális helyzetet: a felperes vállalkozás tényleges nyereségességének kiszámítása után meg kell határozni, hogy ez a nyereségesség hogyan alakult volna a jogsértés hiányában. E kontrafaktuális helyzet meghatározható egy összehasonlító piac nyereségességi adatainak felhasználásával – ekkor ez a megközelítés a fentiekben ismertetett összehasonlító módszerekhez hasonlít¹⁰². A jogsértés nélküli helyzet meghatározható például a felperes jogsértés előtti és utáni nyereségességének segítségével. A jogsértés nélküli helyzet meghatározásához más mutató is használható. E tekintetben az egyik lehetőség a tőke költség mint referenciaérték használata: ez a mérőszám azt mutatja meg, hogy egy adott iparágban mekkora a tőke vonzásához szükséges minimális haszonkulcs, ami miatt indokolt lehet azt feltételezni, hogy a szóban forgó vállalkozás jogsértés nélküli helyzetben legalább ezt a minimális nyereséget elérte volna.
118. A pénzügyi módszerek egyik előnye az, hogy az alkalmazásukhoz szükséges információk bizonyos esetekben (számviteli előírások miatt) a vállalkozások rendelkezésére állnak, vagy akár (például tőzsdén jegyzett társaságok esetében) nyilvánosan is hozzáférhetők.

C. Egyéb módszerek

119. Ebben a gyakorlati útmutatóban azok a módszerek kerülnek bemutatásra, amelyekkel az eddigiekben a jogi gyakorlatban és a tudományos kutatásokban a legtöbbet foglalkoztak. Felsorolásuk ugyanakkor nem tekinthető kimerítőnek, egyrészt mivel a bemutatott módszerek továbbfejlődhetnek, illetve a gyakorlatban más módszerek is kialakulhatnak.
120. Másodszor: vannak olyan módszerek, melyeket a gyakorlati útmutató *nem* tárgyal, ennek ellenére hasznosak lehetnek az elszenvedett kár alsó vagy felső határértékének¹⁰³ megállapítására vagy közelítő becslésére¹⁰⁴. Különösen ha a jogrendszerek rendelkeznek a közelítő becslés lehetőségéről, a nemzeti bíróságok a fenti A és B szakaszban kifejtett módszerek kifinomult végrehajtása helyett gyakorlatias technikákat választottak a károsultak számára megítélendő kártérítési összeg megállapításához. Amikor egy újonnan belépő szereplőt az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének megsértéséért rekesztettek ki a

¹⁰² Részletekért lásd a 32. és az azt követő pontokat.

¹⁰³ A becsült felső határértéket például kritikus veszteségelemzéssel kaphatjuk meg. Ez az eljárás azt vizsgálja, hogy mekkora mennyiségkiesés tudja ellensúlyozni az ár bizonyos mértékű emelését.

¹⁰⁴ A kontrafaktuális hasznot például első látásra elfogadható módon úgy lehet meghatározni, hogy a tőke költséget veszik viszonyítási alapként abból a feltevésből kiindulva, hogy a vállalkozás a jogsértés hiányában kitermelte volna a vállalkozás tőkéjét biztosító személyek által megkövetelt minimális megtérülést jelképező tőke költséget. Ennek a módszernek a korlátaival kapcsolatban lásd a 101. lábjegyzetet.

piacról, egyes esetekben az üzleti terveket használták¹⁰⁵ az érintett vállalkozások valószínű nyereségére vonatkozó információs forrásként, amelyet bizonyos esetekben a piaci körülményeknek megfelelően vagy egy összehasonlítható piacra vagy vállalkozásra jellemző adatok alkalmazásával korrigáltak.

121. A nemzeti bíróságok feladata annak megállapítása, hogy az alkalmazandó szabályok értelmében valamely módszer elfogadható-e az adott ügyben a kár számszerűsítésére azzal, hogy a tényleges érvényesülés és az egyenértékűség uniós jogban előírt elvét betartják.

IV. AZ ALKALMAZOTT MÓDSZER MEGVÁLASZTÁSA

122. Elvileg a fenti II. és III. szakaszban bemutatott valamennyi módszer hasznos szempontokat nyújthat az EUMSZ 101. vagy 102. cikkének bármely megsértésével, illetve a szóban forgó jogsértések által előidézett károk különféle fajtáival kapcsolatban. A szóban forgó módszerek nemcsak az árrögzítő kartellben elkövetett jogsértő árnövelés összegének, hanem például a piaci erőfölényt élvező versenytárs kizárásra irányuló, visszaélést megvalósító magatartása miatt kárt szenvedő vállalkozás kieső árbevételének vagy nyereségének megbecslését is lehetővé teszik.
123. Hangsúlyozni kell, hogy a jogsértés hiányában fennálló, feltételezett állapotra vonatkozóan kizárólag becsléseket tehetünk, az bizonyossággal és pontosan nem mérhető. Nincs egyedül üdvöztető módszer, amely minden esetben alkalmasabb és megfelelőbb volna a többinél. A fentiekben ismertetett összes módszernek megvannak a maguk jellemzői, előnyei és hátrányai, amelyek adott körülmények között alkalmasabbá vagy kevésbé alkalmassá teszik azokat az elszennvedett kár megállapítására. A különféle módszerek többek között abban térnek el egymástól, hogy mennyire egyszerű azok alkalmazása, milyen mértékben alapulnak a tényleges piaci kölcsönhatások eredményét jelző adatokon vagy közgazdasági elméletekből kiinduló feltevéseken, illetve, hogy milyen mértékben veszik figyelembe a jogsértés mellett a felek helyzetét potenciálisan befolyásoló egyéb tényezőket.
124. A számszerűsítés megfelelő módszerét az adott ügy egyedi körülményeinek megfelelően kell meghatározni, az alkalmazandó jogi szabályoknak megfelelően. Lényeges szempont lehet többek között a bizonyítás alkalmazandó jogi szabályok által megkövetelt foka és a bizonyítási terhel mellett az adatok hozzáférhetősége, a bizonyításhoz szükséges költségek és idő, és azoknak a szóban forgó kártérítési követelés értékéhez viszonyított aránya. Az ebben az összefüggésben figyelembe veendő költségek közé nem csak az akkor felmerülő költségek tartozhatnak, amikor a bizonyítási terhel viselő fél a módszert alkalmazza, hanem azok tartalmazhatják az egyik fél által előadott érvek cáfolata során a másik fél részéről felmerült költségeket, valamint a bírósági rendszer számára akkor felmerülő költségeket is, amikor a bíróság az adott módszerrel kapott eredményeket adott esetben a bíróság által kijelölt szakértő segítségével értékeli. A károsult fél költségei és bizonyítási terhe és azok arányossága a tényleges érvényesülés elvét illetően lehet lényeges.¹⁰⁶ Ezen túlmenően, az alkalmazandó jog értelmében az arra vonatkozóan meghozott döntés, hogy az e gyakorlati útmutatóban bemutatott módszereket és technikákat célszerű-e alkalmazni, és ha igen, akkor melyiket, attól is függhet, hogy rendelkezésre állnak-e más bizonyítékok, például a vállalkozások által az üzleti tevékenység során készített dokumentumok, amelyek bizonyítják, hogy bizonyos összegben valóban jogsértő megállapodáson alapuló árnövelésre került sor.

¹⁰⁵ Lásd például a *Højesteret* (Dán Legfelsőbb Bíróság) UFR 2005.217H sz., (GT Linien A/S kontra De Danske Statsbaner DSB és Scandlines A/S) ügyben hozott 2005. április 20-i ítéletét.

¹⁰⁶ Lásd az 1. rész I. szakaszának 2. bekezdését.

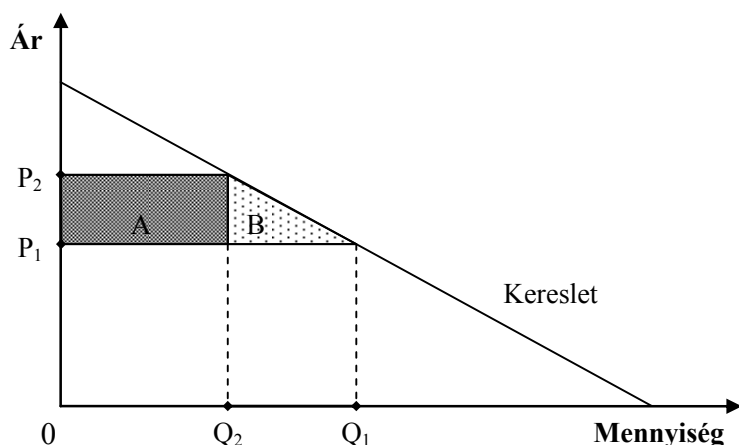
125. Előfordulhat, hogy egy adott ügyben *többféle* módszer (pl. idősorok és földrajzi piacok összehasonlítása) alkalmazását is mérlegelik, amelyek közül kiválaszthatnak egyet, de egyidejűleg több módszert is alkalmazhatnak. Abban az esetben, ha két eltérő módszer alkalmazása hasonló eredményre vezet, előfordulhat, hogy az adott jogrendszer ezeknek az eredményeknek az alapján nagyobb bizonyító erőt tulajdoníthat az említett módszereken alapuló, adott esetben az alsó határértékre vonatkozó kárbecslésnek. Amennyiben azonban a két módszer alkalmazása nyilvánvalóan ellentmondó eredményre vezet (különösen ha a két ellenérdekű fél hagyatkozik eltérő módszerekre), rendszerint nem helyes egyszerűen a két eredmény átlagát venni, és azt sem lenne helyes feltételezni, hogy az ellentmondó eredmények olyan értelemben oltják ki egymást, hogy *mindkét* módszert el kelljen vetni. Ilyen helyzetben célszerű inkább megvizsgálni, hogy milyen okok vezethettek az eltérő eredményekhez és gondosan mérlegelni az egyes módszerek és azok a szóban forgó ügyre történő alkalmazásának előnyeit és hátrányait.

3. rész — Az árnöveléssel okozott károk számszerűsítése

I. ÁRNÖVELÉSEL JÁRÓ JOGSÉRTÉSEK HATÁSAI

126. A versenyellenes gyakorlat következtében növekedhetnek a jogsértő vállalkozások közvetlen és közvetett vásárlói¹⁰⁷ által az érintett termékért fizetett árak is. A jogsértő vállalkozások közvetlen vásárlói azok a vásárlók, akik a terméket közvetlenül valamely jogsértő vállalkozástól vásárolják meg; a közvetett vásárlók azok, akik a közvetlen vásárlóktól vagy más közvetett vásárlóktól vásárolják meg a jogsértés által érintett terméket.
127. Az ilyen jellegű áremelkedést okozó jogsértésekre a legjellemzőbb példák az árkartell vagy a piaci fölényrel rendelkező vállalkozás által alkalmazott túlárzás. A vásárlókat érintheti továbbá a termelést korlátozó vagy a vásárlókat vagy piacokat felosztó gyakorlat – azaz a piaci verseny általában áremelkedést eredményező torzulásai. Ettől eltérő az a károkozás, amikor a jogsértés hátrányosan érinti a versenytársak piaci pozícióját; az ilyen károk és azok a vásárlókkal kapcsolatos következményeinek számszerűsítésének módját a 4. rész tárgyalja.
128. Amennyiben a jogsértések az érintett termékek áremelkedését eredményezik, a jogsértés által előidézett károknak két fő típusát¹⁰⁸ különböztethetjük meg:
- a) az abból származó kárt, hogy a jogsértő vállalkozások közvetlen és közvetett vásárlóinak többet kell fizetniük az egyes termékekért, mint ha nem került volna sor jogsértésre („árnövelés”). A károknak ezt a fajtáját a II. szakasz tárgyalja részletesebben; továbbá
 - b) az amiatt létrejövő ún. „mennyiségi hatásból” eredő kár, hogy az áremelkedés következtében kevesebbet vásárolnak a kérdéses termékekből. A károknak ezt a fajtáját a III. szakasz tárgyalja részletesebben.

Az alábbi grafikon stilizált formában mutatja be ezt a két legfontosabb hatást:

¹⁰⁷ Bizonyos esetekben azok a vállalkozások is emelhetik saját áraikat, akik maguk nem vették a versenyszabályok ellen, mivel a jogsértés következtében a piaci árak általánosan emelkednek. Az említett vállalkozásoktól vásárló vásárlókat néha „ernyő-vásárlóknak” is nevezik. Az alkalmazandó jogi szabályoktól függ, hogy az ilyen vásárlók milyen mértékű kártérítésre tarthatnak igényt a jogsértő vállalkozások tevékenysége következtében elszenvedett veszteség miatt.

¹⁰⁸ A más típusú károkat illetően lásd az 1. rész III. szakaszának 22. bekezdését.

129. P_1 az akkor felszámított ár, ha az EUMSZ 101. vagy 102. cikke szerinti jogsértés a piacot nem befolyásolja. A tökéletes versenypiacon ez az ár egybeesne a szállítót egy újabb egység előállítására terhelő költséggel (a továbbiakban: határköltség). Mivel azonban számos piacon nem érvényesül tökéletes verseny, az ilyen piacokon a jogsértéssel nem érintett árak is magasabbak a határköltségek szintjénél. P_1 árál a Q_1 a termékből a vásárlók által megvásárolt mennyiség.
130. P_2 a jogsértés árfolyásoló hatása következtében létrejövő magasabb ár. Ez viszont csökkenő keresletet (Q_2) eredményez, mivel egyes vásárlók úgy döntenek, hogy a termékért vagy szolgáltatásért fizetendő magasabb ár meghaladja a termék birtoklásának vagy a szolgáltatás igénybevételének az értékét. Ezt a hatást nevezzük „mennyiségi hatásnak”. A kereslet rugalmasságától függ, hogy az áremelkedés milyen mértékben hat ki a keresletre. A kereslet rugalmassága azt méri, hogy milyen mértékben változik a termék egy adott piacon értékesített mennyisége egy százalékos árváltozás hatására adott keresleti szinthez képest, ami hasznos információt nyújt a kismértékű árváltozások esetén kialakuló mennyiségi hatás nagyságrendjét illetően.
131. Az A téglalap a vásárlók által a jogsértésnek tulajdoníthatóan a jogsértőkre átruházott értéket jeleníti meg: azoknak a vásárlóknak, akik a magasabb P_2 áron vásárolnak, a termék megszerzéséhez nagyobb összeget kell átruháznuk a jogsértő vállalkozás(ok)ra. Ezek a vásárlók a kifizetett többletköltség miatt kártérítést követelhetnek; a kár számszerűsítésének módja az alábbi II. szakaszban kerül bemutatásra.
132. A B háromszög a mennyiségi hatást és ezen keresztül azt az értéket ábrázolja, amelyről lemondtak azok a vásárlók, akik a terméket P_1 áron megvásárolták volna, de P_2 ár mellett már tartózkodtak annak megvásárlásától.¹⁰⁹
133. Bizonyos vásárlók a szóban forgó terméket saját kereskedelmi tevékenységükhöz – például továbbértékesítés vagy más termékek előállítása céljából hasznosítják. Ha ezek a vásárlók P_2 ár mellett nem (vagy csak kevesebbet) vásárolnak, lemondanak arról a nyereségről, amelyet akkor értek volna el, ha a terméket P_1 áron tudják beszerezni. Ezek a vásárlók e miatt az elmaradt haszon miatt kérhetnek jóvátételt; az ilyen típusú károk számszerűsítésének módja a III. szakaszban kerül bemutatásra. A vásárlók közé tartoznak a végső fogyasztók is. Ha a végső fogyasztók P_2 áron nem vásárolnak, ez azt jelenti, hogy nem részesülnek az ezeknek a termékeknek vagy szolgáltatásoknak a fogyasztásával járó előnyökből, amelyekért a P_1 árat még hajlandók lettek volna kifizetni.¹¹⁰ Az alkalmazandó jogi szabályok úgy is rendelkezhetnek, hogy részben vagy egészben meg kell téríteni a termék hasznának elmaradt élvezete miatt keletkezett károkat is. Legalább a magasabb költségekre kényszerített és ennek következtében tényleges veszteséget elszenvedő¹¹¹ végső fogyasztóknak (például a helyettesítő terméket vásárló fogyasztóknak) biztosítani kell a kártérítés lehetőségét.
134. A fentiekben leírtak a magasabb eladási árat eredményező jogsértéseknek a piacra gyakorolt alapvető hatásait foglalják össze. Az EUMSZ 101. vagy 102. cikkébe ütköző jogsértés érintheti a keresleti oldalt is, és eredményezheti azt, hogy a jogsértők saját termékbeszerzéseik során alacsonyabb vételárat fizetnek, például vásárlói kartell esetében

¹⁰⁹ A gazdaság egésze szempontjából ez a háromszög tehát a vásárlók által a termelés csökkenése következtében elszenvedett értékvesztést ábrázolja: míg az árnövelés az eszközök a gazdaságon belüli eloszlását érinti, a B háromszög a jogsértés miatt létre nem jövő jólétet testesíti meg. Ezt nevezik a közgazdaságtanban „holtteher veszteségnek”.

¹¹⁰ Az is elképzelhető, hogy a vásárlók hajlandók lettek volna megfizetni egy a P_1 , árál magasabb, de a P_2 árál már alacsonyabb árat.

¹¹¹ E jogi fogalommal kapcsolatban lásd a C-295/04–C-298/04 sz., *Manfredi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 95. pontját.

vagy ha az erőfölényben lévő vásárló piaci erejével beszállítóival szemben visszaél. Ilyen esetben az árhatás a jogsértő beszállítójánál fellépő árcsökkentésben nyilvánul meg, és gyakorta áremelésben az értékesítési lánc alsóbb szintjein, azaz a jogsértő közvetlen és közvetett vásárlói felé¹¹². Az áremelés számszerűsítésére használt módszerekkel azonos módszerek elviekben használhatóak az árcsökkenés – azaz a vásárlói kartell tagjai által beszállítóiknak fizetett alacsonyabb árak – számszerűsítéséhez is.

135. Ugyanezek a módszerek elviekben használhatók¹¹³ akkor is, ha első ránézésre áremelkedés nem figyelhető meg, mivel a jogsértés az árak egy bizonyos időre történő stabilizálását szolgálta, mely időszak során szokásos piaci körülmények mellett (azaz a jogsértés hiányában) az árak csökkennének. A későbbiekben az áremelkedés kifejezés ezekre a helyzetekre is vonatkozik.

II. AZ ÁRNÖVELÉS SZÁMSZERŰSÍTÉSE

136. A különféle jogsértések közvetlenül vagy közvetve árnövelést eredményeznek. A trösztellenes szabályok megsértése miatti kártérítési perekben gyakran tárgyalnak a kartellek okozta árnöveléssel kapcsolatos kérdéseket, amelyekkel az alábbi A. szakasz foglalkozik. A más jellegű jogsértések okozta árnövelés számszerűsítésével a B. szakasz foglalkozik részletesebben.

A. Kartellek okozta árnövelés számszerűsítése

137. A kártérítési keresetekben – az alkalmazandó jogi szabályok keretein belül – számszerűsíteni kell a felperes(ek) által kifizetett többletár összegét. A kartellek hatásait gazdasági és jogi tanulmányok elemezték; e tanulmányok némelyikébe ad betekintést az 1. szakasz.
138. A kártérítési eljárásokban célszerű megkülönböztetni a jogsértő vállalkozás közvetlen vásárlója által kifizetett első többletárát (lásd: szakasz) és azt a lehetséges kárt, amelyet ez a többletár okoz által a szállítói lánc különböző szintjein elhelyezkedő közvetett vásárlók számára (3. szakasz).

(1) A kartell hatásai

139. A kartell két vagy több vállalkozás között létrejövő megállapodást és összehangolt magatartást jelent, amelyeknek a célja a piaci verseny paramétereinek befolyásolása különféle módszerek, többek között a vételár, az eladási ár vagy más kereskedési feltételek rögzítése, termelési vagy értékesítési kvóták szétosztása vagy a piacok felosztása révén (beleértve az ajánlattételekkel kapcsolatos összejátszást). Annak megállapítása szempontjából, hogy a szóban forgó magatartások sértik-e az EUMSZ 101. cikkében foglaltakat, nincs szükség a szóban forgó gyakorlat konkrét hatásainak számszerűsítésére, mivel a kartellmegállapodás célja a verseny megakadályozása, korlátozása vagy torzítása.¹¹⁴

¹¹² A kartell tagjai, illetve az alsóbb piaci szinteken piaci erővel rendelkező piaci fölényben lévő vásárlók a bemeneti árak leszorítása érdekében valószínűsíthetően korlátozzák a bemenő tételek vásárlását, ezáltal csökkentik a kimenő értékesítési forgalmat, s így növelik az árakat az értékesítési lánc alsóbb szakaszain.

¹¹³ Csak az időszakok összehasonlításán alapuló módszer, az „előtte és közben” változó összehasonlítása (azaz a jogsértés során és a jogsértés előtt megfigyelt árak összehasonlítása) nyilvánvalóan alkalmatlan lenne, hacsak nem kerül alkalmazásra regressziószámítás vagy egyszerű korrekció azon tényezők (pl. a nyersanyagárak csökkenése) figyelembe vételére, amelyek szokásos piaci körülmények között árcsökkenést okoznának.

¹¹⁴ Lásd a Törvényszék T-25/95. stb. sz. *Cimenteries CBR SA* kontra *Bizottság* egyesített ügyekben hozott ítéletének (EBHT 2000., II-491. o.) 837., 1531. és 2589. pontját; a T-202/98. sz. *Tate & Lyle* kontra *Bizottság* ügyben hozott ítéletének (EBHT 2001., II-2035. o.) 72–74. pontját; lásd még a Bizottságnak a Szerződés 81.

140. A versenyszabályok megszegésével a kartelltagok a felfedezést, illetve azt kockáztatják, hogy terhükre jogsértést megállapító határozatot hoznak és bírságot szabnak ki. Az a pusztán tény, hogy a vállalkozások ennek ellenére részt vesznek ilyen törvénysértő tevékenységben, arra utal, hogy e tevékenységből jelentős előnyökre számíthatnak, azaz reményeik szerint a kartell hatással jár a piacra, és így a vásárlókra.¹¹⁵
141. A Bizottság megbízásából készített egyik tanulmány az árnövelő hatások meglétével és azok nagyságrendjével kapcsolatos empirikus bizonyítékokat vette vizsgálat alá.¹¹⁶ Ez a tanulmány a kartellek hatásairól szóló különféle korábbi empirikus kutatások tapasztalatain alapul. A tanulmány többek között úgy pontosítja a legátfogóbb korábbi kutatásban vizsgált kartellekből vett mintát, hogy kizárólag a) az 1960 után szervezett (tehát a közelmúltban működő) kartellekkel foglalkozik, b) amelyeknél rendelkezésre álltak az árnövelés átlagos mértékére vonatkozó becslések (szemben azokkal az esetekkel, ahol csupán a legmagasabb vagy legalacsonyabb árnövelésre vonatkozó becslés állt rendelkezésre), c) amelyeknél a vonatkozó háttérstudomány egyértelműen kifejti az árnövelés átlagos becsült értékére irányuló számítás módját, továbbá d) amelyeket más szerzők szakértők által elbírált tudományos cikkekben vagy könyvek fejezeteiben elemeztek.¹¹⁷ Bár a kutatás eredményeit kellő körültekintéssel kell értelmezni,¹¹⁸ a Bizottság megbízásából készített tanulmány hasznos információkat tartalmaz a kartellek hatásait illetően.
142. A megfigyelt adatok alapján a szerzők megállapították, hogy az összes általuk vizsgált kartell ügy 93%-ában a kartellek tevékenysége árnövelést eredményezett. A kartellek árnövelésének nagyságrendjét illetően a tanulmány a következő megállapításokat teszi:¹¹⁹

cikke (3) bekezdése alkalmazására vonatkozó iránymutatásokról szóló közleményét, HL C 101., 2004.4.27., 97. o., 20–23. o.

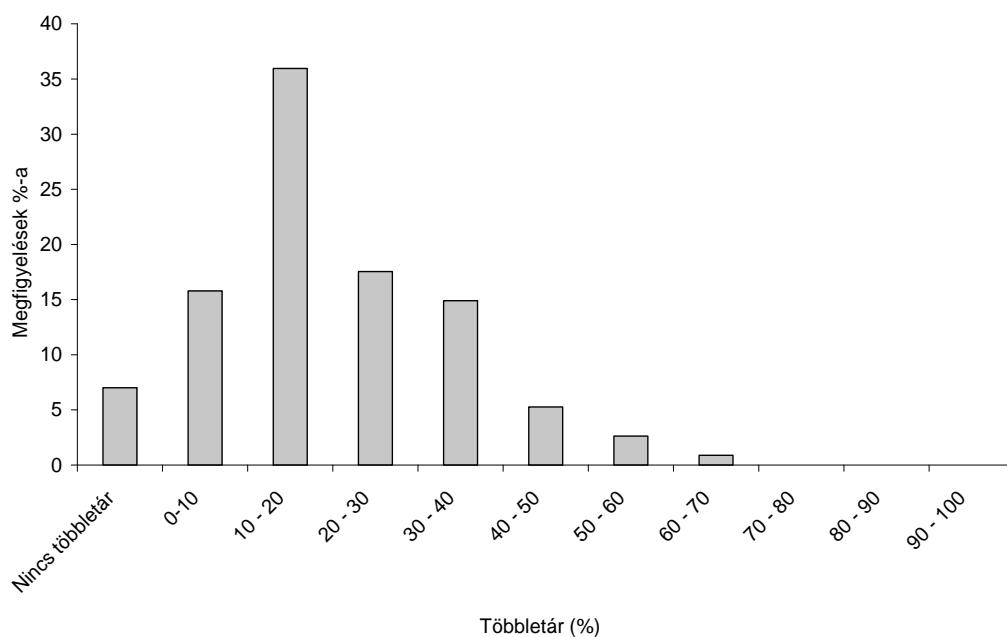
¹¹⁵ Lásd még a *Kammergericht Berlin* (Berlini Másodfokú Területi Bíróság) a 2 U 10/03 sz. ügyben hozott 2009. október 1-jei ítéletét, amelyben a bíróság hasonló érvre hivatkozott.

¹¹⁶ Lásd a Bizottság megbízásából készült „Quantifying antitrust damages” (A trösztellenes szabályok megsértése okozta károk számszerűsítése) c. külső tanulmány (2009), 88. és azt követő oldalain: <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/index.html>.

¹¹⁷ A tanulmány összesen 114, különféle összejátszási technikákon (beleértve az ajánlattételekkel kapcsolatos összejátszást) alapuló kartellt vizsgál. A minta nemzetközi és országos kartelleket tartalmaz, amelyeknek a tevékenysége számos ágazatot érintett. Földrajzi megoszlását tekintve a minta kiterjed az USA-ra és Kanadára, valamint európai és más régiókban működő kartellekre is.

¹¹⁸ Elképzelhető például, hogy a piacra tényleges hatást gyakorló kartellek több figyelmet kapnak az empirikus kutatásokban, mint azok, amelyek nem befolyásolják a piacot, ami esetleg torzíthatja a kapott eredményeket; lásd a „Quantifying antitrust damages” c. tanulmány 89. oldalát (vö. 116. lábjegyzet) a kutatásban felhasznált adatok értelmezésével kapcsolatos további részleteket illetően.

¹¹⁹ „Quantifying antitrust damages” c. tanulmány, 91. o. (vö. 116. lábjegyzet). Az árnövelés mértékét a tényleges ár százalékában fejezik ki. Más szóval, ha a tényleges ár (azaz a jogsértéssel érintett piacon fizetett ár) 100 EUR, az árnövelés jelzett értéke pedig 10 %-os, a jogsértés hiányában érvényesülő árat 90 EUR-nak tekintik.

143. A tanulmány szerint tehát jelentős különbségek mutatkoznak a megfigyelt árnövelések mértékében (egyes kartellek akár több mint 50 %-os árnövelést is eredményeznek). A kutatásban vizsgált összes kartell kb. 70 %-a által eredményezett árnövelés 10 % és 40 % között van. Az ezeknek a kartelleknek a körében megfigyelt árnövelés átlagos mértéke kb. 20 %.
144. A tanulmányban bemutatott eredmények összhangban vannak más empirikus kutatások eredményeivel, azaz a) a kartellek túlnyomó többsége valóban árnövelést eredményez, illetve b) a megfigyelt árnövelések mértéke nagyfokú szórást mutat. Valamennyi más empirikus kutatás továbbá hasonló becsült értéket állapít meg az árnövelések imént ismertetett átlagos nagyságrendjére vonatkozóan.¹²⁰
145. A kartellek hatásaira vonatkozó említett eredmények nem helyettesítik a felperesek által adott ügyben elszenvedett konkrét kár számszerűsítését. Egyes nemzeti bíróságok ugyanakkor az említett empirikus tapasztalatok alapján kijelentették, hogy a kartellek általában valószínűsíthetően árnövelést eredményeznek, és minél hosszabb ideig és minél tartósabban működik valamely kartell, annál nehezebben védhető az alperesnek az az álláspontja, hogy az adott ügyben a kartell nem gyakorolt hátrányos befolyást az árakra.¹²¹ Az ilyen következtetések azonban az alkalmazandó jogszabályok keretein belül vonhatók le.

(2) *A közvetlen vásárló által kifizetett első többletár*

146. A jogsértő vállalkozások közvetlen vásárlói által fizetett első többletár számszerűsítésére elvileg a 2. részben ismertetett valamennyi módszer és eljárás alkalmazható. Másfajta bizonyítékok (például a belső dokumentumokban szereplő, az áremelésre vonatkozó konkrét megállapodás) is értékes adalékokat biztosíthatnak az árnövelés mértékének megállapításához. Mivel az első többletár a jogsértő vállalkozás(ok) közvetlen vásárlójától származó összeg átruházását jelenti, a jogsértő vállalkozások által elért törvénytelen nyereségre vonatkozó esetleges információk is felhasználhatók ennek a többletárnak a

¹²⁰ A további részleteket és hivatkozásokat illetően lásd a „Quantifying antitrust damages” c. tanulmány 89. és azt követő oldalait (v.ö. 116. lábjegyzet).

¹²¹ Lásd például a *Bundesgerichtshof* (Német Szövetségi Bíróság) a KRB 2/05 sz., (Transportable concrete) ügyben hozott 2005. június 28-i ítéletét (a kartelltagok jogsértő módon szerzett nyereségének a bíróság kiszámítása céljából történő értékelését illetően).

számszerűsítése során, jöllehet ezek valószínűleg alá fogják becsülni a kifizetett többletár összegét.¹²²

147. Annak megvilágítására, hogy hogyan alkalmazhatók a különféle módszerek és technikák a jogsértéssel nem érintett helyzetben érvényesülő árak becslésére, illetve ennek a becslésnek az alapján a jogsértő vállalkozások vásárlói által kifizetett többletár megállapítására, célszerű ismét felhasználni a 2. részben már említett lisztkartell stilizált példáját.¹²³

Lisztkartell

Ebben a példában az egyik tagállamban működő összes lisztet négy malomipari vállalat (A malom, B malom, C malom, illetve D malom) állítja elő. A malmok különböző gazdálkodóktól szerzik be a gabonát, azt megőrlik, különféle eljárásoknak vetik alá, a lisztet csomagolják és különféle sütőipari vállalkozások számára értékesítik. A sütőipari vállalkozások a lisztből kenyeret sütnek, amelyet a fogyasztók és élelmiszerboltok felé értékesítenek.

A nemzeti versenyhivatal árrögzítés gyanúja miatt vizsgálatot végez a piacon, és 2008 januárjában előzetes bejelentés nélkül helyszíni ellenőrzést tart a malomipari vállalkozások telephelyein. A versenyhatóság 2010 júliusában határozatot hoz, melyben megállapítja, hogy mind a négy malomipari vállalat megsértette az EUMSZ 101. cikkét azzal, hogy a 2005. január 1. és 2007. december 31. közötti időszakban részt vettek a liszt előállításának tekintetében a tagállam teljes területét érintő, egységes és folyamatos jogsértésben, amely árrögzítés formájában jelent meg.

Egy sütőipari vállalat, amely lisztet vásárolt az egyik érintett malomipari vállalkozástól (A malom), pert indít az említett vállalkozás ellen az általa az EUMSZ 101. cikkének megsértése következtében elszenvedett kár megtérítése érdekében.¹²⁴ A sütőipari vállalat állítása szerint a jogsértés a liszt árának emelkedéséhez vezetett, és követeli a 2005, 2006 és 2007 folyamán bonyolított valamennyi vásárlását terhelő többletár miatt keletkezett kárának megtérítését.

148. A sütőipari vállalat a jogsértő vállalkozások közvetlen vásárlója. Ha a jogsértés magasabb árakat eredményezett, a sütőipari vállalat minden egység lisztért többletárát fizetett az alatt az időszak alatt, amíg a liszt árát a jogsértés érintette. Az ismertetett módszerek és eljárás alkalmazásával megkapjuk annak az áraknak a becsült értékét, amelyet a sütőipari vállalat akkor fizetett volna a lisztért, ha nem következne be a jogsértés. A kartell által eredményezett többlet egységárat úgy határozhatjuk meg, hogy a jogsértéssel nem érintett árat levonjuk a pékség által a lisztért ténylegesen kifizetett árból. Ezt az összeget kell megszorozni a sütőipari vállalat által megvásárolt egységek számával ahhoz, hogy meghatározzuk az árnövelés következtében elszenvedett tényleges közvetlen veszteséget (feltételezve, hogy a jogsértés ideje alatt az árnövelés mértéke érdemben nem változott). Bemutatásra kerülnek a jelen példában a pékség által kifizetett többletár becslésére alkalmazható összehasonlító módszerek, mivel ezek a gyakorlatban leginkább alkalmazott módszerek, amelyek gyakran hasznos eredményre vezetnek az első többletár számszerűsítését illetően.

¹²² Lásd még a verseny korlátozását tiltó német törvény (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen) 33. cikke (3) bekezdésének (3) pontját, amely kimondja, hogy az okozott kár becslésekor figyelembe lehet venni a jogsértő vállalkozás nyereségének azt a részét, amelyre a jogsértésnek köszönhetően tett szert a szóban forgó vállalkozás.

¹²³ Az ebben a fiktív példában szereplő események megtörtént eseményekhez való bármely hasonlósága véletlen; a példa nem tükrözi a Bizottság véleményét semmiféle konkrét vállalkozást, ágazatot vagy az ágazaton belül a piac meghatározását illetően.

¹²⁴ A nemzeti jog úgy is rendelkezhet, hogy a kartellben résztvevő valamennyi vállalat egyetemlegesen felelős a kartell által okozott összes kárért illetően. A jelen példa nem tartalmaz ilyen jellegű szabályokkal kapcsolatos vonatkozásokat.

a. Idősorok összehasonlítása

149. A jelen példában a károsult sütőipari vállalat A malomtól vásárolta a lisztet a nemzeti versenyhatóság által megállapított jogsértés ideje alatt, illetve az említett időszakot megelőzően és azt követően is. A korábbiakban elmondottaknak megfelelően, ha a jogsértést megelőzően és azt követően ténylegesen kifizetett árakat alkalmazzuk annak a rekonstruálására, hogy hogyan alakultak volna az árak, ha nem kerül sor jogsértésre, először meg kell állapítani, hogy mely árakat érintette a jogsértés és melyeket nem. Meg kell tehát határozni, hogy mikortól kezdte el éreztetni a hatását a liszt piacán a kartell jogsértő tevékenysége, és hogy mikor ért véget ez a hatás.
150. A jelen példában a nemzeti versenyhatóság állapította meg a jogsértés időtartamát. A határozat részletesen felsorolja a hatóság birtokába jutott bizonyítékokat, amelyek arra utalnak, hogy a malomipari vállalatok 2005 januárjában tárgyalást folytattak egymással az árakról, majd ezt követően havonta megtartott tárgyalásokon módosították az általuk megkötött ármegállapodást. A hatóság nem talált arra vonatkozó bizonyítékot, hogy a 2008 januárjában megtartott hatósági ellenőrzést követően további találkozókra került volna sor. Első lépésként tehát a 2005 januárját megelőző, illetve a 2007 decemberét követő árak kínálóznak az időbeli összevetés alapjául. A 2. részben leírtak alapján ugyanakkor további mérlegelés tárgyát kell képeznie, hogy milyen mértékben használhatók fel ezek az adatok az összehasonlításra.
151. A fentebb említetteknek megfelelően a versenyhatóság határozata arra a meghatározott időszakra korlátozhatja a jogsértés megállapítását, melynek vonatkozásában a hatóságnak szilárd bizonyítékai vannak, annak feltüntetésével, hogy a jogsértés időtartama ennél hosszabb is lehetett.¹²⁵ Ekkor helyes lehet az azon időszakra vonatkozó áradatok felhasználásának mellőzése, amelyet a jogsértés érinthetett (és ezáltal magasabb árak), noha az ilyen adatok felhasználhatóak lehetnek a kárbecslés alsó határértékének meghatározására – azaz az elszenvedett kár legalacsonyabb összegének biztonságos becslésére.
152. Hasonlóképpen előfordulhat az is, hogy a kartell által elkövetett jogsértés időtartama eltér a jogsértés hatásainak időtartamától: a malomipari vállalatok a versenyellenes megállapodás megkötésével sértették meg az EUMSZ 101. cikkét. Annak megállapításához, hogy mely megfigyelt árak tekinthetők a jogsértéssel nem érintett áraknak, a szóban forgó megállapodás hatásainak időtartamát és nem a megállapodás megkötésének az idejét kell vizsgálni. Ha bizonyítható, hogy a vállalatok első ízben 2005 januárjában folytattak tárgyalásokat, de megállapodásukat csak 2005 márciusától kezdték el alkalmazni, a 2005 márciusát megelőzően érvényesített árakat a jogsértés még nem érintette.
153. A jogsértést követő árak alkalmazhatóságát illetően lehetséges, hogy a kartell még azt követően is befolyásolta a piacot, hogy a kartell tagjai már nem folytatták az EUMSZ 101. cikke által tiltott együttműködést.¹²⁶ Ez a helyzet különösen oligopolisztikus piacokon alakulhat ki, ahol a kartell tagjai a kartellnek köszönhetően szerzett információk alapján tartósan arra irányuló tevékenységet folytathatnak – már a kartell által folytatott jogsértés befejeződését követően – hogy a kartell által folytatott jogsértés hiányában feltételezett árnál magasabb áron értékesítsenek anélkül, hogy az EUMSZ 101. cikkében tiltott

¹²⁵ Lásd a 2. rész II. szakaszának 43. bekezdését.

¹²⁶ Lásd még a 2. rész II. szakaszának 44. bekezdését.

gyakorlatot folytatnák.¹²⁷ Előfordulhat továbbá, hogy a kartell egy korábbi tagja a kartell tevékenységének befejeződését követően a versenyszabályok másfajta megsértéséhez folyamodik, amely az árak emelkedését eredményezi. Ezekben az esetekben a jogsértés befejeződése után megfigyelt árak alapján végzett idősor-összehasonlítás a vásárló által a jogsértőknek kifizetett többletár alulbecslését eredményezheti, mivel a jogsértés utáni árakat a jogsértés továbbra is befolyásolhatja. Mivel a jelen példában a felperes pékség joggal vélheti, hogy ez a helyzet áll fenn a 2008-ban és azt követően fizetett árakat illetően, a pékség a bírósághoz beadott előterjesztésében ezeket az árakat csak a többletár miatt elszenvedett kár alsó határértékének becslésére használhatja fel.

154. A jelen példában a felperes pékség úgy találta, hogy a jogsértést megelőzően fizetett árak megfelelőek a valószínűsíthető fiktív ár becsléssel történő megállapítására. Ha a pékség a jogsértéssel érintett és a jogsértéssel nem érintett megfigyelt árakat hasonlítja össze, ezzel értelemszerűen azt feltételezi, hogy a jogsértéssel nem érintett 2003-as és 2004-es évben, illetve a jogsértéssel érintett 2005-ös, 2006-ös és 2007-es évben fizetett árak közötti teljes különbség a jogsértésnek tulajdonítható. Előfordulhat ugyanakkor, hogy a jogsértésen kívül más okok is jelentős mértékben befolyásolták az árak alakulását a jogsértéssel érintett időszakban. A gabonaárak változása például olyan ok lehet, amely befolyásolhatja az árak alakulását; ezeket az árváltozásokat a 2. rész II. szakaszának B. pontjában ismertetett technikákkal lehet kiszűrni. Amennyiben jelentős egyéb hatásokat tapasztalnak, és az áradatokat ezek hatásainak megfelelően korrigálják, ez megerősíti azt az állítást, hogy a jogsértéssel érintett, illetve a jogsértéssel nem érintett időszakokban érvényesülő árak közötti különbség fennmaradó részért is a jogsértés a felelős.¹²⁸ Az alkalmazandó jog szabályaitól függ, hogy milyen körülmények között kell a felpereseknek vagy alpereseknek elvégezni ezeket a korrekciókat.

b. Más összehasonlító módszerek

155. Az időbeli összehasonlításokon kívül a 2. részben ismertetett más összehasonlító módszerek is hasznosak lehetnek a közvetlen vásárló által fizetett első többletár összegének számszerűsítésére. A lisztkartelles példában a felperes pékség egy másik földrajzi piacról vagy egy másik termék piacról származó árakat is felhasználhatna annak bemutatására, hogy hogyan alakulhattak volna az árak a saját piacán a jogsértés hiányában.
156. Az egyik lehetőség a liszt egy másik földrajzi piacán megfigyelt áradatokkal való összehasonlítás. Annak a feltevésnek az alapján, hogy a fentiekben bemutatott lisztkartell egy adott ország piacát fedte le, egy másik tagállamból származó áradatokat lehet felhasználni a jogsértés nélküli ár megállapítására. A nemzeti szintnél kisebb térségre kiterjedő piacok esetén a különféle regionális piacokon érvényesülő eladási árak megfelelő viszonyítási alapot képezhetnek.
157. Ahhoz, hogy megbízhatóan jelezzék a jogsértés hiányában érvényesülő fiktív árakat, a viszonyítási alapul szolgáló áraknak mentesnek kell lenniük a versenyszabályok megsértésének hatásaitól. Ha a lisztkartelles példában a szomszédos földrajzi piacról származó ár-adatokat használnak, és arra vonatkozó bizonyíték merül fel, hogy a

¹²⁷ Az ilyen „összehangolt hatásoknak” a működésére vonatkozó további szempontokat lásd a horizontális összefonódásoknak a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről szóló tanácsi rendelet alapján történő értékeléséről szóló bizottsági iránymutatást, HL C 31, 2004.2.5., 5. o., 39. bekezdés.

¹²⁸ Ez nem érinti azoknak a nemzeti szabályoknak az alkalmazását, amelyek lehetővé teszik, hogy a felperes alapvető, korrekció nélküli összehasonlításokat alkalmazzon a jogsértéssel érintett és a jogsértéssel nem érintett időszakokban érvényesített árak összehasonlítására az első perbeszédben, vagy hogy eleget tegyen a nemzeti jogi szabályok értelmében a tények előadásával kapcsolatban rá háruló kötelezettségeknek (különösen, ha a nemzeti jog lehetővé teszi, hogy a bíróság közelítő vagy méltányos becslés alapján állapítsa meg a kárértéket). Nem érinti továbbá a bizonyítási követelményekre és a bizonyítási teherre vonatkozó szabályokat.

versenyellenes megállapodás a szomszédos piacra is kiterjedt, a szóban forgó piacon megfigyelt árak alkalmazása a többletár alábecsléséhez vezetne. A szomszédos piacok esetén továbbá előfordulhat, hogy az egyik piacot érintő jogsértés a szomszédos piacra is hatással volt (például a kereslet növekedése révén a jogsértéssel nem érintett piacon), amelynek következtében az ezen a piacon észlelt árak sem tekinthetők a jogsértéssel nem érintett áraknak.

158. Ha a viszonyítási alapul szolgáló piac eltérő piaci jellemzőkkel rendelkezik, előfordulhat, hogy a szóban forgó piacra jellemző áradatok sem adnak megfelelő iránymutatást a jogsértés hiányában valószínűsíthetően kialakuló árakat illetően. A jelen példában a jogsértéssel érintett piacot négy malomipari vállalat látja el. Ha kimutatható például, hogy a jogsértő gyakorlat megkezdését megelőzően élénk versenyhelyzet volt jellemző a piacra, az egyetlen domináns malomipari vállalat jelenléte által jellemzett szomszédos piacról származó áradatok esetleg nem tükrözik megfelelően a kartelltevékenység hiányában érvényesülő feltételezett árakat, s így csupán az alsó határértékre vonatkozó becslés alapjául használhatók.
159. Ha a károsult pékség egy másik földrajzi piacról származó áradatokat használ közvetlenül az ott megfigyelt formában, ez értelemszerűen azt a feltevést rejti magában, hogy a jogsértő vállalkozások részére ténylegesen kifizetett árak és a viszonyítási alapul alkalmazott piacon érvényesülő árak közötti eltérés fennmaradó része is a jogsértésnek tulajdonítható. Az adott ügy körülményeitől és az alkalmazandó jog követelményeitől függően a 2. rész II. szakaszának B. pontjában ismertetett technikák felhasználhatók az árakra ható esetleges egyéb tényezők felismerésére és kiszűrésére.
160. További lehetőségként a más termékek piacán megfigyelt áradatokkal összevetve becslést lehet készíteni a jogsértés nélküli árra vonatkozóan. A liszt esetében ugyanakkor előfordulhat, hogy nem könnyű megtalálni egy megfelelően hasonló termék piacát, amelyet nem érintett ugyanez vagy ehhez hasonló jogsértés.

(3) Az árnövelések továbbhárítása

161. A jogsértő vállalkozások a kartell okozta többletárat megfizető közvetlen vásárlói az érintett termékeket továbbértékesíthetik (vagy beépíthetik saját termékeikbe vagy szolgáltatásaikba). A lisztkartell a korábbiakban tárgyalt példájában a sütődék a jogsértő vállalkozások közvetlen vásárlói, akik a megvásárolt lisztből kenyeret sütnek, amelyet közvetlenül a végső fogyasztók vagy élelmiszerboltok felé értékesítenek. Ezek a közvetlen vásárlók (sütődék) az áremelésre reagálva emelhetik saját termékeik vagy szolgáltatásaik (az általuk továbbértékesített kenyér) árát, s így az első többletár egészét vagy annak egy részét saját vásárlóikra (a fogyasztókra, illetve élelmiszerboltokra) háríthatják át. Ugyanez a hatás áll fenn a *közvetett* vásárlók (itt például az élelmiszerboltok) esetében, akik a vásárlóikkal fenntartott üzleti kapcsolat során maguk is megemelhetik eladási áraikat, áthárítva a korábban rájuk áthárított többletárat.
162. Az árnövelés ilyen módon történő áthárítása általában mennyiségi hatással jár: a korábbiakban a 109. és azt követő bekezdésekben leírtak szerint az árak emelkedése többnyire keresletcsökkenést eredményez. A lisztkartell példáján: amennyiben a pékség a kenyérért felszámított ár megemelésével továbbhárítja az áremelkedést az élelmiszerboltokra és a végső fogyasztóra, mérsékelheti az áremelkedés saját magára gyakorolt hatását, de a kereslet csökkenése hátrányosan fogja érinteni.¹²⁹ A kereslet e

¹²⁹

A többletár áthárítása és a vállalkozás által értékesített mennyiség közötti összefüggést más összefüggésben a Bíróság is hangsúlyozta a C-147/01 sz., Weber's Wine World ügyben hozott ítélete (EBHT 2003, I-11365. o.) 98–99. pontjában: „még abban az esetben is, ha bizonyítást nyer, hogy ... a többletköltséget ... részben vagy

csökkenése a pékség számára kisebb értékesítést és nyereségvesztést okoz – olyan kárt, amelynek oka ugyancsak a jogsértés és jóvátételt igényel (lásd később a III. szakaszt).

163. Az áthárítás révén kialakuló áremelkedés és az értékesítések csökkenése között tehát belső összefüggés áll fenn. Valójában az áthárítást és a mennyiségi hatásokat egyaránt ugyanazok a tényezők határozzák meg, különösen az értékesítési láncban lejjebb található vásárlók keresleti rugalmassága. Ennek az az oka, hogy az értékesítési lánc alsó szakaszára jellemző kereslet piaci feltételei befolyásolják az eladási árat és az ennek megfelelő értékesített mennyiséget, amelyek mellett a pékség a maximális nyereséget érné el.
164. A trösztellenes szabályok megsértésén alapuló kártérítési kereset keretében az árnövelésért való kártérítés iránti követelés összefüggésében a többletár áthárítása kétféle helyzetben válhat lényegessé:
- (a) Az általa megfizetett első többletár miatti kártérítést követelő közvetlen vásárló által indított keresetben (a jelen példában: a pékség által A malom ellen indított kereset) az alperes jogsértő kartelltag azzal védekezhetsen, hogy a közvetlen vásárlót tulajdonképpen nem illeti meg az árnövelés okozta kár miatti kártérítés, mivel a saját árainak emelésével a többletárat továbbhárította. Erre az érvelésre „továbbhárítással való védekezésnek” szoktak hivatkozni. A vásárló által történő továbbhárítás a korábbiakban kifejtetteknek megfelelően az értékesített mennyiség csökkenéséhez vezethet, és így elmaradt hasznót okoz a vásárlónak.
 - (b) A közvetett vásárló által a jogsértő ellen indított kereset (például a sütödétől kenyeret vásárló élelmiszerbolt vagy fogyasztó által a malomipari vállalatok ellen indított kereset) szintén a továbbhárításra vonatkozó érvtől függ. A közvetett vásárló valójában kizárólag abban az esetben követelheti az árnövelés miatt kártérítést, ha a közvetlen vásárló által megfizetett első többletárat részben vagy egészben továbbhárították a szóban forgó közvetett vásárlóra. Ez a szállítói lánc különböző szintjein található károsultak, többek között a végső fogyasztók szempontjából lehet lényeges.
165. Ebben az összefüggésben különféle jogi szabályok léteznek a továbbhárítással való védekezés alkalmasságát és a bizonyítási terhet illetően.¹³⁰ Az említett szabályoktól függetlenül hasznosak lehetnek a továbbhárítás számszerűsítésével kapcsolatos, az alábbi 149. és azt követő bekezdésekben kifejtett közgazdasági szempontok.
166. A felperesek és az alperesek a két korábban említett helyzetben eltérő módon igazolhatták azt az állítást, hogy a többletárat továbbhárították a közvetett vásárlóra:
- (a) számszerűsítik az első többletárat, és meghatározzák, hogy azt milyen arányban hárították tovább a közvetett vásárlóra – adott esetben a szállítói lánc különböző szintjein – a korábban említett ökonometria eljárással, vagy
 - (b) a korábban említett módszereket és technikákat alkalmazzák annak megállapítására, hogy az érintett közvetett vásárló fizetett-e többletárat. E második megközelítés gyakran könnyebben megvalósítható.
167. Ha a közvetett vásárló például kártérítési keresetet indít a kartell által okozott árnövelés miatt, vagy azt bizonyítja, hogy első többletár jelentkezett, és ezt a többletárat

egészben továbbhárították harmadik személyekre ... az érintett személy az értékesített mennyiség csökkenése miatt kárt szenvedhet”.

¹³⁰

A továbbhárítás kezelésével kapcsolatos szakpolitikai javaslatokra vonatkozóan lásd az EK trösztellenes szabályainak megsértésén alapuló kártérítési keresetokról szóló bizottsági fehér könyvet (COM(2008) 165 végleges, 2008.4.2.).

továbbhárították rá, a közvetett vásárlóra¹³¹, vagy ugyanolyan módon számszerűsítheti az ezen a szinten rá áthárított többletárat, mint ahogyan a közvetlen vásárló számszerűsítene az első többletárat, vagyis az általa ténylegesen megfizetett árat hasonlítaná össze a jogsértéssel nem érintett helyzetben valószínűsíthető árral: az összehasonlító módszerek hasznos szempontokkal szolgálhatnak a közvetett vásárlók által kifizetett többletár összegét illetően anélkül, hogy a továbbhárítási arányt meg kellene határozni. Időbeli összehasonlítás alkalmazásakor például a közvetett vásárló által a jogsértést megelőzően és a jogsértés ideje alatt fizetett árakat illetően megállapítható, hogy milyen mértékben nőttek az érintett árak a jogsértés következtében, anélkül, hogy a továbbhárítási arányra vonatkozó megállapítást kellene tennünk.

168. Nem lehet meghatározni általában alkalmazható jellemző továbbhárítási arányt. A továbbhárítási arányok megállapításához az érintett piac valamennyi jellemzőjének gondos vizsgálatára van szükség. Adott ügyben a továbbhárítás fennállását és mértékét különféle kritériumok határozzák meg, és azt ennek megfelelően kizárólag az érintett piacra jellemző feltételek alapján lehet felbecsülni.
169. Abban az esetben, ha a jogsértő vállalkozások közvetlen vásárlója a kartell által érintett termékekkel az értékesítési lánc valamely alsóbb szintjén más versenytársakkal versenyez, valószínűsíthető, hogy a szóban forgó közvetlen vásárló megnövekedett költségeit általában nem (vagy csak erősen korlátozott mértékben) lesz képes továbbhárítani, ha az adott alsóbb szintű piacon működő versenytársait nem kénytelen hasonló többletárat megfizetni (például olyan piacról szerzik be az input-tényezőket, ahol a kartell tevékenysége nem érvényesül). A lisztkartellre vonatkozó példában a károsult pékség a kenyér előállítását és forgalmazását illetően más sütődékkal áll versenyben. Amennyiben ez a többi pékség nem a kartell tagjaitól szerzi be a lisztet, hanem azt máshol alacsonyabb áron tudja megvásárolni, az a pékség, amelyik a kartelltől kénytelen vásárolni, versenyhátrányba kerül versenytársaival szemben, s ennek következtében nem tudja továbbhárítani a többletárral járó megnövekedett költségeit.
170. Abban az esetben, ha az említett alsóbb szintű piacon működő összes vállalkozást is érinti a kartell tevékenysége, és így módon hasonlóképpen ki vannak téve a közvetlen árnövelés hatásának, a szóban forgó közvetlen vásárló valószínűleg a többletárnak legalább egy részét tovább tudja hárítani vásárlóira. A továbbhárítás mértékét az alsóbb szintű piacon érvényesülő verseny intenzitása is befolyásolja: ha a piacon tökéletes verseny valósul meg, a továbbhárítási arány ebben az esetben gyakorlatilag 100 %-os. Ez arra utal, hogy a tökéletes versenymodellt megvalósító piacokon az ár a határköltségeknek felel meg, az input-tényező áremelkedése tehát közvetlenül és megegyező mértékben növeli a költséget/output-árat. Ha a piacon a verseny nem tekinthető tökéletesnek, az érintett vállalatok a többletárnak legalább egy részét, ha nem is feltétlenül a 100%-át, valószínűleg tovább tudják hárítani. Ha a közvetlen vásárló például az értékesítési lánc alsóbb szintjén monopolhelyzetet élvez, olyan mértékben hárítja tovább a többletárat, amely – a számára – maximális nyereséget biztosít, figyelembe véve a kereslet a többletár továbbhárítása következtében valószínűsíthető csökkenését.¹³²

¹³¹ Ha a közvetett vásárló azt az állítást továbbhárítási arányra történő hivatkozással támasztja alá, és a jogsértés a termék összköltségéhez képest alacsony költség-tényezővel kapcsolatos, mutatoul más, könnyebben becsülhető, lényegesebb költség-tényezők továbbhárítási arányait célszerű igénybe venni.

¹³² A továbbhárítás konkrét mértéke a közvetlen vásárló felé irányuló kereslettől és a közvetlen vásárló költségszerkezetétől függ. Például a lineáris kereslettel (ami annyit jelent, hogy a minőség és az ár viszonya egy egyenessel ábrázolható) és állandó határköltségekkel szembesülő, monopolhelyzetben levő vállalkozás esetében az áthárítás a közvetlen áremelkedés 50 %-a lesz.

171. Az ilyen helyzetekben (minden más tényezőt állandónak feltételezve) a továbbhárítás mértékét adott esetben befolyásoló további jellemzők a következők:
- A kereslet árral szembeni rugalmassága, illetve hogy az ár növekedésével párhuzamosan nő vagy csökken-e a vásárlók árérzékenysége. Különösen akkor gyakoribb általánosságban az áthárítás, ha a vásárlók áremelkedést követően nem váltanak át könnyen más termékekre (rugalmatlan kereslet), és ha a vásárlók magasabb árak idején az áremelésre kevésbé érzékenyvé válnak.
 - A határköltség változása a termelés volumenének változása hatására. Például nagyobb mértékű áthárítás kevésbé valószínű, ha a határköltség a termelés csökkenésével jelentősen csökken, mivel az alacsonyabb szintű termelés kevésbé költséges (pl. kapacitási korlátok hiányában). Ezzel szemben nagyobb mértékű továbbhárítás valószínűsíthető, ha a határköltség a termelés csökkenésével nem csökken jelentősen (pl. kapacitási korlátok hiányában).
 - A jogsértés hatása a különböző költségnevekre. Nagyobb a továbbhárítás valószínűsége, ha a jogsértés a változó költségeket érinti, szemben az állandó költségekkel.
 - A jogsértés időtartama és az üzleti tranzakciók gyakorisága. Tartós jogsértés esetén valószínűbb, hogy sor kerül bizonyos mértékű továbbhárításra; ugyanez vonatkozik azokra az ágazatokra, ahol a gyakoribbak az üzleti tranzakciók és az árkorrekciók.

B. *Árnövelés okozta kárral járó más típusú jogsértések által okozott többletár számszerűsítése*

172. A kartell nem az egyedüli olyan jogsértés, amely áremelkedéssel jár a jogsértő vállalkozások vásárlói számára, és így árnöveléssel (vagy ha a jogsértés a jogsértő vállalkozások beszállítói láncát érinti, akkor „árcsökkentéssel”) járó kárt idéz elő. Az áremelésből adódó károkozást eredményező magatartásra más példák: az EUMSZ 101. cikkének bizonyos versenyellenes közös vállalatok és az EUMSZ 102. cikke értelmében vett erőfölénnyel rendelkező vállalkozás által túlzott árak visszaélésszerű felszámítása révén történő sérelme.
173. Az ilyen típusú jogsértések közös vonása, hogy közvetlenül vagy közvetve lehetővé tehetik, hogy a jogsértő vállalkozás(ok) a vásárlóik felé érvényesített áraikat emeljék.¹³³ A többletár fizetése ugyanakkor a kereslet csökkenéséhez vezet, s ezen keresztül a korábban ismertetett mennyiségi hatással jár.
174. Azok a módszerek és technikák, amelyeknek a kartell által kiváltott árnövelésre történő alkalmazása a korábbi szakaszokban bemutatásra került¹³⁴, főszabály szerint más típusú jogsértések által okozott többletár számszerűsítésére is alkalmazhatók. A kiinduló kérdés az, hogy hogyan alakult volna a felperes helyzete, ha a szóban forgó konkrét jogsértés nem történt volna meg.

III. A MENNYISÉGI HATÁS ÁLTAL OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE

175. Valamely termék árának növekedése a termék iránti kereslet csökkenéséhez vezet. A jogsértést követően az árak emelkedésének és a mennyiségek csökkenésének mértéke ugyanazoktól a költség- és keresleti paraméterektől függ, amelyek azokat együttesen

¹³³ Vagy ha a jogsértés a jogsértő vállalkozások beszállítói láncát érinti, hogy csökkentsék a szállítók által vásárlóik felé érvényesített árakat.

¹³⁴ Lásd a 149 és azt követő pontokat, illetve a 155 és azt követő pontokat.

határozzák meg. Az árnövelés és a mennyiségi hatások között tehát belső összefüggés áll fenn.

176. A (a 142. és azt követő bekezdésekben tárgyalt) köztes vásárlót érintő többletár esetén a mennyiségi hatás szorosan összefügg továbbá a többletárnak a szállítói lánc mentén a végső fogyasztóra történő továbbhárításával: ha a jogsértő vállalkozások vásárlója a többletárat nem hárítja tovább, azaz azt teljesen lenyeli, saját értékesítési forgalma jogsértés következtében nem csökken, mivel a vásárlói számára a jogsértés következtében nem jelentkezik áremelkedés. Abban az esetben azonban, ha a többletárat részben vagy egészben továbbhárítják a végső fogyasztóra, az említett fogyasztó ki lesz téve a 109. bekezdésben leírt áremelkedésnek, és visszafogja saját keresletét. Ez viszont a kereslet csökkenésével jár a szállítói lánc felsőbb szintjein.
177. A korábbiakban elmondottaknak megfelelően a jogsértő vállalkozások azon közvetlen vagy közvetett vásárlói szempontjából, akik a szóban forgó terméket saját kereskedelmi tevékenységükhöz használják fel, ez a keresletcsökkenés („mennyiségi hatás”) azzal jár, hogy a jogsértés következtében az általuk értékesített volumen csökken, s így elesnek az általuk az említett hatás miatt el nem adott termékek utáni potenciális nyereségtől. Ez az elmaradt haszon olyan kár, amelyért kártérítés ítéltető meg¹³⁵, és amelyet a 2. részben ismertetett módszerekkel és technikákkal elvileg számszerűsíteni lehet.¹³⁶
178. Az összehasonlító módszerek és technikák, amelyeknek a közvetlen vásárló által megfizetett első többletár számszerűsítésére történő alkalmazása a fentiekben került ismertetésre, hasznos szempontokat nyújthatnak a felperes számára árbevétele és nyeresége csökkenésének meghatározását illetően. Az időbeli vagy piacok közötti összehasonlítást például alkalmazhatjuk a jogsértés nélküli értékesítési volumen, azaz annak a rekonstruálására, hogy hány egységet tudott volna értékesíteni a felperes a jogsértés hiányában. Ehhez hasonlóan ezeket a módszereket és technikákat arra is alkalmazhatjuk, hogy megkapjuk a jogsértéssel nem érintett helyzetben érvényesülő fiktív haszonkulcsot. Egyes esetekben a bíróság elfogadhatja ezeknek a módszereknek az egyszerűsített alkalmazását is, például hogy megállapítsák az egy tranzakcióra eső átlagos haszonkulcsot, majd ezt megszorozzák a jogsértés miatt értékesítésre nem került egységek számával¹³⁷.
179. Az elmaradt haszon olyan kár, amely gyakran a versenytársaknak a piacról történő kirekesztésével járó jogsértések sajátja. A gyakorlati útmutató 4. része részletesebben tárgyalja az ilyen típusú károk számszerűsítésének módjait. Az említett részben bemutatott szempontok az áremelés által okozott elmaradt haszon számszerűsítésénél is érdekesek lehetnek.

¹³⁵ A C-295/04–C-298/04 sz., Manfredi egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 95. pontja.

¹³⁶ A költség-alapú módszer kivételével.

¹³⁷ Lásd még a 191. bekezdést.

4. RÉSZ — Kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos károk számszerűsítése

I. A KIREKESZTŐ GYAKORLAT KÖVETKEZMÉNYEI

180. Az EUMSZ 101. és 102. cikkének megsértése azzal a hatással is járhat, hogy a versenytársakat egy adott piacról teljesen kirekesztik, vagy csökkentik azok piaci részesedését. A jogsértés versenytársakra gyakorolt ilyen hatásait összefoglaló néven „kirekesztésnek” nevezik. E gyakorlatokra példa az erőfölénnyel való, az EUMSZ 102. cikkében tiltott például felfaló árképzés, kizárólagossági megállapodások, szállítás megtagadása, árukapcsolás, szolgáltatáskapcsolás vagy árreszprés révén¹³⁸ megvalósuló visszaélés. Az ilyen visszaéléseket nevezik „kirekesztő visszaélésnek”. Az EUMSZ 101. cikke által tiltott magatartás célja vagy következménye lehet valamely versenytárs a piacról történő kizárása is. Ezért lehet az EUMSZ 101. és 102. cikkébe ütköző jogsértésekre „kirekesztő visszaélésként” hivatkozni.
181. A Szerződésben foglalt versenyszabályok által tiltott kirekesztő módszerekkel a jogsértők torzítják a versenyt annak érdekében, hogy javítsák vagy mesterségesen fenntartsák saját piaci pozíciójukat. Ez közvetlenül érinti a versenytársakat azáltal, hogy rontja a piaci helyzetüket és kiszorítja őket a piacról vagy meggátolja a piacra lépésüket. A kirekesztő módszerek befolyásolhatják a versenytárs költségeit, az árat, amelyet termékeiért érvényesíteni tud, illetve az általa előállítható vagy értékesíthető mennyiségeket. Jellemzően elmaradt hasznot eredményeznek az érintett versenytársak számára.
182. Azáltal továbbá, hogy meg nem engedett módon befolyásolják a versenytársak piaci pozícióját és ezáltal a piacon érvényesülő verseny intenzitását, az ilyen módszerek a vásárlók számára is kárt okoznak a magasabb árak vagy csökkenő választék, gyengülő minőség vagy innováció formájában. A kirekesztő módszerek a vásárlókra gyakorolt hátrányos hatásai ugyanakkor nem feltétlenül jelentkeznek azonnal, hiszen ezek a módszerek elsősorban a versenytársak ellen irányulnak, csökkentve az általuk gerjesztett verseny a jogsértő(k)re gyakorolt kényszerítő hatásait. Míg a 3. részben ismertetett jogsértések többnyire azonnali törvénytelen nyereséget hoznak létre a jogsértő vállalkozások számára, illetve azonnali kárt okoznak azok vásárlóinak, a kirekesztő módszerek esetében előfordulhat, hogy kezdetben rövid távon a jogsértők kerülnek hátrányba, és a vásárlók felé kedvezőbb árak érvényesülnek. Jellemzően ilyen folyamatok játszódnak le felfaló árképzés esetén. A következő szakaszok külön tárgyalják a versenytársak által elszenvedett kár (II. szakasz), illetve a vásárlók által elszenvedett kár (III. szakasz) számszerűsítésével kapcsolatos kérdéseket.
183. A Szerződés a kirekesztő gyakorlat miatt kárt szenvedett fogyasztók és vállalkozások számára garantálja a kártérítéshez való jogot, függetlenül attól, hogy a jogsértők vásárlójaként vagy versenytársaként érte őket kár. A korábbiakban elmondottaknak megfelelően a Bíróság megállapította, hogy a szóban forgó kártérítés magában foglalja az elszenvedett kárt (*damnum emergens*), a jogsértés következtében elmaradt haszon miatti kártérítést (*lucrum cessans*) és a kamatokat egyaránt.¹³⁹ A kirekesztő módszerek miatt keletkezett károk számszerűsítése szempontjából az alábbi szakaszok a Bíróság ítélkezési gyakorlatával összhangban elsősorban az „elmaradt haszon” fogalmával foglalkoznak. Az „elmaradt haszon” fogalmát ez a dokumentum tágra értelmezi, mint a vállalkozás által elért tényleges haszon és a jogsértés hiányában általa elérhető potenciális haszon közötti

¹³⁸ Az ezekre a módszerekre vonatkozó részletesebb információkat lásd az „Iránymutatás az EK-Szerződés 82. cikkének az erőfölényben lévő vállalkozások versenykorlátozó visszaélő magatartására történő alkalmazásával kapcsolatos bizottsági jogérvényesítési prioritásokról” című bizottsági közleményt, HL C 45, 2009.2.24, 7. o.

¹³⁹ A C-295/04–298/04 sz. *Manfredi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.) 95. pont.

különbséget. Az elmaradt haszon számszerűsítésére szolgáló, a következőkben bemutatásra kerülő módszerek nem érintik a károsultaknak azt a lehetőségét, hogy a nemzeti jog értelmében a kártérítéssel kapcsolatos más jogcímenek is kártérítést követeljenek. Előfordulhat, hogy a tágan értelmezett elmaradt haszon bizonyos elemei a tagállami jog értelmében más jogi fogalmak (például az elvesztett lehetőség¹⁴⁰ vagy a jó hírnév csorbítása) körébe tartoznak, és olyan kártérítési jogcímek is létezhetnek a kirekesztő magatartással okozott károk körében, amelyek meghaladják az elmaradt haszon fogalmát.

II. A VERSENYTÁRSAKNAK OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE

184. A versenytársak elmaradt haszna származhat az árbevétel csökkenéséből (pl. a szóban forgó versenytársak által értékesített mennyiség csökkenése miatt), illetve a költségek növekedéséből (pl. ha a jogsértés valamely input-tényező árát érinti). Az általános helyzet a versenytárs piacrészenek csökkenésében jelentkezik. A következő szakaszok elsőként röviden bemutatják, hogy hogyan érinti a kirekesztő gyakorlat a versenytársakat bizonyos idő alatt (A), vázlatosan ismertetik az elmaradt haszon számszerűsítésének általános módját (B), bemutatnak néhány jellemző helyzetet a kirekesztő gyakorlat okozta kár számszerűsítését illetően, olyan esetekben, amikor az a már meglévő versenytársakat (C), illetve újonnan piacra lépő versenytársakat érintenek (D) és amikor az általuk okozott kár a jövőre is kiterjed (E).

A. A kirekesztő gyakorlat időbeli vetülete

185. A kirekesztő gyakorlat a vizsgált időszaktól függően eltérő módon érintheti a versenytársakat. Amikor a kirekesztő gyakorlat megkezdődik, a versenytársak rendszerint nehézségekbe ütköznek termékeik értékesítésében vagy (ha a gyakorlat a szállítói lánc felsőbb szintjét érinti) vagy árubeszerzésük. Ez a költségeik növekedése vagy árbevételük csökkenése miatt a nyereségük csökkenéséhez vezet. Jellemzően csökkenhet a versenytársak piaci részesedése, illetve alacsonyabb piaci részesedést tudnak csak megszerezni, mint amire a jogsértés hiányában képesek lettek volna (például ha a jogsértés akadályozza őket a terjeszkedésben). Ez a szakasz egybeeshet a jogsértők nyereségének növekedésével. Ez azonban nem feltétlenül igaz, mivel előfordulhat, hogy a jogsértőknek kell viselniük a kirekesztő gyakorlat végrehajtásának költségeit (pl. áraik leszállításával, a versenytársnak való szállítás megtagadásával és ezzel saját eladásai csökkentésével, illetőleg a vásárlóknak olyan árengedmény vagy más előny felkínálásával, amely rövid távok a nyereséget csökkenti). Előfordulhat, hogy a versenytársakat teljesen kiszorítják az adott piacról.
186. Ha a jogsértő vállalkozásoknak sikerült elérni a versenytársak piacra lépését, illetve csökkenteni vagy kiküszöbölni azok piaci jelenlétét, a jogsértők többnyire megpróbálják behozni addigi veszteségeiket, és a vásárlók és a piacról kizárt versenytársak rovására élvezik a megnövekedett nyereséget. Amikor ez bekövetkezik (a jogsértés kezdetét követő rövid időn belül vagy hosszabb távon), előfordulhat, hogy a vásárlók magasabb árat kényszerülnek fizetni, illetve hogy gyengébb minőséggel vagy alacsonyabb választékkal kell beérjék. Ahhoz, hogy a vásárlók ezekkel a hatásokkal szembesüljenek, nincs is feltétlenül szükség a versenytársak teljes kirekesztésére a piacról. Ilyen hatások akár a kirekesztő gyakorlat kezdetekor is bekövetkezhetnek, amikor a versenytársak még jelen vannak a piacon, de gyengül az általuk gerjesztett versenyi nyomás.

¹⁴⁰

Az elvesztett lehetőség a vállalkozás a jogsértő kirekesztő gyakorlat következtében elveszített üzleti lehetőségét jelenti.

187. Amikor a versenyhatóságok észlelik a kirekesztő gyakorlatot, vagy azt polgári peres eljárás eredményeképpen megszüntették, a versenyfeltételeket fokozatosan helyre lehet állítani. Hangsúlyozni kell, hogy a piaci viszonyok tényleges visszaállítása olyan állapotba, mintha a jogsértés nem következett be, gyakran nem lehetséges. Ez elsősorban a jogsértés strukturális hatásaitól függ, amelyek visszaállítása bonyolult és hosszadalmas folyamatot igényelhet (fennálló szerződéses kötelezettségek, hálózati hatások vagy a piacról kizárt versenytárs a piacra való visszatérését gátló egyéb tényezők következtében). Bizonyos esetekben tehát a jogsértéssel nem érintett helyzet és a piac tényleges alakulása között teljes összetartás nem érhető el.

B. Az elmaradt haszon számszerűsítésének általános kérdései

188. Annak meghatározása érdekében, hogy a versenytársaknál jelentkezett-e és mekkora elmaradt haszon, össze kell hasonlítani a versenytársak jogsértés idején az érintett piacon elért hasznát azzal a haszonnal, amelyet ezekből a termékekből jogsértés nélküli (azaz kontrafaktuális) helyzetben elértek volna.¹⁴¹ Ha bizonyítani lehet, hogy a piacról kizárt versenytárs a jogsértéssel nem érintett helyzetben magasabb nyereséget ért volna el, és hogy a különbözetet a jogsértés okozta, a versenytársat kár érte, még akkor is, ha a piacrésze nem változott, vagy ha más tényezőknek köszönhetően még nőtt is a nyeresége.¹⁴²
189. A szóban forgó vállalkozás által ténylegesen elért hasznát általában úgy határozzuk meg, hogy a ténylegesen befolyt árbevételből levonjuk a ténylegesen felmerült költségeket. Hasonlóképpen, a jogsértéssel nem érintett helyzetben potenciálisan elérhető nyereséget (kontrafaktuális haszon) úgy határozhatjuk meg, hogy a jogsértéssel nem érintett helyzetben felmerülő becsült költségeket (kontrafaktuális költségek)¹⁴³ levonjuk a jogsértés hiányában elérhető potenciális árbevételből (kontrafaktuális árbevétel).¹⁴⁴ Az elmaradt haszon összege a kontrafaktuális és a tényleges haszon különbsége. A piacra lépés megakadályozása esetén a tényleges haszon általában nulla vagy akár negatív érték is lehet, ha a piacról kizárt versenytárs részéről költségek merültek fel (pl. a piacra lépéssel kapcsolatos befektetés), amelyek semmiféle jövedelmet nem termeltek.
190. Az elmaradt haszon kiszámításának ezt az alapvető módját különbözőképpen lehet átültetni a gyakorlatba. Összehasonlíthatjuk például a piacról kizárt versenytárs a jogsértéssel nem érintett helyzetben elért árbevételét a jogsértéssel érintett tényleges piaci árbevétellel. Ha az elmaradt hasznát megállapítottuk, az elmaradt haszon értékének becsléséhez levonhatjuk azokat a költségeket, amelyeket a vállalkozás az alacsonyabb termelési volumennek köszönhetően elkerült. Az elmaradt haszon becslésének ez a módszere nem teszi szükségessé a vállalat részéről a jogsértéssel nem érintett helyzetben potenciálisan

¹⁴¹ Ez nem érinti a szóban forgó veszteség csupán egy részének (azaz kizárólag a felmerült többletköltségeknek) a visszafizettetésére irányuló kereseteket. Ilyen keresetekkel a gyakorlatban amiatt is találkozunk, mert egyszerűbb módszereket kínálnak az elszennvedett kár számszerűsítésére. Lásd a 192. bekezdést.

¹⁴² Előfordulhat például, hogy egy a piacra újonnan belépő, magas növekedési potenciállal rendelkező versenytárs megőrzi korábbi nyereségességét, de a jogsértés hiányában ennél magasabb nyereséget ért volna el.

¹⁴³ A szóban forgó vállalkozás elmaradt hasznának becslésekor figyelembe kell venni azokat a többletköltségeket, amelyek a termelés növelésével természetesen felmerültek volna. E tekintetben a vállalt egységköltsége nem szükségszerűen felel meg a kontrafaktuális helyzetre érvényes egységköltségnek. Például a forgalom növekedésével a kontrafaktuális helyzetre jellemző egységköltség a megfigyelt költségeknél alacsonyabb lenne, mivel a vállalkozás termelése a kontrafaktuális helyzetben magasabb (azaz ha nem érintette volna a jogsértés).

¹⁴⁴ Pl. a *Stockholms tingsrätt* (Stockholmi Kerületi Bíróság) a T 32799-05 és T 34227-05 sz., (*Europe Investor Direct AB és társai kontra VPC Aktiebolag*) egyesített ügyekben hozott 2008. november 20-i ítélete, fellebbezés folyamatban.

felmerülő teljes költség számszerűsítését; helyett csak a jogsértésnek köszönhetően elmaradt költségeket kell megbecsülni.

191. Az elmaradt haszon értékelésének további pragmatikus módszerei léteznek, amelyek egyes konkrét esetekben jól alkalmazhatók. Például becsléssel meghatározható a jogsértéssel nem érintett időszakokra a termékegységre jutó átlaghaszon, majd ezt be kell szorozni a jogsértés miatt eladatlan egységek számával¹⁴⁵. Az egységre jutó átlaghaszon e becsléséhez alapul szolgálhat egy vagy több olyan ügylet, amely a felperes érintett termékre vonatkozó üzleti tevékenysége vonatkozásában kellően reprezentatívnak tekinthető. Megjegyzendő, hogy ez a számítás az elkerült költségeket értelemszerűen tartalmazza¹⁴⁶.
192. A trösztellenes szabályok megsértése miatt indított keresetekkel kapcsolatos gyakorlat azt mutatja, hogy a piacról kizárt versenytársak egyes esetekben az elszenvedett kárnak csak egy része után követelnek kártérítést, például a kirekesztő gyakorlatra való reagálással kapcsolatban felmerült költségek után,¹⁴⁷ azok után a vissza nem térülő költségeik („sunk costs”) után, amelyeket azzal a céllal fektettek be, hogy beléphessenek a piacra, amelyről korábban kiszorultak¹⁴⁸ vagy az árprés, illetve az uniós versenyjogot sértő árdiszkrimináció¹⁴⁹ esetén túlzottnak ítélt összegek után. Ezt a választást néha az a megfontolás motiválja, hogy az ilyen kártérítési jogcímek egyértelműbbek vagy azokhoz adott esetben kevesebb adat szükséges, illetve a bizonyítékok könnyebben hozzáférhetőek. Amikor továbbá a károsultak az elmaradt haszon miatt fordulnak kártérítésért bírósághoz, a felmerült (visszatérülő és vissza nem térülő) költségeken alapuló kár számszerűsítése általában megadja az alsó határértéket a teljes elmaradt haszon becslésekor.
193. Bármelyik módszerre vagy technikára essen is a választás, az elmaradt haszon számszerűsítése a jogsértéssel nem érintett elméleti helyzetre vonatkozó összetett adatsorok értékelésével járhat, melyekhez a kizárt versenytárs tényleges helyzetét hasonlítani kell, gyakran a valószínű jövőbeli fejleményekre is tekintettel. Annak a haszonnak az értékelése (a nyereséget is beleértve), amelyet a vállalat elért volna, olyan nagyszámú tényezőtől függhet, hogy helyesebb lehet a számszerűsítéskor kevésbé szigorú követelményeket támasztani. A jogrendszerek ezért bizonyos hatáskörrel ruházhatják fel a bíróságokat az általuk választott adatokat és statisztikai módszereket illetően, és hogy azokat milyen módon használják fel a kár értékelésére.¹⁵⁰

C. *Meglévő versenytársak*

194. Előfordulhat, hogy a kirekesztő gyakorlat következtében elszenvedett kárak számszerűsítésére a versenytársak a 2. részben ismertetett módszereket vagy technikákat alkalmazzák. A jogsértéssel nem érintett helyzet rekonstrukciója érdekében végzett

¹⁴⁵ A regressziószámítással végrehajtott, valós költség- és bevételi adatokon alapuló gyakorlati megközelítés példáját lásd a *Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona* (Kereskedelmi Bíróság, Barcelona) 45/2010. sz. ügyben (Céntrica Energía S.L.U./Endesa Distribución Eléctrica S.A.) 2011. január 20-án hozott határozatában.

¹⁴⁶ Az átlagos haszonkulcsra vonatkozó becslésnél is mérlegelni lehet, hogy hogyan alakultak volna a jogsértés hiányában a költségek és az árbevétel a kontrafaktuális helyzetben. Például a jogsértés előtti időszak megfigyelt haszonkulcsai csökkenhettek a jogsértés idején olyan okok miatt, amelyek nem kapcsolódnak a jogsértéshez, a kereslet visszaesése vagy az input-költségek más okokra visszavezethető emelkedése következtében. A kizárt versenytárs termelésének csökkenése befolyásolhatja továbbá a szóban forgó versenytárs egységköltségét, s ezen keresztül a ténylegesen értékesített egységeken realizált haszonkulcsot is.

¹⁴⁷ Pl. a piaci pozíció megtartása érdekében marketingre beruházott többletköltségek.

¹⁴⁸ Pl. új gyár építésének költségei az adott piacon.

¹⁴⁹ Lásd pl. a *Lietuvos apeliacinis teismas* (Litván Fellebbviteli Bíróság) 2A-41/2006 sz. (*Stumbras*) ügyben hozott 2006. május 26-i ítéletét; a *Højesteret* (Dán Legfelsőbb Bíróság) 387/2002 sz. (*GT Linien A/S kontra DSB*) ügyben hozott 2005. április 20-i ítéletét.

¹⁵⁰ Lásd például a C-104/89 és C-37/90 sz., *Mulder és társai kontra Tanács és Bizottság* egyesített ügyekben hozott ítélete (EBHT 2000, I-203. o.) 79. pontját.

összehasonlítás alapja lehet a szóban forgó vállalkozás a jogsértéssel nem érintett időszakban nyújtott teljesítménye, egy ugyanazon a piacon működő hasonló vállalkozás, az összesített ágazati nyereség¹⁵¹, illetve a szóban forgó vállalkozás vagy hasonló vállalkozás egy másik, a kirekesztő gyakorlattal nem érintett piacon elért teljesítménye. A szimulációs módszerek alkalmazásával is eljuthatunk a jogsértéssel nem érintett helyzetre vonatkozó becsléshez, azaz a különféle (pl. a versennyel kapcsolatos, a vállalkozások közötti kölcsönhatások jellegére vonatkozó) feltevések alapján végzett szimuláció segítségével megbecsülhetjük, hogyan alakult volna a helyzet, ha a piacról kizárt versenytárs aktívan működhetett volna a piacon, és a kirekesztő gyakorlat nem befolyásolta volna a tevékenységét. Más módszereket is alkalmazhatunk, az érintett vállalkozásoktól származó pénzügyi adatok például hasznos szempontokkal szolgálhatnak a vállalatok valószínűsíthető hasznát illetően abban az esetben, ha a tevékenységüket nem érintette volna a jogsértés.

Egy vállalkozás megtagadja a kereskedelmi oldószerek egyik alapvető összetevőjének a szállítását

A Worldco a kereskedelmi oldószerek egyik alapvető nyersanyagának piacvezető nemzetközi gyártója. Az Eusolv nevű vállalat 1995 óta működik a kereskedelmi oldószerek piacán, árbevételének nagy része a Betanol értékesítéséből származik. A Betanol gyártásához az Eusolv Rawbeta-t vásárol a Worldco-tól. A Worldco piaci fölényt élvez a Rawbeta gyártásában, amely az egyedüli nyersanyag, amely alkalmas a Betanol versenyképes áron történő ipari méretű előállításához. A Worldco a Subco nevű leányvállalata részére is szállítja a Rawbeta-t; a Subco 2004 óta gyárt Betanolt, és ezzel versenytársa az Eusolvnak.

A Worldco 2006-ban úgy dönt, hogy saját leányvállalatán, a Subco-n kívül a továbbiakban nem szállít Rawbeta-t az Európai Unióban a Betanol értékesítésével foglalkozó vállalatoknak. Az Eusolv először más szállítóktól próbál meg elegendő mennyiségű Rawbeta-t beszerezni vagy kísérleti eljárásokkal előállított más nyersanyagokkal pótolni a Rawbeta-t, de ezek lényegesen drágábbak, és nagyon megnövelik a Betanol eladási árát, továbbá rontják annak minőségét és kereskedelmi célokra való alkalmasságát. Ennek következtében az Eusolv által értékesített mennyiség fokozatosan csökken, ezért 2010-ben beszünteti a Betanol gyártását. Az Eusolv ugyanebben az évben kártérítési keresetet indít a Worldco és leányvállalata, a Subco ellen a szállítás megtagadása következtében elmaradt hasznának visszatérítése érdekében. A Bíróság úgy határoz, hogy a Worldco magatartása kimeríti az EUMSZ 102. cikke által tiltott erőfölénnyel történő visszaélés esetét.

(1) Idősorok összehasonlítása

195. Ha a kirekesztő gyakorlat meglévő versenytársakat érint, valószínűsíthető, hogy rendelkezésre állnak az ugyanattól a vállalkozástól származó, a jogsértéssel nem érintett idősokra vonatkozó adatok. Ilyen esetekben a károsult versenytárs elmaradt hasznát időbeli összehasonlítással becsülhetjük meg. A jogsértés nélküli helyzetet például a károsult vállalkozás a kirekesztéssel járó jogsértés hatásait megelőző időszakban megfigyelt árbevétel- és költségadataira való hivatkozással rekonstruálhatjuk.¹⁵² A kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos számos ügyben előfordulhat, hogy a jogsértést követő adatok nem állnak rendelkezésre vagy nem egyformán alkalmasak, különösen ha a jogsértés olyan hatásokat keltett, amelyek megváltoztathatják a piac szerkezetét, és nem

¹⁵¹ Lásd fentebb a 35., 47. és 60. pontban.

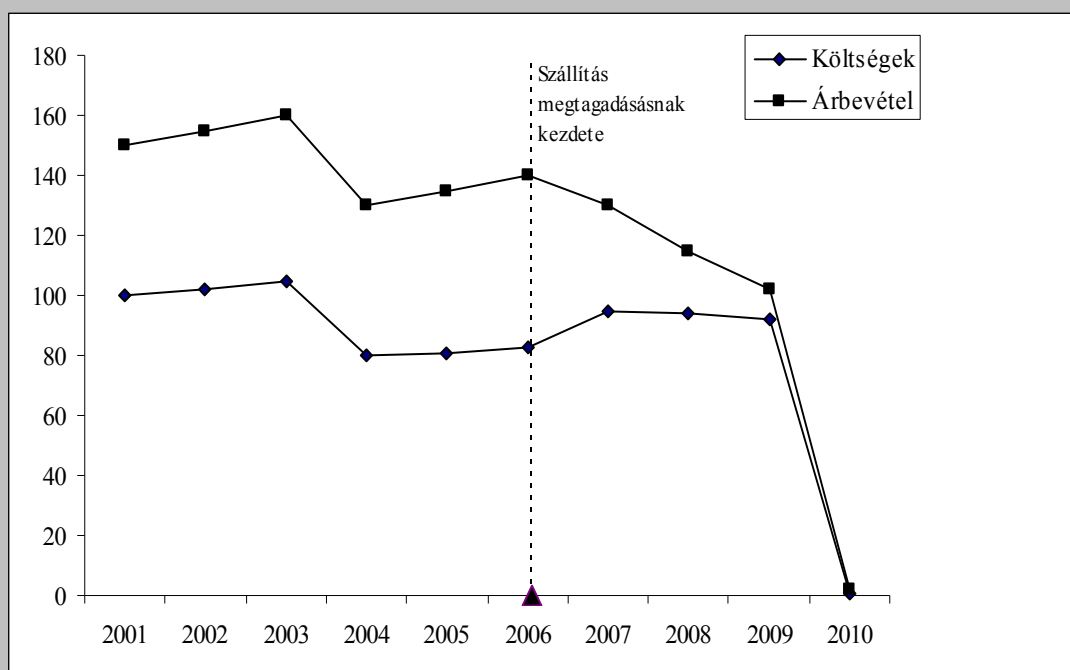
¹⁵² Az EUMSZ 101. cikke által tiltott kirekesztő gyakorlat okozta kár becslése érdekében a jogsértést megelőző és a jogsértéssel érintett időszak összevetésének példáját illetően lásd a *Corte d'Appello di Milano* (Milánói Fellebbviteli Bíróság) I, 308 sz., (*Inaz Paghe kontra Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro*) ügyben hozott 2000. február 3-i ítéletét.

valószínű, hogy rövid távon megszűnnének, például ha a versenytársat kizárják a piacról, és rövid távon akadályozva van a piacra való újbóli belépése, vagy ha a versenytárs piaci részesedést veszített, és előfordulhat, hogy az elveszített piacrészt a hálózati hatások következtében nem könnyű visszaszerezni.¹⁵³

A Betanolos példában nem állnak rendelkezésre megbízható adatok a jogsértést követő időszakból, mivel az Eusolv, a károsult vállalat, már nem működik a piacon, továbbá előfordulhat, hogy közvetlenül a jogsértés lezárulását követően nem lép be újra a piacra. Az Eusolv ezért úgy dönt, hogy a 2006, azaz a kirekesztő gyakorlat kezdete előtti időszak adatainak felhasználásával rekonstruálja a valószínűsíthető jogsértés nélküli helyzetet.

196. Bizonyos körülmények között az összehasonlítás alapjául szolgáló, a jogsértést megelőző árbevétel és költség-adatokat finomítani lehet. Például – és a bizonyításra és bizonyítási teherre alkalmazandó nemzeti szabályoktól függően – az alperes vitathatja a felperes által megjelölt kárösszeget olyan más elemek felsorakoztatásával, amelyek hátrányosan befolyásolhatták a vállalkozás teljesítményét és nem kapcsolódnak a jogsértéshez, úgy mint a forgalmazási beruházások visszaesése, a termék versenyképességvesztése, vagy a kártérítést kérő felperesre jellemző input-költségek emelkedése. Ezzel szemben bizonyítható lehet, hogy a károsult versenytárs helyzete a jogsértés nélküli helyzetben jobb lett volna, mint a jogsértést megelőzően, például növekedési potenciálja miatt. Az ugyanazon a piacon a jogsértéssel nem érintett korábbi időszakra való hivatkozás általában annál megbízhatóbb, minél hosszabb ideje működött és minél stabilabb piaci helyzettel rendelkezett a versenytárs az adott piacon. A jogsértést megelőző időszakra való hivatkozás esetén tehát nagyobb szerepe lehet a különféle korrekcióknak,¹⁵⁴ ha a károsult versenytárs nem régóta működik az adott piacon, mivel ilyen esetben a piaci részesedése nagyobb valószínűséggel volt kitéve ingadozásoknak.

A példában az Eusolv a Betanol gyártásával és forgalmazásával kapcsolatos teljes tényleges árbevételére és költségeire vonatkozó adatokat adja meg az alábbi grafikonnak megfelelően:

¹⁵³

Valamely termék akkor van kitéve hálózati hatásoknak, ha értéke a felhasználók számával arányban növekszik.

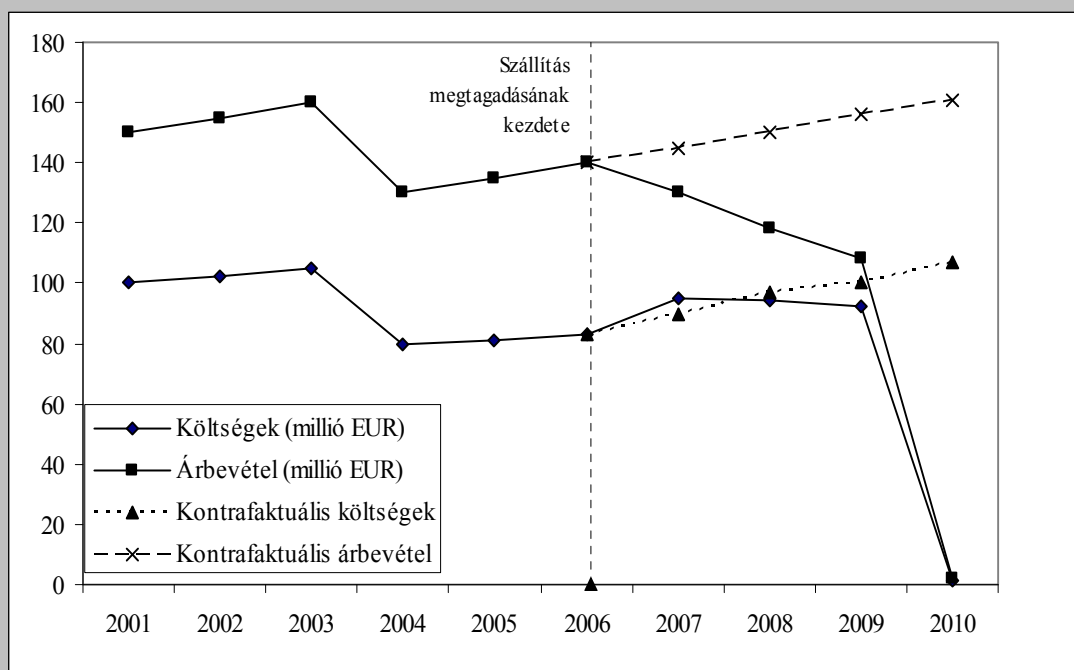
¹⁵⁴

Ezeket a korrekciókat az 53. és azt követő bekezdésekben ismertetett eljárások segítségével végezhetjük el.

A megbízható jogsértés nélkül helyzet felállítása érdekében a 2004-et megelőző adatokat nem veszik figyelembe, mivel a Subco, az Eusolv legjelentősebb versenytársa, ekkor még nem működött a piacon, 2004 és 2006 között viszont az Eusolv stabil piaci részesedéssel rendelkezett.

Az Eusolv a bizonyítási teherre és a bizonyítás szükséges fokára alkalmazandó nemzeti szabályoknak megfelelően közli a jogsértés hiányában becsült „kontrafaktuális” mennyiségekre, árbevételre és költségekre vonatkozó adatokat.

Megfigyelhető, hogy a Betanol növekvő ipari alkalmazásának következtében a termék iránti összkéréslet (s így a piac mérete) folyamatosan nőtt. Az Eusolv a saját piacrészének a Subco a Betanol piacára történő belépését követő időszakban megfigyelt stabilitásával érvel annak a feltevésnek az alátámasztására, hogy a jogsértés hiányában a piacrésze a korábbihoz hasonló maradt volna. Az Eusolv ennek a feltételezésnek az alapján közöl adatokat a 2006-2010-es időszakra becsült „kontrafaktuális” árbevételét illetően, amelyet a piac teljes értéke és az Eusolv piaci részesedése alapján számítanak ki. Az Eusolv saját belső számviteli adataiból vett adatokat közöl a 2004-2006-os időszak egységköltségeire vonatkozóan.¹⁵⁵ Igazolni tudják, hogy a költségek szorosan követték a Betanol gyártásához szükséges inputok árának alakulását, azaz például az input-tényezők árának emelkedése ennek megfelelő költségnövekedést idéz elő. Az Eusolv szakértői az input-tényezők árára vonatkozó rendelkezésre álló ágazati adatok alapján megbecsülik a „kontrafaktuális” egységköltségeket és pl. regressziószámítással értelmezik az inputok árának és a nagyobb mennyiségek előállításával kapcsolatos hatékonyságoknak az alakulását. A 2006–2010-es időszakra vonatkozó teljes „kontrafaktuális” költséget ezek után úgy kapják meg, hogy a becsült „kontrafaktuális” egységköltséget megszorozzák azzal a darabszámmal, amelyet a jogsértés hiányában forgalmaztak volna.

Az így kapott számokat vetik össze az Eusolv tényleges árbevételével és költségeivel az alábbiak szerint: a tényleges nyereséget (tényleges árbevétel mínusz tényleges költségek) levonják a kontrafaktuális nyereségből (kontrafaktuális árbevétel mínusz kontrafaktuális költségek). Ez képezi az Eusolv által követelt károkra vonatkozó végső becslést.

A Worldco és a Subco ugyanakkor azzal érvelnek, hogy ahhoz, hogy az Eusolv képes legyen leszállítani a 2006-2010-es időszakra becsült növekvő darabszámot, a vállalatnak bővítenie kellett

¹⁵⁵

Ezek az időben szétterített vissza nem térülő költségeket is tartalmazzák.

volna gyártókapacitását, amely további vissza nem térülő költségeket eredményezett volna, amelyet a számítás során nem vettek figyelembe. A védekezésnek a bíróság helyt adott, és ennek megfelelően csökkentette az elmaradt haszon utáni kártérítés összegét (az érintett évek után időarányosan levonva a becsült vissza nem térülő többletköltségeket az Eusolv által beterjesztett összegből).

197. A kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos ügyekben a piacrészek az elmaradt haszon összehasonlító módszerek, pl. időbeli összehasonlítások révén történő számításával kapcsolatos mutatószámként fontos szerepet játszhatnak. Összehasonlító módszert alkalmazhatunk például, ha a piacról kizárt versenytárs a jogsértés hiányában valószínűsíthető piaci részesedését kívánjuk megbecsülni. Az elmaradt haszon számszerűsítéséhez ezt követően az egy egységre jutó költségekre és árbevételre (vagy az átlagos tényleges haszonkulcsra) vonatkozó megfigyelt adatokat megszorozzuk a jogsértés hiányában becsült magasabb „kontrafaktuális” piacrésznek megfelelő többlet mennyiséggel. Mindez azon a feltevésen alapul, hogy az egységenkénti költségek és árbevétel a jogsértés nélküli helyzetben nem változott volna lényegesen, és ezt az adott jogrendszerben az elszenvedett kár becsült értékére vonatkozó, adott esetben *prima facie* bizonyítékként vagy a bizonyítási teher megfordításához elegendő bizonyítékként fogadhatják el.¹⁵⁶ Egy ennél összetettebb becsléshez értékelni kellene a költségek és az árbevétel alakulását a jogsértés nélküli helyzetben, feltéve, hogy megfelelő mennyiségű adat áll rendelkezésünkre.
198. Amennyiben az elmaradt haszon becslésekor a piaci részesedés mutatóként kerül felhasználásra, mérlegelni kell azt a tényt is, hogy a piaci részesedés a jogsértéstől független tényezők miatt is ingadozhat, ilyen volt az Eusolv Betanol terén fennállt piaci részesedésének 2004-es, a Subco versenytársként való belépése miatti esése¹⁵⁷. Az is előfordulhat, ha a jogsértés teljes piac méretét csökkenti a kizárt versenytárs bevételeinek a tényleges piaci részesedés alapján történő becslése alulbecslést eredményezne.

(2) Más összehasonlító módszerek

199. A jogsértéssel nem érintett helyzet rekonstruálásához viszonyítási alapként más földrajzi vagy termék-piacokat is felhasználhatunk.¹⁵⁸ Az ugyanazon vagy hasonló vállalkozás egy másik piacon felmerülő költségeit és árbevételét is felhasználhatjuk tehát viszonyítási alapként a kárt elszenvedő versenytárs költségeinek, illetve árbevételének a becslésére abban az esetben, ha a jogsértésre nem került volna sor. Ezeket a módszereket az időbeli összehasonlítással vagy más módszerekkel megbecsült értékek megbízhatóságának az ellenőrzésére is alkalmazhatjuk. Ha például egy a piacon korábban monopolhelyzetben lévő vállalkozás egyedüli versenytársának a jogsértést megelőző teljesítménye arra utal, hogy a jogsértés hiányában bizonyos piacrészre tett volna szert, a becslést megerősíthetik, ha igazolni tudják, hogy ugyanaz vagy egy hasonló vállalkozás, amely egy összehasonlítható földrajzi piacon a korábban monopolhelyzetben lévő vállalkozással

¹⁵⁶ A jogsértő által kötött szerződések számának a felperesek által a kirekesztő gyakorlat kezdetét megelőzően birtokolt piacrészrel történő megszorzásán alapuló bírósági becslés példájához lásd a *Corte d'Appello di Roma* (Római Fellebbviteli Bíróság) I, 2474 sz. (Albacom S.p.A. kontra Telecom Italia S.p.A.) ügyben hozott 2003. január 20-i ítéletét.

¹⁵⁷ Emiatt a példában a számszerűsítéshez felhasznált piaci részesedés az Eusolv 2004 után elért, stabil piaci részesedése.

¹⁵⁸ Lásd a Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid (Madridi Kereskedelmi Bíróság) a 85/2005 sz. (Conduit-Europe, S.A. kontra Telefónica de España S.A.) ügyben hozott 2005. november 11-i ítéletét, amelyet az Audiencia Provincial de Madrid (Madridi Fellebbviteli Bíróság) a 73/2006 sz. ügyben hozott 2006. május 25-i ítélete is megerősített.

versenyez, az érintett vállalkozások, illetve piacok közötti esetleges eltéréseket figyelembe véve ténylegesen hasonló piacrésszel rendelkezik.

D. A versenytársak piacra lépésének megakadályozása

200. A kirekesztő gyakorlat nemcsak a meglévő versenytársak piaci pozíciójának romlásához vezethet, de megakadályozhatja a piacon még nem aktív potenciális versenytársak piacra lépését is. A piacra újonnan belépők kizárása igen jelentős károkat okozhat számukra, melyekért jóvátételre jogosultak. A jogrendszereknek figyelembe kell venniük az ilyen jellegű kár számszerűsítésében rejlő nehézségeket, és biztosítaniuk kell, hogy a piacra lépésben meggátolt új belépők által indított kártérítési kereseteket ne lehetetlenítsék el, illetve ne nehezítsék meg túlságosan.¹⁵⁹
201. A piacralépés megakadályozásának helyzete felvet néhány sajátos körülményt, amely a kár számszerűsítéskor figyelembe vehető. Különösen, ha a károsult vállalkozás olyan piacra akart belépni, ahol korábban nem tevékenykedett, eleve nincs az adott piacon kifejtett teljesítményére vonatkozóan gyűjthető adat.
202. A versenytársak ilyen helyzetekben elmaradt hasznának számszerűsítésével kapcsolatos általános módszer nem különbözik alapvetően a meglévő – romló piaci pozíciókkal rendelkező – versenytársak a piacról való kirekesztésével kapcsolatos helyzetektől, mivel ebben az esetben is azt a nyereséget kell értékelni, amelyet a piacról kirekesztett versenytárs a jogsértés hiányában érhetett volna el. Ezeket lehet összevetni a tényleges helyzettel. A piacra lépés megakadályozásával kapcsolatos esetekben valószínűsíthető, hogy a kizárt versenytársnak nem volt haszna, sőt akár veszteség is érte (például olyan esetekben, amikor a versenytárs költségei a piacra lépés megakadályozása miatt nem térülhettek meg).
203. A fentebb említettek szerint a kizárt versenytárs dönthet úgy, hogy a teljes elmaradt haszon helyett csak a piacralépés érdekében felmerült költségek tekintetében kér kártérítést. Elképzelhető, hogy ez a módszer célravezetőbb, mintha az elmaradt haszon utáni kártérítést követelnének, hiszen ebben az esetben a károsultnak csak a felmerült vissza nem térülő költségeit kell számszerűsítenie.

Orvostechikai eszközökkel kapcsolatos ügy

A Newco egy olyan tagállamban kívánt belépni egy sajátos orvosi eszköz piacára, amelyben a Medco erőfölénnyel rendelkezett. A Newco-nak egy adott minimális méretet kellett volna elérnie ahhoz, hogy nyereségesse váljon, és kiaknázhassa a méretgazdaságosságból eredő előnyöket.

A Medco attól tartva, hogy a Newco miatt eladásai jelentősen csökkenni fognak, kizárólagos beszerzési megállapodást kötött több vásárlóval, hogy megakadályozza a Newco-t a minimális méret elérésében. A Newco ennek következtében nem tudott versenyezni a Medco-val ezekért a vásárlókért, s így képtelen volt nyereségesen piacra lépni. Az átlagos fogyasztói árak ezért magasabban alakultak, mint abban az esetben, ha a Newco belépett volna a piacra. Mivel a Medco magatartása az EUMSZ 102- cikkébe ütközőnek minősült, a Newco jogosult kártérítést kérni a jogsértés következtében elszenvedett kárért. Mivel a teljes elmaradt haszon kiszámítása túlzott nehézségekbe ütközött volna, a Newco kizárólag az új üzeme létesítésével és a piacra lépésével kapcsolatban ténylegesen felmerült vissza nem térülő költségei után követelt kártérítést (beleértve

¹⁵⁹

Egyes esetekben az alkalmazandó jogi szabályok értelmében ezt a kárt pragmatikus módszerek alkalmazásával lehet számszerűsíteni, például úgy, hogy kiszámítják a piac elvesztése miatt elmaradt haszon teljes értékét, és ezt megszorozzák a piacról kirekesztett vállalkozás által valószínűsíthetően megszerezhető piacrész százalékos arányával. Ha például az adott piacon tevékenykedő vállalkozások által a jogsértést követően termelt összes nyereség 200 millió EUR-t tesz ki, és a becslések szerint a jogsértés hiányában a kizárt versenytárs 30 %-os piaci részesedést ért volna el, az elmaradt haszon ezzel a számítással 60 millió EUR-re lenne becsülhető.

pl. a pénzügyi költségeket és a már megvásárolt nyersanyagokkal kapcsolatos meg nem térülő költségeket).

204. Olyan esetekben, amikor a versenytársak piacra lépését megakadályozták, nem állnak rendelkezésre adatok a jogsértést megelőzően az érintett piacon elért árbevételre és költségekre vonatkozóan, a jogsértést követő időszakból származó adatok viszont a jogsértés hatásai miatt szintén nem használhatók viszonyítási alapként az időbeli összehasonlításhoz. Ilyen esetekben a jogsértés nélküli helyzet modellezésére alkalmasabb valamely összehasonlítható földrajzi vagy termékpiacra hivatkozni, ahol az érintett vállalat vagy egy vele összehasonlítható vállalat működik. Az érintett termék-, illetve földrajzi piacoknak kellően hasonlóknak kell lenniük annak ellenére, hogy a piacok közötti egyes eltéréseket figyelembe véve bizonyos korrekciókat adott esetben el lehet végezni.¹⁶⁰
205. Néhány esetben a versenytárs pénzügyi teljesítményének értékelése arra szorítkozhat, hogy adatokat kell találni a jogsértés nélküli helyzetben elérhető haszon becsléséhez¹⁶¹.

A fenti példában említett helyzetben feltételezzük, hogy a Newco hajlandó szállítani a tagállamban azon három legnagyobb magánklinikának, melyek a röntgenberendezésekhez innovatív típusú filmet használnak. Feltételezzük, hogy a klinikáknak szánt ilyen típusú orvosi berendezések piaca ajánlattételi piac. A Newco egy technológiai újításnak köszönhetően a Medco-nál olcsóbban kínálja termékeit. A röntgenberendezések piacán domináns helyzetben lévő Medco ugyanakkor árukapcsolást alkalmaz, azaz drágábban kínálja röntgengépeit azoknak a klinikáknak, amelyek a filmet nem tőle vásárolják. A Newco-val ezért senki nem szerződik. Ilyen körülmények között igazolta a Newco, hogy az általa ajánlott áron ténylegesen képes lett volna leszállítani a klinikák által igényelt mennyiségeket, és a felmerült költségeit adatokkal is alátámasztotta. Ezeknek az adatoknak és annak a feltételezésnek az alapján, hogy a klinikák a Newco-val szerződtek volna azokban az esetekben, ahol a Newco ajánlotta a legkedvezőbb árat, a várható haszonkulcsok időbeli összehasonlítás, illetve egy másik földrajzi vagy termékpiaccal történő összevetés nélkül is megbecsülhetők.

E. Jövőbeli veszteség miatti kártérítés

206. Amikor a kizárt versenytársak kártérítést kérnek, előfordul, hogy nem csak a jogsértés ideje alatt elmaradt haszon, de az annak befejeződése után keletkező jövőbeni veszteség tekintetében is jóvátételt kérnek.¹⁶² Ez különösen akkor jut jelentőséghez, ha a jogsértés tartós hatásai miatt nem képesek a piacra visszatérni vagy piaci részesedésüket visszaszerezni. Ekkor a jövőbeni veszteségért kérnek jóvátételt, azaz azért a haszonért, amely az igény előterjesztése és megítélése után fog valószínűleg elmaradni.
207. Az ilyen veszteségek számszerűsítésével kapcsolatos nehézségek nemcsak az alkalmazandó technikákban rejlenek, de azzal a kérdéssel is összefüggnek, hogy melyik az az időszak, amelyen belül az elmaradt haszon még meghatározható és kompenzálható. A

¹⁶⁰ Ezt például regressziószámítással is elvégezhetik, feltéve, hogy megfelelő mennyiségű adat áll rendelkezésre. Lásd a fenti 63. és azt követő bekezdéseket. Az olyan kirekesztő gyakorlattal kapcsolatos példaként, ahol egy másik földrajzi piac alkalmazását elvben elfogadták viszonyítási alapként, lásd a *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (Madridi Kereskedelmi Bíróság) a 85/2005 sz., (*Conduit-Europe, S.A. kontra Telefónica de España S.A.*) ügyben hozott 2005. november 11-i ítéletét, amelyet az *Audiencia Provincial de Madrid* (Madridi Fellebbviteli Bíróság) a 73/2006 sz. ügyben hozott 2006. május 25-i ítélete is megerősített.

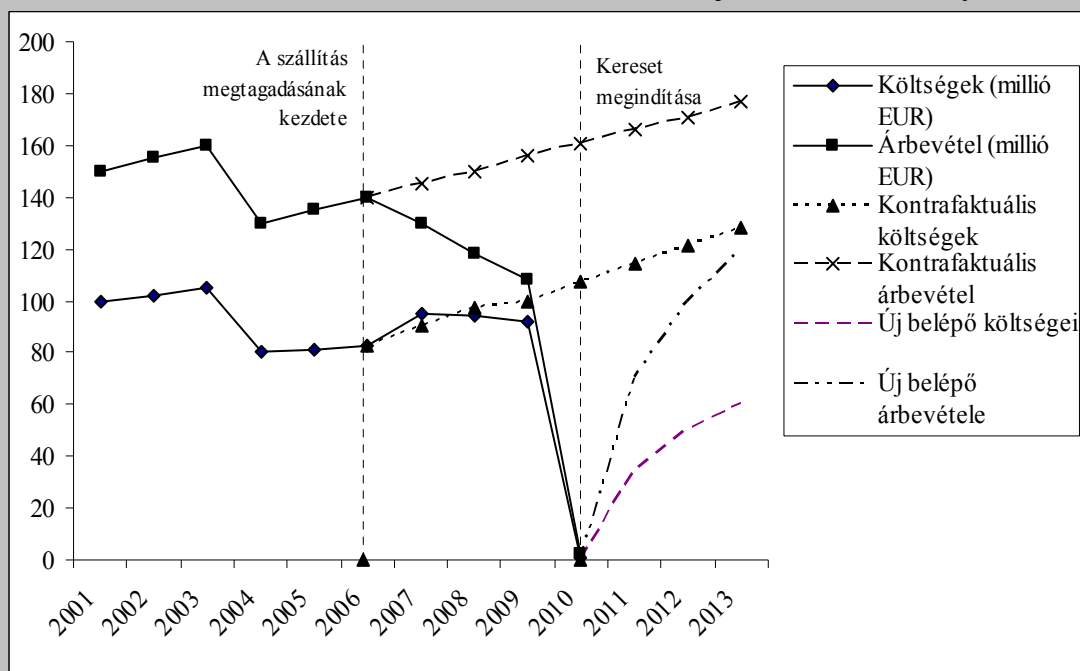
¹⁶¹ Az ajánlattételi piacról kizárt új belépő által elszenvedett kár számszerűsítésével kapcsolatos példaként lásd az *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Düsseldorfi Területi Másodfokú Bíróság) VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 sz. (*Stadtwerke Düsseldorf*) ügyben hozott 2008. április 16-i ítéletét.

¹⁶² A jogsértést követő időszakra megítélt kártérítés példaként lásd az *Østre landsrets* (Keleti Legfelsőbb Bíróság, Dánia) a B-3355-06 sz., (*Forbruger-Kontakt a-s kontra Post Danmark A/S*) ügyben hozott 2009. május 20-i ítéletét.

nemzeti jog ebből a szempontból fontos szerepet játszik, például annak megállapításán keresztül, hogy milyen körülmények között térülhet meg valamely jövőbeli veszteség, vagy úgy, hogy pragmatikus szabályokat állapítanak meg annak érdekében, hogy ezt a kérdést eseti alapon tudják kezelni.¹⁶³

208. Az elmaradt jövőbeli haszon miatti kártérítés szempontjából figyelembe veendő időszak megválasztását valószínűleg befolyásoló tényezők közé tartozhat például, hogy mennyi időn belül tud az érintett vállalkozás újból belépni az érintett piacra. Más esetekben az értékelés az adott ügy körülményei miatt egyszerűbb lehet. A röntgengépekkel kapcsolatos fenti példában például a Newco által megpályázott szerződések időtartama lehet az a méltányos időszak, amelyen belül az alkalmazandó nemzeti szabályoknak megfelelően az elmaradt jövőbeli haszon után kártérítést lehet megítélni. Más esetekben esetleg az az időszak alkalmazható a becslés alapjául, amely alatt az érintett vállalkozás valószínűsíthetően további beruházások nélkül folytathatta volna az érintett áruk termelését, illetve a szolgáltatások nyújtását.

A Betanolos példánál maradva az Eusolv azon potenciális nyeresége után is követelhet kártérítést, amelyet 2010 – azaz a piacról való kizorítása és a kártérítési kereset megindítása – után érhetett volna el. Ilyen esetben elképzelhető, hogy a 2006–2010-es időszakra vonatkozó jogsértés nélküli helyzet rekonstruálásához használt technikákat alkalmazzák, kiterjesztve a becslést a jövőre. Természetesen nem lehet elmaradt jövőbeli hasznot korlátlan időre követelni. Az Eusolv úgy döntött, hogy a jogsértés megszüntetését követően az Eusolv újbóli piacra lépéséhez szükséges valószínűsíthető időtartamot választja viszonyítási alapként.

III. A VÁSÁRLÓKNAK OKOZOTT KÁR SZÁMSZERŰSÍTÉSE

209. A versenytársak a piacról való kirekesztése érdekében egymással összejátszó vagy piaci fölényükkel visszaélő vállalkozások költségei emelkedhetnek, nyereségük pedig átmenetileg csökkenhet a jogsértés megvalósítása során. Ezt az áldozatot annak érdekében viselik, hogy elérjék a versenyfolyamatok torzulását, amelynek révén a jogsértők végül

¹⁶³

A jövőbeli haszon becslésekor többnyire célszerű azok értékét a pénz értékvesztésével arányos mértékben csökkenteni.

olyan helyzetbe kerülhetnek, ahol az eltorzult piaci viszonyok következtében magasabb nyereséget érhetnek el, és ennek révén vásárlóik kárára kártalanítani tudják magukat az említett piaci pozíció megszerzése érdekében elszenvedett átmeneti veszteségért vagy profitsökkenésért. Az alábbi szakaszok a kirekesztő gyakorlat következtében a vásárlóknak okozott károk két jellemző esetével foglalkoznak. A számszerűsítés szempontjából a kirekesztő gyakorlat által a vásárlóknak okozott kár hasonló lehet az áremelkedéssel járó, az e gyakorlati útmutató 3. részében tárgyalt jogsértések által okozott károkhoz.

A. A jogsértő vállalkozás veszteségkompenzáló magatartása

210. A vásárlóknak a kirekesztő gyakorlattal járó költségek miatt veszteségcsökkentéssel okozott kár legeggyértelműbb példája a felfaló árképzés, amelynek során a vállalkozás úgy él vissza piaci fölényével, hogy mesterségesen alacsony árakat alkalmaz, amellyel versenytársai nem képesek versenyezni, ezért végül a piac elhagyására kényszerülnek vagy a piaci részesedésük csökken. Mihelyt sikerült a versenytársakat a piacról kizárni vagy magasabb piaci részesedést elérni, a jogsértő vállalkozások a meggyengült verseny miatti kevesebb korlátozó tényezőnek köszönhetően magasabb nyereséget élvezhetnek.
211. A jogsértő vállalkozások által saját korábbi veszteségük kompenzálására alkalmazott módszerek a jogsértéssel járó tényezőnek tekinthetők, amelynek következtében a jogsértők vásárlói árnövelő hatásnak lehetnek kitéve. Az árnövelő hatások a kirekesztő gyakorlat okozta kár részei, amelyek miatt a vásárlók kártérítést követelhetnek.

Veszteségkompenzálás felfaló árképzéssel kapcsolatos ügyben

Példaként vegyük egy adott légi útvonalon közlekedő járatok piacát. Az ezen a piacon működő vállalkozások közül piaci fölényt élvez a Titan Airlines nevű, hosszabb ideje működő vállalkozás, amely magas színvonalú fedélzeti szolgáltatásokat kínál 1 000 eurós áron. Ugyanezen a piacon kezdte meg működését egy kisebb légitársaság, a Bluesky Airlines is, amely az említett járaton 800 eurós áron kínálja a jegyeket.

A Titan Airlines a felfaló árképzés stratégiáját alkalmazva jegyárait 500 euróra csökkenti. A Bluesky Airlines a felfaló jellegű árakkal csak nehezen tud versenyezni, amelynek következtében működése veszteségesé válik, s végül kénytelen elhagyni a piacot. A piaci fölényben lévő Titan Airlines ekkor a verseny csökkenését kihasználva nyereségnövelő céllal a felfaló árakat megelőző, azaz a korábbi 1 000 eurós árszintnél magasabb árakat alakít ki. Ha a Titan Airlines egy versenytárs újbóli megjelenéséig 1 100 eurós árat érvényesítene, vásárlóinak a jogsértés következtében 100 EUR többletárat kellene megfizetni.

212. A jogsértő veszteségkompenzálással járó többletár számszerűsítésekor alkalmazandó fogalmi keret elvileg megfelel a 3. részben, vagyis a közvetlenebb módon áremelkedést okozó jogsértéseknél leírtaknak. Mivel a kirekesztő gyakorlattal okozott kár nem korlátozódik a jogsértő versenytársaira, hanem valamennyi vásárlót érint egy adott piacon, az árnöveléssel járó károkkal kapcsolatban tárgyalt kérdések ebben a helyzetben is aktuálisak.
213. A valamely vállalkozás által az adott piacon kirekesztő jogsértéssel elért pozíció nem minden esetben vezet áremelkedéshez a jogsértő vállalkozás vásárlói számára. A vásárlók mindazonáltal ilyen esetekben is kárt szenvedhetnek, például ha a jogsértés gyengébb minőséget eredményez. Előző példánkhoz visszatérve előfordulhat, hogy a fölényben lévő Titan Airlines a korábbi 1 000 eurós árat állítja vissza, azaz visszatér a Bluesky Airlines a piacról történő kiszorítását megelőző árszinthez. Az ezen az útvonalon utazókat mindazonáltal hátrány éri, ha például a Titan Airlines megragadja a meggyengült verseny

miatti kevesebb korlátozó tényező kínálta lehetőséget fedélzeti szolgáltatásai minőségének leszállítására.

214. A piacról kirekesztett versenytárs vásárlói a jogsértő vásárlóitól eltérő helyzetbe kerülhetnek, mivel a versenytárs kizorítását követően előfordulhat, hogy át kell térniük a jogsértő vállalkozás által értékesített termékekre. Elképzelhető, hogy az esetleges gyengébb minőségen kívül a jogsértő vállalkozásnak magasabb árat is kell fizetniük, mint a piacról kirekesztett vállalkozás által értékesített termékekért fizetett ár. Az alkalmazandó jogi szabályoktól függően lehetővé tehetik a számukra annak igazolását, hogy a jogsértés hiányában a piacról kizárt versenytársától vásároltak volna alacsonyabb áron. Ilyen esetekben a hatás elvileg az árnöveléshez hasonló. Az árnövelés mértéke kiszámítható a jogsértő vállalkozás által ténylegesen forgalmazott termék ára és a piacról kizorított vállalkozás által a jogsértés nélküli helyzetben érvényesített ár összehasonlításával.

Előfordulhat például, hogy a kizárást megelőzően a Bluesky Airlines-zal utazó utasok többletárát kénytelenek megfizetni, amikor a Bluesky Airlines a piacról történő kirekesztését követően a Titan Airlines által érvényesített magasabb jegyárak megvásárlására kényszerülnek. A többletár lehetséges becsült értéke a Titan Airlines-nak kifizetett 1 000 eurós tényleges ár és a Bluesky Airlines által (annak a piacon való megmaradása esetén) felszámított 800 eurós ár közötti különbség. Ilyen esetekben 200 EUR-ra becsülhető az utasokra terhelt azon áremelés, amely korlátozza a Bluesky Airlines-ról a Titan Airline-ra való átváltást.

B. A versenytársaknak, mint a jogsértő vállalkozások vásárlóinak okozott kár

215. Olyan esetekben, amikor a versenytárs egyben a jogsértő vásárlója is, előfordulhat, hogy a kirekesztő gyakorlat kárt okoz a jogsértő vállalkozástól vásárló versenytárs számára. Ilyen esetekben a piacról kirekesztett versenytárs nem csak a jogsértés következtében megnövekedett költségei miatt követelhet kártérítést, de az amiatt elmaradt haszna után is, hogy kisebb mennyiséget tudott előállítani, illetve értékesíteni, mint ha nem került volna sor a jogsértésre.¹⁶⁴
216. Megfigyelhető, hogy a számszerűsítés szempontjából a többletárát elszenvedő versenytársak hasonló helyzetben vannak, mint a kartell vagy az árnöveléssel járó más típusú jogsértések által érintett vásárlók. Ennek megvilágítására a Betanolos példához fordulhatunk, feltételezve, hogy a piaci fölényben lévő Worldco ahelyett, hogy megtagadná a Rawbeta szállítását az Eusolv részére, úgy dönt, hogy magasabb árat kér az Eusolvtól a Rawbeta-ért, hogy annak haszonkulcsa zsugorodjon. Ilyen esetben hasonló szempontok merülnek fel, mint a más jellegű jogsértések által generált áremelkedés esetén. Példánkban az Eusolv a kirekesztő gyakorlat következtében ténylegesen megfizetett ár és a jogsértés hiányában fizetendő ár közötti különbség formájában jelentkező többletár miatt követelne kártérítést. Ha a többletárát továbbhárították, az Eusolv saját vásárlói is indíthatnak kártérítési keresetet, maga az Eusolv pedig az áremelés következtében elmaradt mennyiségek után követelhet kártérítést.

HIVATKOZOTT ÜGYEK TÁBLÁZATA

Az Európai Unió Bírósága

A 238/78. sz. *Ireks-Arkady GmbH kontra Tanács és Bizottság* ügyben hozott ítélet (EBHT 1979, 2955. o.)

A C-271/91. sz. *Marshall*-ügyben hozott ítélet (EBHT 1993., I-4367. o.)

¹⁶⁴

A jogsértőtől vásárló versenytársat érintő árdiszkriminációval okozott kár becsülésével kapcsolatos példaként lásd a *Højesteret* (Dán Legfelsőbb Bíróság) 387/2002 sz., (*GT Linien A/S kontra DSB*) ügyben hozott 2005. április 20-i ítéletét.

A C-308/87. sz. *Grifoni II.* ügyben hozott ítélet (EBHT 1994., I-341. o.)
A C-104/89 és C-37/90. sz., *Mulder és mások kontra Tanács és Bizottság* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2000, I-203. o.)
A C-453/99. sz. *Courage*-ügyben hozott ítélet (EBHT 2001., I-6297. o.)
A C-147/01 sz., *Weber's Wine World* ügyben hozott ítélet (EBHT 2003., I-11365. o.)
A C-295/04 - 298/04 sz. *Manfredi* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2006, I-6619. o.)
A C-360/09. sz. *Pfleiderer*-ügyben hozott ítélet (EBHT 2011., I-5161. o.)
A C-199/11., *Európai Közösség kontra Otis NV és társai* ügyben hozott ítélet (2012., az EBHT-ban még nem tették közzé)

Törvényszék

A T-202/98. sz. *Tate & Lyle* kontra *Bizottság* ügyben hozott ítélet (EBHT 2001, II-2035. o.)
A T-25/95. stb. sz. *Cimenteries CBR SA* kontra *Bizottság* egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2000, II-491. o.)

Tagállami bíróságok

A *Corte d'Appello di Milano* (Milánói Fellebbviteli Bíróság) az I. 308 sz *Inaz Paghe kontra Associazione Nazionale Consulenti del Lavoro* ügyben hozott 2000. február 3-i ítélete.
A *Corte d'Appello di Roma* (Római Fellebbviteli Bíróság) az I. 2474 sz. *Albacom S.p.A.* kontra *Telecom Italia S.p.A.* ügyben hozott 2003. január 20-i ítélete.
A *Corte d'Appello di Milano* (Milánói Fellebbviteli Bíróság) *Bluvacanze*-ügyben hozott 2003. július 11-i ítélete
A *Cour d'Appel de Paris* (Párizsi Fellebbviteli Bíróság) a *Lescarcelle-De Memoris* kontra *OGF* ügyben hozott 2003. június 23-i ítélete
A *Landgericht Dortmund* (Dortmundi Területi Bíróság), a 13 O 55/02 Kart sz. *Vitaminpreise*-ügyben hozott 2004. április 1-i ítélete.
A *Højesteret* (Dán Legfelsőbb Bíróság) a 387/2002 sz. *GT Linien A/S* kontra *DSB* ügyben hozott 2005. április 20-i ítélete.
A *Bundesgerichtshof* (Német Szövetségi Bíróság) a KRB 2/05 sz. *Transportable concrete* ügyben hozott 2005. június 28-i ítélete.
A *Juzgado Mercantil numero 5 de Madrid* (Madridi Kereskedelmi Bíróság) 85/2005. sz. *Conduit-Europe, S.A.* kontra *Telefónica de España S.A.* ügyben hozott 2005. november 11-i ítélete.
Az *Audiencia Provincial de Madrid* (Madridi Fellebbviteli Bíróság) 73/2006. sz. ügyben hozott 2006. május 25-i ítélete
A *Lietuvos apeliacinis teismas* (Litván Fellebbviteli Bíróság) 2A-41/2006 sz. *Stumbras*-ügyben hozott 2006. május 26-i ítélete
A *Corte Suprema di Cassazione* (az olasz Legfőbb Semmítőszék) 2305. sz. *Fonditaria SAI SpA* kontra *Nigriello* ügyben hozott 2007. február 2-i ítélete.
A *Bundesgerichtshof* (Német Szövetségi Bíróság) a KRB 12/07 sz. *Papírnagykereskedelmi kartell* ügyben hozott 2007. június 19-i ítélete.
A *Landesgericht für Zivilrechtssachen Graz* (Grazi Területi Polgári Bíróság) No 17 R 91/07 p. sz. *Autósiskola*-ügyben hozott 2007. augusztus 17-i ítélete.
Az *Oberlandesgericht Düsseldorf* (Düsseldorfi Területi Másodfokú Bíróság) a VI-2 U (kart) 8/06, 2 U 8/06 sz. *Stadtwerke Düsseldorf* ügyben hozott 2008. április 16-i ítélete.
A *Stockholms tingsrätt* (Stockholmi Kerületi Bíróság) a T 32799-05 és T 34227-05 sz. *Europe Investor Direct AB és mások* kontra *VPC Aktiebolag* egyesített ügyekben hozott 2008. november 20-i ítélete, fellebbezés folyamatban.
A *Tribunal Administratif de Paris* (Párizsi Közigazgatási Bíróság) *SNCF* kontra *Bouygues* ügyben 2009. március 27-én hozott ítélete.
Az *Østre landsrets* (Dániai Keleti Felsőbíróóság) B-3355-06. sz. *Forbruger-Kontakt a-s* kontra *Post Danmark A/S* ügyben hozott 2009. május 20-i ítélete.
A *Kammergericht Berlin* (Berlini Területi Felsőbíróóság), a 2 U 10/03 Kart sz. ügyben hozott 2009. október 1-i ítélete.
Az *Oberlandesgericht Karlsruhe* (Karlsruhe Területi Felsőbíróóság) 6 U 118/05 sz. ügyben hozott 2010. június 11-i ítélete, amely ellen a Szövetségi Törvényszékhez nyújtottak be fellebbezést (lásd lentebb).
A *Juzgado Mercantil numero 2 de Barcelona* (Barcelonai Kereskedelmi Bíróság) 45/2010. sz. *Céntrica Energía S.L.U.* kontra *Endesa Distribución Eléctrica S.A.* ügyben hozott 2011. január 20-i ítélete.

A *Bundesgerichtshof* (Szövetségi Törvényszék) KZR 75/10. sz. ügyben hozott 2011. június 28-i ítélete.

A *Competition Appeal Tribunal* (Versenyjogi Fellebbviteli Törvényszék) 1166/5/7/10. sz., *Albion Water Limited kontra Dŵr Cymru Cyfyngedig* ügyben hozott, 2013. március 28-i ítélete.